

Юридичний Вісник України

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ - В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!
Загальнонаціональна правова газета
www.yvu.com.ua

► № 7 (1541)

1-15 квітня 2025 року

СТОП. 3

НАБУ: невиправдані надії

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

**Важливість якості
доброту суддів**

Рекордні 8 549 заяв на суддівські посади: що стоїть за ключовою цифрою п'ятого доброту?

► стор. 4–5

Василь ШАКУН:

«Толерантне ставлення суспільства до злочинності – це, скоріше за все, прояв його небезпечної хвороби...»

► стор. 6–10

Культура як фундамент нації

Значення мистецтва в умовах війни

► стор. 11–13

**Незаконні реформи
чи узурпація влади?**

Загроза пенсійному забезпеченню прокурорів

► стор. 14–15

**Інсинуації на тему бути
чи не бути виборам?**

► стор. 16–18

Перемовини з терористом:

юрідичний та етичний виміри

► стор. 20–21

Принцип**«легітимних очікувань»:**

зміст та застосування в судовій практиці України

► стор. 40–41

**НАГАДУЄМО НАШИМ
ЧИТАЧАМ!**

Триває передплатна кампанія на 2025-й рік.

Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 21615

НАБУ: невинувачені надії

Не так давно в агенції «Інтерфакс» відбувся «круглий стіл»: про підсумки 10-річної роботи НАБУ. В заході взяли участь адвокати, економісти, громадські діячі, які обговорили низку болючих питань, пов'язаних із діяльністю бюро.

Георгій ТУКА,

засновник волонтерської групи «Народний тил», колишній заступник міністра з питань тимчасово окупованих територій

Я, наприклад, озвучив дві принципові тези: втрата НАБУ незалежності та поширення практики примітивних провокацій. На початку створення бюро суспільство мало дуже великі очікування. Вперше в історії України створювався спеціалізований незалежний підрозділ для боротьби з корупцією. Ключова теза – незалежний! Саме задля дотримання незалежності, новостворене бюро перебувало під патронатом наших західних партнерів: обладнання, апаратура, заробітна плата, транспорт...

І дійсно, на початковому етапі бюро було, до деякої міри, незалежним, про що свідчать хоча б непрості взаємини між керівництвом НАБУ та політичним керівництвом держави. Проте з плином часу в суспільстві все частіше повставали питання щодо конкретних результатів – судових рішень. Гучні затримання відбувалися, анонсувалися викриття різних корупційних схем, але... Судових рішень бракувало. Керівництво бюро та Спеціалізованої прокуратури посилалося на відсутність спеціалізованого антикорупційного суду. Нарешті, не без скандалів, ВАКС було створено. Ну, все – система вибудована повністю. Тепер почнеться, сподівалися.

Але не так сталося, як гадалося. І сам ВАКС не набув незалежності, і НАБУ її втратило. Фактично бюро, як і ДБР, перетворилося на виконавця волі окремих осіб з Банкової. Про яку боротьбу з корупцією може йти мова за таких обставин, коли головними корупціонерами завжди були саме чиновники високого рангу?

Окрема тема – поширена в бюро (і, на жаль, у ДБР) практика провокацій правопорушень. Попри наявність прямого рішення ЄСПЛ щодо неприпустимості провокацій, правоохоронці завзято відновили цю огидну «звичку». Серед таких мерзенних справ – справи проти волонтерів з боку ДБР, справи «агента Катерини» та колишнього першого заступника голови Дніпропетровської ОВА Орлова з боку НАБУ. Присутні на круглому столі практикуючі адвокати зазначали, що в переважній більшості справ бюро фігурують агенти-провокатори. Через це, думається, останнім часом суди все частіше не беруть до розгляду епізоди, пов'язані з провокаціями, але така практика й досі поширена в НАБУ. Адвокати розповідали, зокрема, що суд відмовився розглядати епізоди звинувачення відомого судді Чауса, в яких фігурували агенти-провокатори. Що стосується «справи Орлова», то тут взагалі все виглядає як виконання «політичного замовлення». Посудіть самі: агент-провокактор тричі звертається до високопосадовця з різними «комерційними пропозиціями». Тричі отримує відмову. Тим часом розгорається принциповий конфлікт між головою ОВА, генералом СБУ Лисаком та його першим заступником Орловим. Лисак неодноразово погрожує Орлову своїми зв'язками в бюро. Провокатор (громадянин рф!) звертається до Орлова саме в ті моменти, коли Лисак перебуває у від'їзді і його обов'язки виконує Орлов, намагаючись отримати саме його згоду. Не виходить. Нарешті, Орлов звільняється. Начебто, можна вважати конфлікт вичерпаним.

Але за кілька місяців виникає справа НАБУ. Ця справа містить такі сучасні популярні шедеври правоохоронців: «невстановлені особи у невстановлений час та в невстановлений спосіб», «потерпілі не встановлені», «завдав збитків невстановленого розміру»... Якщо ви вважаєте, що така нісенітниця властива виключно в «справі Орлова», то ви помиляєтесь. Такі «не встановлені» формулювання містяться в більшості кримінальних справ, ініційованих НАБУ. Мимоволі виникає запитання: якщо ви нічого не встановили, то чим ви там займаєтесь взагалі і на чому ґрунтуються обвинувачення? Попри те, що практикуючі адвокати, які брали участь у цій дискусії, вважають, що все це – свідчення низького рівня фаховості детективів бюро, я переконаний, що це – свідчення залежності НАБУ від забанок «політичних замовників».

■ НАШІ ВІТАННЯ

Цими днями святкують
День народження

17 квітня –
Олександр
СКРИПНЮК,
директор Інституту
держави і права
ім. В. М. Корецького,
доктор юридичних
наук, професор, акаде-
мік НАПрНУ, заслужений юрист України

22 квітня –
Ярослав ТЕСЛЮК,
суддя у відставці,
заслужений
юрист України

24 квітня –
Олександр
БАНДУРКА,
доктор юридичних
наук, професор, ака-
демік НАПрНУ, заслу-
жений юрист України

25 квітня –
Наталія МАЛИШЕВА,
доктор юридичних
наук, професор,
академік НАПрНУ,
заслужений
юрист України

29 квітня —
Борис ГУЛЬКО,
голова Касаційного
цивільного суду
у складі Верховного
Суду, заслужений
юрист України

30 квітня —
Олександр
ПЕТРИШИН,
суддя Конституційно-
го суду України,
доктор юридичних
наук, професор,
академік НАПрНУ

Колективи видавництва «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зігриває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ ДАНІ СОЦІОЛОГІВ

Українці готові боротися далі...

Понад 80% наших співвітчизників вважають, що Україна має продовжувати боротьбу, навіть якщо США припинять будь-яку підтримку країни.

Про це свідчать результати опитування КМІС, проведеного 12–25 березня. «Серед українців є однозначний консенсус, що Україна попри все має продовжувати боротьбу – 82%. Лише 8% респондентів відповіли, що в таких умовах вони більше схиляються до прийняття капітуляції. У всіх регіонах абсолютна більшість – від 78% на сході до 83% на заході – вважають, що попри все Україна має продовжувати опір і не йти на капітуляцію», – кажуть соціологи.

Нагадаємо, на початку березня США призупинили військову підтримку. Хоча вона була швидко відновлена, але соціо-

логи все одно запитали, як краще діяти Україні, якщо США остаточно припинять підтримувати нас: «Ми хотіли дізнатися, чи в цілому українці готові продовжувати боротьбу з обмеженою підтримкою (лише від Європи), чи скоріше будуть схилятися до прийняття всіх вимог росії (тобто фактично – до капітуляції)», зазначають у КМІС.

Додамо, що у всіх регіонах країни, підконтрольних уряду, було опитано 1 326 респондентів віком від 18 років, які на момент опитування проживали на території України.

■ СПРАВИ СУДОВІ

Важливість якості

Рекордні 8 549 заяв на суддівські посади:

Не кількість заяв визначає якість добору, а здатність системи трансформувати цей масовий запит у прозорий, справедливий, а головне – переконливий для суспільства результат.

Тетяна ОГНЕВ'ЮК,
голова Правничої асоціації «ДОБРОСУД»,
адвокат

Як і в багатьох дотичних до сфери правосуддя правників, мене дещо здивувала інформація про те, що з метою участі в суддівському доборі до ВККСУ звернулося 8 тисяч 549 юристів. За цією цифрою послідувало безліч коментарів – вражаюче, дивовижно, неймовірно! Однак, чи насправді ця цифра є неймовірною?

Як відомо, ймовірністю прийняття вважати числову міру того, наскільки можливе настання певної події. Ймовірність можна обрахувати за допомогою статистики або ж експертного оцінювання, коли об'єктивних даних недостатньо. То ж почнемо зі статистики, зокрема попередніх доборів, а закінчимо експертним розбором факторів п'ятого суддівського добору.

Нагадаю, в першому доборі в 2011 році взяло участь 3 596 кандидатів. Це були юристи, які досягли мінімального на той час 25-річного вікового бар'єра, 3-річного

правничого стажу та першими тестували введену в 2010 році новітню систему, яку в народі назвали «Юр-Фактор» (за аналогією з популярним шоу Х-Фактор). З них до іспитів було допущено 3 584 особи, а до «кваліфу» дісталися лише 896 осіб. Тобто на стадії подання документів відсіялося 5 % претендентів, а на стадії «кваліфу» – ще 25 %. Тоді вийшло так, що з 686 вакантних посад не всі були зайняті, а частина резервістів чекала вигіднішого призначення в майбутніх конкурсах.

У другому доборі початку 2012 року, до комісії прийшло (в прямому сенсі – ногами) з документами 3 614 осіб, після перевірки яких до наступних стадій було допущено 3 584 правника. Примітно, що відсоток, який відсіявся на першому етапі добору, був вищим у групі кандидатів 25–27 років.

У грудневому третьому доборі 2012 року, ВККСУ прийняла документи від 2 663-х

■ КАБМІН

Реформа МСЕК

Прем'єр озвучив перші результати

Реформа медико-соціальних експертних комісій, яка розпочала-ся з 1 січня, триває. Але вже зараз є позитивні результати.

Принаймні в цьому запевняє прем'єр Денис Шмигаль. За його словами, сьогодні замість МСЕК створено мережу із 294 багатопрофільних лікарень, які перебрали цю функцію на себе. До цієї роботи залучено понад 1 400 експертних команд із 6,6 тисяч медпрацівників усіх необхідних спеціальностей. Завдяки цифровізації процесу в пацієнтів тепер немає необхідності збирати велику кількість довідок від різних лікарів», – зазначив Д. Шмигаль.

Прем'єр додав, що за підсумками наради, присвяченій цій темі, визначено відповідальних за подальшу координацію реформи. Зокрема, у Мінсоцполітики мають напрацювати підхід, який допоможе людям отримувати «широкі можливості для реабілітації та самореалізації». Нагадаємо, восени 2024 року на тлі гучних корупційних скандалів президент Володимир Зеленський наказав ліквідувати всі МСЕК з 31 грудня 2024 року.

■ ЗАЯВА

Побори в лікарнях

Національна служба здоров'я України від початку року вже зафіксувала майже 100 скарг з приводу поборів у лікарнях.

Про це в телеєфірі поінформувала очільниця НСЗУ Наталія Гусак. «Ми зафіксували за минулий рік близько 760 таких скарг. З початку 2025 року – вже близько 100 скарг. Скажу й те, що торік ми повернули пацієнтам 250 тисяч гривень спільно з правоохоронними органами та адміністраціями закладів охорони здоров'я», – розповіла Н. Гусак. За її словами, на сайті НСЗУ є навіть дашборд з умовним антирейтингом лікарень щодо скарг, які надходять від пацієнтів. «Вони бувають різними – про відмову в медпослугі, вимагання коштів. Відповідно, скарги для НСЗУ – це частина ризикоорієнтованої системи моніторингу установ охорони здоров'я», – заявила очільниця Нацслужби.

За її словами, у коридорах лікарень мають бути інформаційні стенди, де чітко буде написано, які пакети та медпослуги є безоплатними для цього закладу.

добору суддів

що стоїть за ключовою цифрою п'ятого добору?

охочих одягнути мантію. З них 2 406 осіб були допущені до наступних стадій. Тобто 10 % осіб втратили статус кандидата, неправильно або неповно заповнивши документи на старті. Ще через 5 років, і вже з оновленою конституційною вимогою про 30-річний віковий ценз та 5-річний правничий стаж, у 2017 році стартував четвертий добір. Тоді для участі в ньому звернулося 5 338 кандидатів, з яких комісією було допущено 4 935. Тобто понад 5 % претендентів не отримали допуску до процедури. Примітно, що середній вік кандидатів тоді становив 30–39 років (4 393 учасників).

Отже, за 4 попередні добори показник тих, хто відсіявся на стадії подання документів становить у середньому 5,08 %. Примітно, що конкурс до апеляційних суддів 2023-го показав дещо вищий відсоток відмов із документальних підстав (близько 8%), аніж добір 2017 року, але значно менший ніж суворий відбір до ВАКС (32,4 % відсіяних на стадії допуску).

У нових умовах, із врахуванням електронної подачі документів, але й нових технічних складностей, для п'ятого добору 2024–2025 років (із 8 549 претендентів) можна очікувати трохи вищий відсів ніж середній історичний рівень, тобто в межах 6–7 %. Та-

ким чином, вангую, що відсіятися може до 600 осіб. Утім, якщо навіть 8 тис. кандидатів залишаться для подолання наступних стадій, це досить оптимістичний показник для заповнення 1 800 вакансій у судах першої інстанції.

Що спричинило такий сплеск інтересу до суддівської професії в умовах війни та складних реформ? Розберемо ключові фактори. Восьмирічна пауза, як мультіплікатор попиту. Багато юристів, які у 2016–2017 роках готувалися до кар'єри судді, не змогли або не встигли подати документи тоді через обмеження, недосвідченість або формальні помилки. Тепер вони повернулися. Але замість 1–2 тис., подалися вже 8,5 тисячі осіб, бо приєдналося ще нове покоління юристів, які формально відповідають конституційним вимогам.

Психологічний ефект «останнього вагону» потягу. Після 8-річної паузи люди не впевнені, коли буде наступний добір – через рік чи через десять. Навіть ті, хто сумнівався в собі, подали документи «про всяк випадок» – звідси й така масовість.

Ілюзія стабільності. В умовах війни юристи не можуть похизуватись стабільним доходом та визначеністю. Водночас суддівство виглядає як острів стабільності, з гарантія-

ми хоч і не значного, але постійного доходу. Окрім того, професія судді надає бронювання. Фактор стабільності не утопія, а радше раціональний вибір юристів, які вміють прораховувати ризики.

Кількість вакансій та очікування щодо їх заняття. Погодьтеся, якби ВККСУ оголосила конкурс на 100 посад, то навряд чи це б змотивувало понад 8 тис. людей на них податися. Це б означало 85 людей на одне місце – не найобнадійливіші шанси на успіх. Однак з урахуванням кадрового голоду судової влади та безпрецедентної оголошеної кількості вакансій (1 800), яка в два-три рази перевищує попередні чотири добори, кандидати об'єктивно розраховують, що потрапити на посаду буде легше, аніж раніше. Тобто шанси є.

У цьому плані можна ще говорити про часовий континуум між оголошенням добору та прийомом документів, інституційний престиж та соціальний ліфт, реституцію сенсів, і, нарешті про один із найважливіших факторів: чесність як основу довіри до конкурсних процедур, що дуже важливо.

Щодо 8 549 поданих заяв, то мова не про дивовижну чи неймовірну цифру. Гадаю, це цілком об'єктивне дзеркало тих глибинних процесів, які відбуваються у правовій системі, суспільстві та професійній спільноті.

Василь ШАКУН:

«Толерантне ставлення суспільства до злочинності – це, скоріше за все, прояв його небезпечної хвороби...»

Василь Іванович Шакун – відомий вітчизняний кримінолог, який вдало поєднує риси вченого, педагога та громадського діяча. У своїй діяльності він надає багато прикладів з аналізу такого небезпечного явища, як злочинність, і кожен із параметрів є повторюваним, «обсмаженим» ЗМІ, політиками, журналістами чи просто громадянами. Але професійне, власне кримінологічне, бачення злочинності, яке орієнтує правоохоронні та судові органи, органи влади значно вирізняється від «кухонного розуміння» злочинності, так і самих злодіїв, кримінальної субкультури, кримінальних та предкримінальних небезпек. Наука кримінологія, на жаль, набула подвійного значення. По-перше, іноді очевидні факти, кримінальні події, роздмухані в інформаційному просторі, дезорієнтують суспільство, відштовхують наших співгромадян від судових та правоохоронних органів, а останні, як завжди, не встигають адекватно реагувати на кримінальні прояви. По-друге, саме суспільство часто-густо налаштоване на ліберальне ставлення до злодіїв, кримінальних вчинків. Тому ми бачимо поширення домашнього насильства, цькування, вимагання, зловживання правом тощо. Кримінологія, на жаль, не стала публічною складовою діяльності наших державних органів, керманічі яких мали б враховувати основні складові механізму реагування на кримінальні прояви в будь-якому колі відносин, державного менеджменту, нормотвірчій діяльності, зокрема. Виходячи з цих та багатьох інших актуальних, як на наш погляд, проблем, як на наш погляд, редакція ЮВУ й звернулася до Василя Івановича з низкою запитань.

Криза кримінології та шляхи її подолання

– Перше із цих запитань стосується якраз того, як російсько-українська війна впливає на розвиток кримінології в Україні? Чому в нашій державі нехтуються основи кримінології?

– Війна в Україні, спричинена російською збройною агресією, спровокувала також й безпрецедентні виклики і загрози, що вимагає формування нової моделі розвитку різних галузей знань, зокрема й кримінологічної науки. Нинішній період в історії країни, який мав бути реально посттоталітарним, висуває на перший план завдання, в тому числі й кримінології, приділити увагу захисту інтересів, прав і свобод людини і громадянина, протидії збереженню авторитарних і силових методів розв'язання суспільних проблем. Методологічною складовою вирішення такого завдання є подолання успадкованих карально-адміністративних заходів. Слід нагадати, що на початку 90-х років наполегливими зусиллями прогресивно

налаштованих діячів, включаючи кримінологів, було досягнуто, можливо, більше деклароване, зокрема в нормативно-правових документах вищих органів влади, розуміння необхідності переорієнтації на попередження злочинності, передбачену рішенням конгресів ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя.

За роки незалежності Україна не брала участі, а відтак і не реалізувала рішення конгресів. Тим часом світ опинився перед новими викликами. XIII Конгрес ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, який проходив із 12 по 19 квітня 2015 р. у столиці Катару місті Доха, прийняв декларацію про включення питань попередження злочинності та кримінального правосуддя до більш широкого порядку денного Організації Об'єднаних Націй з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному і міжнародному рівнях, а також участі громадськості. У цій декларації глави держав та урядів, міністри й представники

держав-членів ООН заявили про взяття на себе зобов'язання застосовувати всеосяжні й комплексні підходи до попередження злочинності, насиллю, корупції і тероризму у всіх його формах та проявах, ухвалювати всеохоплюючі та інклюзивні національні стратегії і програми у сфері попередження злочинності та кримінального правосуддя, які повною мірою враховують корінні причини злочинності, а також умови, що сприяють її виникненню.

На превеликий жаль Україна не брала участі в роботі цього конгресу і жодним чином не відреагувала на його рішення. Не став винятком і XIV Конгрес ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, який відбувся в березні 2021 року в Кіото і був присвячений цифровізації всіх сфер суспільного життя. Кіотська декларація вперше зобов'язує активізувати міждисциплінарну діяльність із попередження злочинності та боротьбу з нею на основі співпраці та взаємодії між правоохоронними органами та іншими інститутами системи кримінальної юстиції й

урядовими структурами, а також підтримувати їхню роботу шляхом участі в багатосторонньому партнерстві з приватним сектором, громадянським суспільством, науково-педагогічним співтовариством, а також, за необхідності, з іншими відповідними зацікавленими сторонами в розвитку таких партнерських відносин.

При цьому, незважаючи на триваючу з 2014 року агресію росії проти України, яка призвела до захоплення частини її територій, конгрес залишив цю подію поза увагою. Певною мірою таке стало можливим частково через байдужість України, делегація якої не брала участі в роботі й цього конгресу і не проявила належної ініціативи щодо включення в програму дискусії оцінку дій РФ як країни-агресора.

У чергове привертаємо увагу української влади до того, що рекомендації ООН виконують особливу роль у координаційній діяльності, формуванні міжнародно-правової бази боротьби зі злочинністю, виробленні міжнародних стандартів у цій сфері й спрямовані на удосконалення національного законодавства та розширення співпраці правоохоронних органів різних країн у попередженні злочинності. Тим часом влада демонструє декоративність одержання кількісних показників, які не завжди відповідають реаліям, якості та результативності. Орієнтація на каральний підхід, значне завантаження розкриттям кримінальних правопорушень і переслідування злочинців фактично згорнули попереджувальну роботу органів правопорядку, а діяльність громадських інституцій залишилася без уваги і спрямування з боку владних структур й, без їх матеріальної підтримки, стала розрізною та безпомічною.

Наведене вчергове засвідчує необхідність наполегливого утвердження в суспільстві прогресивного світогляду, політичної та правової свідомості, насамперед в ідеологів, організаторів та тих, кому за посадою належить бути провідниками реформ, відданості цим ідеям, а не лише їх проголошенню. Найбільшу загрозу становить поширення фактів, а можна вже сказати і тенденцій, вибіркового застосування або безпідставного незастосування кримінально-правових та процесуальних засобів, дійсними мотивами якого є так звана «політична воля».

У таких умовах, мають вивчатися і враховуватися надбання та досвід світової кримінології, різних вітчизняних та зарубіжних шкіл і теорій. Кримінологія та юридична наука загалом повинні помітніше сприяти тому, аби серед головних кри-

теріїв цивілізованості та демократичності трансформаційних процесів в Україні чільне місце посіли правові цінності та задоволеність людини станом правопорядку і правоохорони, законністю засобів і методів їх забезпечення, захищеністю громадян від протиправних посягань, перевищення владних повноважень і свавілля з боку державних структур.

Тут потрібно наголосити саме на пріоритетності правових цінностей та їх повної реалізації, що є постійно діючою домінантою правової держави, а не політичних орієнтацій та інтересів, які мають властивість до змінюваності і навіть переорієнтації залежно від внутрішньої або зовнішньої кон'юнктури. Наголошення на потребі більшої чіткості у визначенні співвідношення між правовими та політичними цінностями, особливо щодо їх методологічного значення, зумовлено появою останнім часом наукових праць, де пошук визначальних постулатів правових досліджень ведеться між політикою і правом, політикою і методологією.

Прикро, що за часів незалежності в Україні вивчення кримінології навіть у провідних навчальних закладах зведено фактично до мінімуму. Припинили існувати кафедри кримінології в університетах та інших навчальних закладах, традиційно орієнтованих на підготовку фахівців для органів кримінальної юстиції.

– У європейських країнах вже давно існує розуміння кримінологічної культури як важливої складової соціальної позиції громадянина. В нас же про це забули з часів здобуття Незалежності. Чому це відбувається, на Вашу думку?

– В умовах сьогодення стало очевидним й органічні вади держави – її здатність попри демократичну Конституцію перероджуватися на диктатуру, втрачати сво-

боди слова, породжувати нові спалахи корупції, особливо небезпечної для воюючої країни. Недаремно деякі західні далекоглядні аналітики кажуть про зростаючу подібність української правлячої системи до російської. Це тривожний симптом за давньої генетичної спадкової хвороби для країни, яка проголосила курс на вступ до ЄС і НАТО. Й саме тому, певне, українські й західні експерти, які добре розуміються на особливостях існуючої сьогодні національної політичної, економічної та соціальної системи, переконані в тому, що така країна не має шансу стати членом Європейського Союзу і НАТО, незважаючи на всі гучні декларації українського керівництва та обіцянки західних союзників.

Героїзм воїнів ЗСУ на лінії фронту не може бути конвертований у членство в наймогутніших безпекових та економічних організаціях Заходу за існуючого стану справ усередині держави. Це – гірка істина, але її треба усвідомити кожному громадянину країни.

На сьогодні перш за все повинна бути створена нова Конституція України. Ухвалена в 1996 році під впливом посткомуністичного популізму й нездійснених побажань та нереалістичних обіцянок, з непрописаністю низки важливих позицій щодо структури та дій влади, існуюча Конституція, вважаю, має бути кардинально оновлена.

Не треба також забувати, що система прямих загальнонаціональних виборів Президента України, як засвідчила практика, щоразу спричиняє розкол у суспільстві, застосування брудних технологій і призводить до криз у випадку фальсифікації виборів. У «всенародно» обраного Президента нерідко виникає спокуса узурпації влади. І взагалі одна, навіть геніальна, людина, за існуючих антагоністичних поділів суспільства,

(США, Франція, Німеччина, Польща й інші) не може, на мій погляд, адекватно втілювати весь спектр загальнонаціональних інтересів.

За минулий період, в Україні, можна сказати, було створено пародію на багатопартійну систему: в 2022 році в державі офіційно існувало 370 політичних партій. Їх поділ відбувався не за їхньою політично-суспільною орієнтацією (ліві – соціал-демократичні, «зелені», праві – консервативні), а за особистими, «вождистськими» поняттями чи геополітичними (прозахідні, проросійські) спрямуваннями. Більше того, велика частина із зареєстрованих партій є витвором абсурдних фантазій та народного гумору й абсолютно недіеспроможна. Вважаю, слід провести перереєстрацію політичних партій і створити умови для появи не більше п'яти політичних сил, які визначатимуть подальший демократичний розвиток країни.

Ідучи далі, варто зазначити, що однією з основних причин несприйняття багатьма громадянами нинішньої держави була несправедливість в економічній, соціальній, судовій та інших сферах. Почати відновлення соціальної справедливості слід із найпростіших речей – запровадження оплати праці європейського рівня для українців, себто з того, що так приваблює наших трудівників у Польщі чи Німеччині. Без цієї підставової умови не може бути сподівань на повернення мільйонів українських біженців із зарубіжжя.

Очевидною для влади має стати пріоритетність розвитку малого і середнього бізнесу, сімейних ферм та виробничих кооперативів, асоціацій ремісників та інших добровільних об'єднань громадян. Прикладом має служити соціальна політика Норвегії, Швеції, Данії, Фінляндії та Австрії. На-

ступне – справедливість. Вона немислима без об'єктивної некорумпованої системи судочинства. Переконали, що державотворча енергія Українського народу, його воля до створення демократичної європейської процвітаючої країни переможе і призведе до необхідних структурних змін та принципового оновлення державної архітектури. І навпаки – залишення України в нерезформованому стані означатиме неминучу національну поразку і зникнення української злиденної й несправедливої, корумпованої та недемократичної держави зі світової арени XXI століття.

При цьому, приступаючи до реалізації Плану відновлення України, влада повинна враховувати помилки попередніх невдалих реформ й опиратися на науково-обґрунтовані рекомендації, національні традиції та успішний апробований зарубіжний досвід. Розробляти стратегії попередження злочинності, які враховують національний контекст, у тому числі шляхом формування серед населення культури законності, пізнання культурного розмаїття, заснованого на повазі до верховенства права. Слід розвивати співпрацю між населенням та поліцією, сприяти успішному подоланню конфліктів, забезпечити доступ до правосуддя, особливо сільського населення, орієнтації органів кримінальної юстиції поліції на інтереси громад відповідно до національного законодавства, а також запобігати кримінальним правопорушенням.

– Ви згадали План відновлення України (2022 р.). Як відомо, його автори обійшли увагою весь аспект проблем злочинності та її попередження, зосередившись лише на запобіганні корупції. Що Ви можете сказати з цього приводу?

– Це правда, що визначаючи основні напрями Плану відновлення України, його

автори обійшли увагою практично весь аспект проблем злочинності та її попередження, зосередившись лише на запобіганні корупції. Тим часом кримінологічна наука використовує для досліджень специфічний міждисциплінарний зріз даних, які дають можливість зрозуміти, описати, пояснити, спрогнозувати і попередити протиправну поведінку, яка нерідко переростає в кримінальне правопорушення. Злочинність впливає практично на всі сторони життя суспільства та його сталий розвиток. Як самостійна юридична наука, кримінологія узагальнює досягнення багатьох інших наук. На наш погляд, згаданий План відновлення України має бути доповнений заходами щодо попередження злочинності та протидії їй окремим видам, враховуючи поствоєнний синдром у суспільстві на основі досягнень української та зарубіжної кримінологічної науки.

Сама вона повинна прогнозувати можливі кримінальні правопорушення, надавати рекомендації законодавцю щодо своєчасного встановлення кримінальної відповідальності за діяння, які в найближчому або віддаленому майбутньому слід визнати кримінальними правопорушеннями. Суспільство зможе якщо не запобігти негативним змінам, то хоча б пом'якшити їх.

У зв'язку з останнім виникає запитання: чи можна передбачити кримінальне правопорушення? Відповідь на це запитання шукали представники різних наук. Заслугує на увагу думка німецького професора, соціолога, економіста і дослідника геноциду Гуннара Хайнзона, обґрунтована ще в 2003 р. у книзі «Сини і світове панування: роль терору у підйомі і падінні націй». Автор попереджає: одна з головних загроз для Заходу вже в першій чверті XIX століття – так званий «демографічний пріоритет молоді» на Близькому Сході і в Африці на південь від Сахари (понад 20 % населення – молодь від 15 до 24 років). Це на протигагу пріоритету осіб працездатного віку в Східній Азії і Латинській Америці, пріоритету осіб похилого віку в Японії і Європі. Протягом всього лише п'яти поколінь (1900–2000 рр.) населення в мусульманському світі виросло зі 150 мільйонів до 1200 мільйонів чоловік, тобто більше ніж на 800 %. Гуннар Хайнзон дає пояснення явищу, яке породжує (на перший погляд) непередбачувану й незрозумілу хвилю тероризму та насильства, що руйнує нині світ, назвавши це явище «злорякісним демографічним пріоритетом молоді». Насильство – передбачуваний і неминучий результат у тих випадках, коли молоді лю-

ди ситі і живуть у суспільстві, де їх занадто багато і де вони заявляють претензії до суспільства, оскільки розуміють, що у ньому вони не в змозі реалізувати свої потреби.

Саме з цієї причини з арабо-африканського світу у хлинув в останні роки потік мігрантів у Європу. Повністю «молодіжний міхур» (за висловом Г. Хайнзона) надметься в Африці і на Близькому Сході до 2025 року. Глобальна загроза, яку він буде створювати протягом декількох наступних десятиліть, може зробити XXI століття ще кривавішим, аніж XX століття. Професор пише: «Надлишок молодих людей майже завжди веде до кровопролиття і до створення або руйнування імперій. Тенденція насильства наростає в тих суспільствах, де молодь 15–29 років становить понад 30 % від загальної кількості населення. При цьому не суттєво в ім'я чого чиниться насильство: релігія, націоналізм, марксизм, фашизм ... Головне – надлишок молоді. Та сама порохова бочка, до якої досить піднести сірник». Це при тому, що молодь охоче сприймає ідеологію, яка прощає і звільняє її від будь-якої відповідальності. Хайнзон вважає, що перспективи «Старого світу» сумні. За його прогнозом, до середини століття Європу поховає хвиля біженців зі Сходу. Вже до 2040 року, передбачають демографи, половина населення Землі у віці до 25 років складатиметься з африканців. Старий Світ без єдиного пострілу здається цій гігантської армії... Щоб призупинити бурхливий потік біженців Г. Хайнзон пропонує терміново зняти з державного бюджету тяжкий тягар загального благоденства мігрантів завдяки допомозі, яка їм надається.

Із теорією Г. Хайнзона можна беззастережно погодитися, якщо йдеться про молодих людей арабського і африканського світу, які залишаються в своїх країнах, де їх дійсно багато. Але якщо вони мігрують до Європи, то потрапляють у країни, де переважну більшість населення складають люди похилого віку. Чому ж вони проявляють агресію не лише на своїй батьківщині, але і в Європі, де, як здавалося б, вони можуть реалізувати свої інтереси? Справа мабуть у тому, що їх світогляд сформувався за умов, описаних Г. Хайнзоном. Отже, світогляд, який формується в дитячому і підлітковому віці, визначає поведінку людини в майбутньому, зміна ж умов її існування, соціальне оточення не може суттєво вплинути на цей світогляд.

У нас більшість людей похилого віку, їх світогляд сформувався в умовах тоталітарного режиму. Але з молоддю ще гірше: її

свідомість формувалася за умов корупції, зневаги до людини, неможливості законним шляхом реалізувати свої законні інтереси. Тому свідомість, у тому числі й правосвідомість, деформована. Це означає, що як перші, так і другі, не можуть розумно розпорядитися необмеженою свободою, яку їм обіцяють перед кожними виборами. Агресія й насильство тут неминучі. Вказану обставину має враховувати законодавець, коли визначає в кримінальному законодавстві діяння, які є кримінальним правопорушенням. Це сприятиме як стримуванню злочинності в певних межах, так і створенню умов для реалізації свободи кожним, у тому числі й потенційним агресором.

Злочинність, будучи продуктом життєдіяльності суспільства як цілісного утворення, є соціально опосередкованим явищем, що вміщує в собі суспільно небезпечні для нього наслідки. Водночас її соціальний генезис дозволяє зробити й інший висновок методологічного характеру, згідно з яким злочинність як соціальний феномен є однією з характеристик стану суспільства на конкретному історичному етапі його розвитку. Однак просте декларування принципу соціальної зумовленості злочинності не дозволяє чітко пояснити наявні відмінності в злочинності, які проявляються різнопланово і багатоаспектно. Конфлікт між людською особистістю та нелюдським суспільним устроєм має безліч причин. Не кожна людина здатна розумно розпорядитися своєю свободою, тому, прагнучи свободи і рівності для всіх, слід пам'ятати, про наслідки насамперед для законослужної особи, яка в умовах свободи нерідко стає жертвою.

Таким чином, злочинність необхідно прогнозувати та передбачати. Масштабність проблем попередження злочинності,

динамізм обстановки, різноманіття процесів і явищ, пов'язаних із її відтворенням та проявами в соціальному житті, зумовлюють актуальність комплексного прогнозування розвитку ситуації. Без цього неможливо досягти точності і своєчасності у визначенні цілей та завдань у сфері протидії злочинам, їх співвідношення і пріоритетів; неможливо встановити необхідні обсяги та інтенсивність заходів попередження, кримінально-правового, пенітенціарного, а також кримінально-політичного впливу на злочинність. Актуальність прогнозування у сфері попередження злочинності зумовлена ще й тим, що, по-перше, з'явилася яскраво виражена соціальна потреба вдосконалення кримінально-правових, пенітенціарних і кримінально-процесуальних основ попередження злочинності; по-друге, стало очевидним, що її сучасні масштаби детермінують створення державної системи комплексного спостереження, аналізу і прогнозу в сфері протидії злочинності.

На нашу думку, Україні слід переглянути своє ставлення до участі в роботі профільних комісій ООН та більш тісно й плідно співпрацювати з Комісією з попередження злочинності та кримінального правосуддя як головного директивного органу Організації Об'єднаних Націй у галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя.

Війна та її вплив на розвиток воєнно-правової науки в Україні

– А загалом як російське вторгнення впливає на розвиток воєнно-правової науки в Україні, на Ваш погляд?

– Гадаю, тут слід констатувати, що наукове й навчальне забезпечення сил оборони та безпеки не завжди здійснюються відповід-

но до суспільних потреб щодо забезпечення захисту конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України на основі вимог Конституції, та відповідних законів. Фахівці визначають низку системних проблем подальшого розвитку військово-правової науки і освіти в умовах російської агресії та євроатлантичної інтеграції України. Це, зокрема, відсутність пріоритетності до військово-правової науки з боку держави, неефективність військової освіти, яка полягає у:

- використанні застарілих підходів та принципів під час формування структури й змісту військової освіти; відсутності ефективної багаторівневої системи професійної військової освіти, що забезпечує набуття фахових компетентностей для виконання службових (бойових) функцій відповідно до стандартів НАТО;
- відсутності взаємосумісності структури військової освіти в складових силах оборони із структурами та організацією військової освіти держав - членів НАТО;
- відсутності міжвідомчої координації під час підготовки військових фахівців у складових силах оборони;
- неповна відповідність змісту військової освіти сучасному досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил);
- недостатній рівень інтеграції стандартів НАТО в професійну військову освіту.

У свою чергу вказані явища призвели до падіння інтересу науковців щодо висвітлення системних проблем військового та воєнного права, наявності дефіциту кадрів для окремих військово-облікованих спеціальностей, неефективності підготовки молодшого офіцерського складу в цивільних закладах вищої освіти та, як наслідок, до недостатнього рівня правової освіти та науки у сфері безпеки і оборони.

Такий стан негативно позначається на вирішенні правових питань застосування сил безпеки та оборони, залучення цивільних осіб до захисту України, моніторингу й правової оцінки воєнних злочинів, що є вкрай актуальним в умовах російсько-української війни. Не сприяє ефективному забезпеченню військово-правової науки та освіти й відсутність належної координації відповідних наукових розробок у межах Національної академії наук України та Національної академії правових наук України, закладів вищої освіти в організації та здійсненні спільних фундаментальних і прикладних досліджень та розробок.

Слід зауважити, що одним із важливих напрямів адаптації та гармонізації національного законодавства до законодавства країн Європейського Союзу й НАТО залишається робота над удосконаленням законодавства у сфері оборони України. Як відомо, згідно Указу Президента України «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» від 8 листопада 2019 р. № 837, кодифікацію визначено основним інструментом та способом систематизації законодавства в сфері оборони. Вважаю, що в умовах російської агресії назріла необхідність скорочення термінів реалізації окремих положень Концепції трансформації системи військової освіти з метою професіоналізації сил оборони та безпеки і забезпечення сил оборони необхідними військовими фахівцями.

Зважаючи на потребу пріоритетності наукових пошуків у найбільш актуальних питаннях військово-правової науки, формування нової парадигми військової освіти, керуючись закріпленими Конституцією України орієнтирами щодо адаптації національного законодавства до стандартів країн – членів НАТО та норм міжнародного гуманітарного права, круглий стіл, який відбув-

ся ще два роки тому в Науково-дослідному інституті правотворчості та науково-правових експертиз НАПрНУ за участі Національного університету оборони України ухвалив рекомендації, згідно яких:

1. Науково-дослідному інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України спільно з Національним університетом оборони України та відповідними науковими і навчальними підрозділами інших суб'єктів сектору безпеки та оборони згідно з положеннями Стратегії воєнної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021) організувати проведення фундаментальних і прикладних досліджень у сфері військового та воєнного права.

2. Покласти координацію правових досліджень у сфері військово-правової науки відповідно до законодавства України на Національну академію наук України, уточнивши редакцію назви однієї із секцій: «Секція суспільних, гуманітарних та воєнних наук» та створити нове відділення – «Відділення воєнних наук».

3. Керівникам закладів вищої освіти, наукових установ і підрозділів сектору безпеки та оборони за підтримки Національної академії наук України:

3.1. Звернутися до Кабінету Міністрів України з пропозиціями щодо вдосконалення Концепції трансформації системи військової освіти.

3.2. Звернутися до Міністерства освіти і науки України з пропозицією передбачити в галузі знань «Безпека та оборона» проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» нову спеціальність «Військове та воєнне право» (альтернатива «Воєнні науки»).

3.3. Звернутися до Міністерства освіти і науки України з питань проведення необхідних організаційно-правових заходів щодо підготовки здобувачів вищої освіти на навчально-науковому й науковому рівнях та створення спеціалізованих вечірних рад за науковою спеціальністю «Військове та воєнне право» і забезпечення їх функціонування.

3.4. Здійснити комплекс організаційно-методичних заходів щодо підготовки здобувачів за спеціальністю «Військове та воєнне право».

На жаль, ці рекомендації так і лишилися не реалізованими.

(Далі буде...)

Культура як фундамент нації

Значення мистецтва в умовах війни

Новітні наукові та технологічні досягнення, запровадження стратегій інноваційного розвитку, виразні глобалістичні тенденції, пов'язані з майбутнім усього людства, засвідчують значущість освоєння освітньої царини в сфері формування професійного іміджу майбутнього фахівця. В умовах становлення інформаційного суспільства зростає соціальний запит на знання, а сама освіта стає інформаційно-комунікативною системою, яка спонукає до переосмислення усталених парадигм і поглядів на світ.

Сучасна місія правової освіти

Особливу роль у цьому процесі відведено юридичній освіті і передусім тій, яку можна здобути в галузевому вищому закладі, що нині репрезентує Київський університет права НАН України в особі ректора, професора, заслуженого юриста України Юрія Ладиславовича Бошицького. Він переконаний, що процес навчання нині невід'ємно пов'язаний із вихованням особистості, формуванням у неї активної громадянської позиції, а в плінності індивідуальних і суспільних запитів на освіту криється складність вироблення освітньої стратегії, адже освіта – це процес набуття не лише фахових знань і компетенцій, але й особливої логіки мислення, численних практичних навичок, орієнтації в суміжних галузях знань, володіння іноземними мовами та сучасними інформаційними технологіями. Саме освіта актуалізує особистісний потенціал, робить студента співавтором освітнього процесу, є сферою його самоствердження.

Як підкреслює ректор КУПу, ВНЗ не обмежуємося тими формально-юридичними стандартами, які затверджує Міністерство науки й освіти України, хоча вони, безумовно, служать відправною точкою у визначенні якісних характеристик фахівця. Більш важливими і складними є вимоги, які висуває сучасним правникам динамічне, суперечливе, складне й багатогранне життя, що постає як постійне випробовування людського «Я», постійна боротьба особистості за себе і за ті позаособистісні вищі цінності, в яких вона втілюється і які втілюють у собі смисли її буття. Саме тому в університеті особливої актуальності набув мистецько-правовий проект «Інтелектуальна власність в Україні: перлини сучасного мистецтва», в рамках якого постійно відбуваються виставки майстрів пензля. Його мета – поєднати професійну діяльність із загальноцивілізаційними цінностями, сприяти особистісному зростанню майбутнього правника.

«Квітка життя» Тетяни Куліш

Прикметно, що в холі Рівненського інституту Київського університету права, який давно трансформувалася у виставкову залу, демонстрація художніх полотен відомих митців краю стала незмінним атрибутом інститутського життя. Тут експонували свої полотна Віктор Гвоздинський, Петро Подолець, Костянтин Степанюк, Олександр Бобришев. Упродовж двох місяців студенти та жителі Рівного були учасниками розгорнутого мистецького діалогу з творчістю членкині Національної спілки художників України та спілки дизайнерів України Тетяни Куліш, яка на суд глядачів представила картини, що відображають неповторність пейзажів рідного краю, філософсько-символічні полотна, полотна-медитації тощо. Кожна картина – немов вікно в незвідані простори, запрошує зануритися в свої глибини. Палітра відтінків грає на світлі, робить миттєвості вічними в образах, що захоплюють уяву.

Виставка Тетяни Куліш під назвою «Квітка життя» стала свідченням того, що мистецтво може бути безмежним у своїх формах і вираженнях. Відкриваючи її виставку, Юрій Бошицький наголосив на тому, що тактика діяльності вищої школи має відповідати на виклики сьогодення й забезпечувати підготовку висококваліфікованих фахівців для ринку праці. Сьогодні інститут є своєрідним майданчиком для формування професійних перспектив студентства. Тут склалася потужна традиція формування особистісної траєкторії майбутнього юриста, котрий має вирішувати завдання на перетині права та інших сфер діяльності, орієнтуватися на високі корпоративні стандарти.

«Ми зуміли створити належне освітнє середовище, насичене інтелектуальними та культурологічними імпульсами, що стимулюють освітній процес, сприяють професійній комунікації, спонукають до творчості та відкриттів», – наголосив ректор, при цьому вкотре акцентувавши увагу на особливій ролі мистецтва у формуванні естетичної культури юриста, яка нині постає одним із головних елементів у процесі моделювання його професійного образу, виступаючи одним із варіантів самотворення особистості

й пронизує весь життєвий світ її носія. Саме в контексті художнього буття увиразнюються такі поняття, як спосіб мислення, ментальність, ідеали й цінності, установки та професійні орієнтири юриста.

У свою чергу Тетяна Куліш, відповідаючи на запитання про те, як мистецтво допомагає долати життєві випробування та кризові стани, зазначила: «Тотальна глобалізація сучасного світу призводить до нехтування традиційними цінностями, що приводить до кризових станів, пов'язаних зі стражданням. Однак криза – не лише страждання, це й великі можливості, несподівані перспективи. Скористатися ними – небайдуже мистецтво, якому можна поступово навчитися. Людина з продуктивним ставленням до кризи вміє рішуче відштовхнутися від берегів повсякденності та зважитися на пошук нових життєвих смислів. Сьогодні у психології актуалізується поняття посттравматичне зростання, що позначає собою досвід позитивних змін, які відбуваються з людиною в результаті зіткнення зі складними життєвими ситуаціями. Й у цьому плані мистецтво нерідко стає для людини своєрідним промінчиком світла у кінці тунелю».

Мисткиня також поділилася власними таємницями художнього творення, акцентувала увагу на образному баченні предмета зображення, вмінні бачити форму, визначити важливе для виявлення творчого задуму.

Варто вказати, що кожна така мистецька подія в інституті наскрізно пронизана думкою про потребу і цінність мистецького діалогу, який має тривати й поза межами виставкової зали і надихати кожного на творчість і відкриття.

Перлини сучасного мистецтва для студентської молоді

Зазначимо й те, що 28 лютого в університеті відбулося закриття виставки заслуженого художника України, лауреата премії імені Йосипа Бокшая та Адальберта Ерделі, лауреата міжнародної українсько-румунської літературно-мистецької премії «Карпатська корона» (2003 р.), члена Закарпатської організації Національної спілки художників України (1995 р.) Василя Вовчка.

На початку цього заходу ректор Юрій Бошицький оголосив про закриття художнього вернісажу Василя Вовчка, де було представлено 25 авторських полотен, створених

митцем упродовж 2003–2024 років. Серед присутніх і почесних гостей вернісажу можна було бачити священників Київської православної богословської академії, жінок-волонтерів, зарубіжних дипломатів, керівників провідних навчальних закладів і громадських організацій Києва, очільників творчих спілок України, науковців та освітян, митців і студентів, культурологів і мистецтвознавців, відомих громадських діячів. За словами організаторів дійства, загалом були представники понад 40 установ та організацій столиці України.

Із вітальним словом до присутніх звернувся академік НАНУ, двічі лауреат Державної премії України, заслужений діяч науки і техніки України, член Президії НАНУ Ярослав Яцків, який відзначив, передусім, значимість цього мистецького заходу в державотворчих і культуротворчих процесах Української держави в умовах повномасштабної війни XXI століття. «Інтеграція освіти, науки, культури і мистецтва – є цілісним процесом формування новітньої генерації інтелектуальної еліти України, зокрема, в царині юридичної сфери як гаранта національної безпеки держави і кожного її громадянина», – зазначив Я. Яцків.

А директор юридичної фірми «САЛКОМ», доктор юридичних наук, професор Євген Кубко в своїй промові наголосив, що ця виставка проходила в рамках багаторічного проекту КУП НАНУ – «Інтелектуальна власність в Україні: перлини сучасного мистецтва для студентської молоді», тож студенти мають можливість знайомитися зі здобутками сучасного мистецтва. Він також відзначив важливість таких заходів в умовах сьогодення.

Від імені Київської православної богословської академії присутніх привітав протоієрей, вчений секретар Сергій Колот, кандидат наук з богослов'я, доцент, який у своїй промові наголосив на духовному змісті національної освіти у формуванні професійних якостей майбутніх правників Української держави новітньої епохи. За його словами, художнє мистецтво, безперечно, є невід'ємним складником духовно-естетичного виховання та формування творчих основ у правознавстві.

Натомість пані Єва Хейзерне – дипломат Посольства Угорщина в Україні з питань культури і освіти, яка українською мовою підкреслила про активну співпрацю дипломатичної установи з КУП НАНУ та важливість підготовки правників на засадах високої професійності та усвідомленням їх національної ідентичності й самосвідомості.

Важливість застосування інтегративних культурологічних методів у навчальному процесі та взаємну співпрацю в підготовці високопрофесійних фахівців в галузі юридичної науки, історії, теорії і практики, відзначив у своєму виступі ректор Міжнародної академії екології та медицини, доктор медичних наук, професор Іван Ставицький.

Надзвичайну роль мистецтва в усіх сферах соціокультурної й професійної життєдіяльності молоді, естетичного виховання та їх творчої реалізації, вказала проректор з наукової роботи Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, доктор мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України, член Національної спілки журналістів України Адріана Скорик. А представник Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, декан факультету образотворчого мистецтва, член Національної спілки художників України, заслужений діяч мистецтв України Остап Ковальчук відзначив важливість використання новітніх мультимедійних технологій у навчально-освітньому процесі КУП НАНУ, де студенти опановують теоретико-методологічні основи майбутньої професії правника.

Видатний український громадський діяч, політик, поет і перекладач, заслужений діяч мистецтв, лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка, член Комітету Національної премії України імені Тараса Шевченка, шеф-редактор газети «Слово Просвіти» Павло Мовчан наголосив на значимості збереження національної пам'яті, культур-

но-місцевих традицій і національної ідентифікації. У цьому плані він відзначив творчість Василя Вовчка, яка за його словами, «наповнена особливою колористикою і мозаїкою Закарпатського пейзажу, де присутня краса Карпат, цвітіння садів, колорит дерев'яних церков».

Національну академію педагогічних наук України на заході представляв доктор педагогічних наук, професор, перший заступник голови товариства «Просвіта» Георгій Філіпчук. У своїй промові він згадав і видатного політика й державного діяча ХХ століття, прем'єр-міністра Великої Британії Вінстона Леонарда Спенсер-Черчилля, який наголошував: «За що воюємо!?». Знаковий політик, вигравши війну, але програвши вибори, у виступі в Лондонському університеті (1948 року) промовить наступне: «Перший обов'язок університету – навчити мудрості (людяності і гуманізму), а не професії, сформувати характер, а не лише дати формальні знання». Як зазначив Г. Філіпчук, «обробіток» людини культурою ніколи не заважав її професійному зрощенню, зате слугував для особистості таким собі вічним двигуном, був мотиватором інтелектуального, духовного самовдосконалення. Бо без культури, на його переконання, людині не вдасться реалізувати дві найважливіші якості з глобальної освітньої моделі «4-К» за методом кейсів – від теорії до практики: Креативність, Критичність мислення, Комунікація і Кооперація.

А от Генеральний директор Національного музею Тараса Шевченка, український письменник, лауреат Національної премії

України імені Тараса Шевченка, син поета Василя Стуса – Дмитро Стус у своєму слові відзначив, що в КУП НАН України, де отримують освіту правники, культивується універсальний міждисциплінарний принцип у формуванні професійної особистості й патріотичного виховання громадян України.

На історико-культурний, філософський та мистецтвознавчий аспекти художньої виставки Василя Вовчка звернула увагу присутній голова ГО «Вірменське товариство АОКС – Україна», директора Музею Сергія Параджанова ПЗВО «Київський міжнародний університет», кандидат філологічних наук Олена Оганесян.

У подальшому перед гостями заходу виступила проректорка КУП НАН України Алла Вільчинська, яка розповіла про підтримку колективом університету Збройних Сил України від початку повномасштабної війни й до сьогодні, ще про забезпечення продуктами (випіканням хліба) для киян саме в приміщенні університету. Тему продовжили й жінки-волонтери Наталія Мамай та Євгенія Кравчук.

На підтримку ЗСУ

Надалі відбувся благодійний аукціон з продажу мистецьких робіт Василя Вовчка, а виручені від цього кошти були публічно передані для закупівлі дронів DJI MAVIK 3T для 54 окремої механізованої бригади ЗСУ.

Додамо також, що серед присутніх і гостей цього заходу ми побачили й шеф-редактора часопису «Київ дипломатичний» Олександра Кондратенка та головного редактора часопису

су Антоніну Лінник, професорів Євгена Антоновича і Мирославу Антонович, професора, заслуженого діяча мистецтв України Тамири Недошовенко, народного художника України, професора Євгена Скаканди, народну артистку України, професора Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського Людмилу Ларікову, адвоката Івана Магея, а також представницю SENSE BANK Анастасію Кицю та заступника директора департаменту з організації продажу та розвитку АТ «ОКСІ БАНК» Максима Фліссака.

Відзначимо й те, що своєрідну атмосферу цього дійства супроводжувала жива фортепіанна музика у виконанні лауреата міжнародних і всеукраїнських конкурсів, заслуженого діяча естрадного мистецтва України Лариси Горенко, яка водночас була й координатором цього мистецького проєкту та ведучою аукціону. На закінчення заходу відбувся імпровізований концерт, в якому прозвучали твори Фридеріка Шопена «Фантазія-експромт», Джерома Керна «Імпровізація на тему з м'юзік-опери «Роберта»», авторські твори Лариси Горенко для фортепіано. У виступі взяла участь і народна артистка України Людмила Ларікова.

Як опісля зауважували гості заходу, в Київському університеті права НАН України на сьогодні впроваджується універсальний принцип: «Майбутнє, якого ми хочемо, з культурою». Справді, поза культурою наразі важко уявити добротну підготовку майбутніх фахівців-правників в Україні.

Підготувала Надія БОНДАРЕНКО,
спеціально для ЮВУ

Незаконні реформи чи узурпація влади?

Загроза пенсійному забезпеченню прокурорів

Думаю, багато хто звернув увагу, як ще один з одіозних «Слуг народу» – Данило Гетманцев – відреагував на відсутність достатньої кількості голосів у Раді за скандальний законопроект, поданий не менш одіозною Галиною Третяковою, яким влада, вже в котрій раз, фактично хоче знищити систему пенсійного забезпечення прокурорів? Не стримавшись, він знову «озброївся» своїми улюбленими штампами – «совок», «несправедливість», «реформа», – сподіваючись, що за гучними словами ні-то не помітить чергового порушення нашим парламентом Конституції України, до речі, до чого він їх і схилив депутатів, за ініціативою саме провладної команди.

Олексій БАГАНЕЦЬ,

заступник Генерального прокурора (2000–2002, 2005–2006, 2014–2015 рр.), заступник голови Союзу юристів України, почесний президент Асоціації слідчих України, віце-президент Світового конгресу українських юристів, адвокат, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, стрілець Тероборони м. Києва

Відверте беззаконня

За моїм переконанням, це, вибачте, не реформа, а правове беззаконня, замасковане під відвертий популізм. Замість зваженої політики – дешеві трюки для соцмереж, мовляв, «розганяємо совкову систему». Але суть запропонованих Г. Третяковою законодавчих змін елементарно проста: йдеться про відверте свавілля: цинічну спробу позбавити прокурорів законних пенсій, гарантованих спеціальним законом і Конституцією нашої держави. Тому, пане Гетманцев, хочу вам роз'яснити, що позбавлення вже існуючих прав, або навіть зменшення їх частини чи об'єму, це не реформа, це черговий прояв узурпації влади в Україні, що ми на весь світ чомусь категорично заперечуємо. Чергова спроба обґрунтувати даний законопроект про обмеження або зниження розміру пенсій прокурорам напряму суперечить Конституції України, статті 8, 22 та 46 якої, звертаю вашу увагу, пане «народний обранцю», гарантують принцип верховенства права та забороняють звуження вже наданих прав і закріплюють право на соціальний захист, а будь-яке зменшення змісту чи обсягу вже наданого права, навіть через новий закон, є неконституційним, якщо воно порушує зазначені принципи!

Позиція ЄСПЛ

Крім того, ще раз наголошую, що Закон України «Про прокуратуру» є спеціальним

актом, який чітко визначає порядок пенсійного забезпечення прокурорів. Законопроекти, які намагаються в обхід цього закону ввести нові механізми призначення й перерахунку пенсій прокурорам, порушують принцип правової визначеності. Це суперечить, до речі, й рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Горайнова проти України», де ЄСПЛ підтвердив захист легітимного очікування щодо стабільності правовідносин.

Відзначу й те, що Конституційний суд України також уже двічі (!) визнавав подібні ініціативи незаконними. У 2019 та 2020 роках він прямо заборонив змінювати порядок пенсійного забезпечення прокурорів у спосіб, який зводить нанівець і в межах діючого законодавства, права. Більше того, КСУ визнав неконституційним і надання Кабміну повноважень визначати ці питання, в той час як провалений законопроект саме на це і натякає, нехтуючи попередніми рішеннями навіть найвищої судової інстанції.

Так, Верховний Суд у своїй постанові від 20 січня 2021 року (справа № 560/2120/20) чітко вказав: пенсії прокурорам мають нараховуватися виключно за спеціальним законом! Спроба змінити ці правила через нове законодавство, що не враховує попередніх судових рішень, є порушенням принципу остаточності судового рішення.

Нарешті, не варто забувати й про стандарти Європейського суду з прав людини,

у відповідності до яких, суттєве зменшення пенсій, яке не є обґрунтованим і пропорційним, визнається ним як порушення права власності, згідно з Протоколом № 1 до Європейської конвенції з прав людини. А тому і законопроект Галини Третякової їм явно не відповідає.

Скажу більше, зловживання вами, пане Гетманцев, крилатими фразами типу «пенсії із совка» виглядають особливо цинічно, коли йдеться про людей, які десятиліттями добросовісно служили державі, захищали законність і правопорядок, не шкодуючи себе. Це ж не пенсії за вислугу років у комсомолі. Це – законна державна гарантія, за яку хтось платив кров'ю і здоров'ям, своїми нервами, самовіддано працюючи понаднормовий час, у тому числі і вночі, й у вихідні та святкові дні, в дощ, мороз і жару на вулиці, нерідко без сніданку, обіду і вечері, навіть без відпустки.

Про конституційні гарантії

А тому ваш вислів про «особистий клановий інтерес» сприймається нами, пенсіонерами, як класичний приклад політичної демагогії, де за гучними словами приховується повне нерозуміння або свідоме спотворення реальності. Називати конституційно гарантоване пенсійне забезпечення прокурорів «клановим інтересом» – це приниження не лише нас, а й усієї державної інституції загалом. Ці «привілеї» – не нагорода за мовчазну лояльність, як намагаєтесь ви, пане депутате, натякнути, а інструмент конституційних гарантій незалежності прокурорів і запобіжник проти політичного тиску на них, з метою примусити бути слухняними. І якщо хтось тут і «харчується» коштом держави, то точно не пенсіонери, які 30 і більше років «тягнули лямку», забезпечуючи та захищаючи законні права і свободи громадян та інтереси держави Україна, а ті, хто під прикриттям популізму знищує залишки правового порядку в країні, яка, тим більше, веде кровопролитну війну із зовнішнім ворогом...

А найцинічніше в цій ситуації те, що ви, пане Гетманцев, намагаєтесь виставити пен-

сійне забезпечення прокурорів як «середньовічний привілей». Хочеться у відповідь пояснити Вам, що це не феодална рента, а елемент конституційних гарантій незалежності органів правопорядку, без яких не існує жодна правова держава. Якщо для вас право на заслужену пенсію – це «привілей», тоді й Конституція для вас просто аркуш паперу? Така риторика – не тільки маніпулятивна, а й небезпечна. Вона знецінює саму ідею служби в органах правопорядку та прокуратури й кидає тінь на всіх, без виключення, хто вибрав цей шлях самовідданого служіння закону.

«Реформи» як свавілля

І насамкінець. Цей законопроект, який ви разом із пані Третяковою намагаєтесь «протиснути» у Верховній Раді – не лише спроба «зекономити» на правах громадян і сподобатися нашим обманутим співвітчизникам, частина з яких уже деградували від такого впливу з боку влади і проплачених журналістів, щоб у вас дещо зросли рейтинги, а й прецедент: якщо сьогодні можна переписати закон заднім числом для прокурорів, то завтра – для поліцейських і держслужбовців, а післязавтра – для всіх українців, які до цього часу, на превеликий жаль, цю небезпеку ще не усвідомили й не відчули. А тоді вже не залишиться нічого – ні законності, ні соціального захисту, ні довіри до держави.

Таким чином, під прикриттям, так званих, «справедливих реформ» ми маємо чергову спробу законодавчого свавілля, спрямовану на звуження прав громадян, нехай спочатку і в особах прокурорів, яких за ці останні 10 років влада зробила головними винуватцями майже жебрацького становища основної маси наших співвітчизників, в першу чергу звичайних пенсіонерів, та масового беззаконня, яке твориться в державі. Не прокурори, а саме влада винна в тому,

що більшість людей отримують жалюгідну пенсію на старості років.

Замість висновку

І насамкінець хотілося б роз'яснити пану Гетманцеву: у ваших діях і діях вашої колеги Галини Третякової (це як мінімум) явно проглядаються не тільки підстави для політичної відповідальності перед народом України за свої діяння, а й ознаки кримінальних правопорушень, передбачених хоча б ч. 2 .ст. 364 КК України (зловживання владою і службовим становищем) та ч. 4 ст. 382 КК України (невиконання службовою особою судового рішення, що набрало законної сили, та рішення Конституційного суду України). Вдумайтесь самі: ви, разом із Г. Третяковою та іншими службовими особами зловживаєте владою і своїм службовим становищем, з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використовуєте регулярно свою владу й службове становище всупереч інтересам служби, в результаті чого пенсіонерам із числа прокурорів вже заповідано, навіть без прийняття вказаного вище антиконституційного законопроекту, істотну, в тому числі й матеріальну, шкоду у вигляді незаконного позбавлення пенсіонерів конституційних прав, а тим більше, частини пенсії, які обов'язково будуть відшкодовані постраждалим пенсіонерам, підкреслюю, із державного бюджету, а також своїми законопроектами закликаєте, підбурюєте й створюєте умови для невиконання судових рішень про нарахування та перерахунок пенсій, які вступили в законну силу, а також навмисно не виконуєте рішення Конституційного суду України та Верховного Суду про заборону позбавлення прав прокурорів на нарахування та перерахування пенсії за спеціальним законом!

Слава Україні! Віримо в ЗСУ!

ВРП очікує поповнення складу ради

Секретаріат Вищої ради правосуддя оголосив прийом документів від кандидатів для обрання двох членів ради ХХ черговим з'їздом суддів України, який, як відомо, продовжить свою роботу 27–29 травня.

Як ми вже повідомляли, місце проведення з'їзду суддів буде визначено додатково. Нагадаємо, перший етап форуму тривав 18 – 19 вересня 2024 року. Наступний – 24 грудня того ж року. У зв'язку з цим термін прийому документів від кандидатів на посаду двох членів Вищої ради правосуддя було продовжено до 25 листопада 2024 року включно.

Рішенням Етичної ради (ЕР) від 6 березня на дві посади члена Вищої ради правосуддя рекомендовано двох кандидатів, які, на думку ЕР, відповідають критеріям професійної етики та доброчесності. Оскільки вказана кількість не перевищує щонайменше вдвічі кількість вакантних посад членів Вищої ради правосуддя (вимога частини п'ятнадцятої статті 9–1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»), Етична рада повідомила Раду суддів України про необхідність проведення нового конкурсу.

Відтак, відповідно до статей 8, 9, 10 Закону «Про Вищу раду правосуддя» секретаріат ВРП оголосив про початок прийому документів від кандидатів для участі у новому конкурсі для обрання членів ВРП з'їздом суддів України.

Прийом документів кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя завершується о 24 годині останнього дня строку, передбаченого частиною третьою статті 9 Закону «Про Вищу раду правосуддя», якщо документи подаються в електронній формі. Разом із тим, враховуючи те, що останній день подачі документів припадає на 26 квітня (субота), то прийом документів від кандидатів буде здійснюватися до 24:00 28 квітня, якщо документи подаються в електронній формі (офіційна електронна адреса ВРП: assistant@hcj.gov.ua), або до 17:00 28 квітня, якщо документи подаються особисто (адреса: м. Київ, вул. Студентська, 12-а).

Підготував Артем ДМИТРЕНКО,
спеціально для ЮВУ

Інсинуації на тему бути чи не бути виборам?

В українському суспільстві й навіть на міжнародному рівні із завидною періодичністю виникає досить тривала дискусія щодо легітимності Президента України В. А. Зеленського. Проблема ускладнюється тим, що заострення позицій сторін здійснюється безпосередньо на тлі найскладніших, а часом і найдраматичніших, подій, що відбуваються в нашій країні.

Володимир ДОН,

член Національної спілки журналістів України

Розгойдування «човна»

На жаль, і треба бути об'єктивним, не всім як всередині України, так і за її межами подобається не тільки політична позиція Президента В. Зеленського, а й сам факт його перебування на цій посаді. До цього слід ставитися спокійно і навіть толерантно, адже це і є плюралізм думок у дії. Але при тому не варто забувати про існування досить тонкої лінії розмежувань між демократичною точкою зору та навмисними діями, спрямованими на розгойдування «човна» українського суспільства та спроби дестабілізації обстановки, як це робиться сьогодні.

Обговорюване питання має досить складний та багатоаспектний характер. В зв'язку з цим для його врегулювання й отримання об'єктивної відповіді доцільно скористатися індуктивним методом, тобто знайти рішення окремих питань, а потім об'єднати їх у єдину цілісну теорію.

У світлі цього доречно отримати відповіді на такі питання.

1. Строки повноважень Президента України. Чи існують відповідно до Конституції України окремі умови перебування глави держави при владі в мирний час та в умовах військового стану? Яким чином пов'язані питання строків проведення виборів Президента України та умови реалізації загального виборчого права визначені у Конституції України?

2. Чи існує обумовлена Конституцією України пряма норма, яка зобов'язує проводити вибори, в тому числі й Президента України, в умовах військового стану при закінченні строків повноважень, та чи є спеціальна норма, яка затверджує необхідність, допустимість перенесення строків проведення виборів після припинення військового стану.

3. Чи існує фактична можливість проведення виборів, в тому числі Президента України, в умовах військового стану?

4. І, зрештою, чи існує в рамках Конституції України можливість інтегрування відповіді на зазначені питання в одну загальну гармонійну юридичну конструкцію?

Вибори і Конституція України

Відповідно до ст. 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати й бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними й відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення (стаття 71 Конституції).

Статтею 103 Основного Закону встановлено, що Президент обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Разом із тим у випадку виникнення непередбачених обставин (відпустка, хвороба, закінчення строку, на який його обрано тощо), Конституція не припускає можливості заміщення Президента на його посаді іншою особою. В Конституції відсутня норма, що створює умови для передачі повноважень діючим Президентом на певний час або без обмежень часу будь кому.

Єдиний випадок, коли виконання обов'язків Президента України може бути покладено на Голову Верховної Ради України й виключно на період до обрання і вступу на пост нового Президента,

передбачений ст. 112 Конституції. «У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 Конституції». Слід звернути особливу увагу на те, що згадана норма застосовується виключно у випадку коли повноваження Президента достроково припинені.

Більше того, Основний Закон країни передбачає виконання Президентом своїх повноважень й поза межами строку, визначеному ст. 103. У тексті Конституції відсутні норми, що обмежують із точністю до днів, місяців тощо термін перебування Президента на посаді до обрання (складання присяги) нового глави держави. Це неможливо зробити через цілу низку причин, й історія сучасної України є підтвердженням цього. Так, Л. Кучма під час першої каденції перебував на посаді 1 960 днів, під час другої – 1 881 день, В. Ющенко – 1 859 днів, П. Порошенко – 1 808 днів.

Необхідно звернути особливу увагу на те, що Конституція України визначає ряд органів державної влади, які є єдиними в Україні і передача повноважень від них іншим особам тимчасово, або на певний термін, за певних умов не тільки не передбачена, а й заборонена. До цього переліку належить й посада Президента, який є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Ця норма знайшла своє відображення в ч. 2 ст. 106 Основного Закону «Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам».

До того ж, Конституція України визначає безперервність державної влади, як один із головних принципів її організації й наступної послідовної діяльності.

Стосовно Президента ця норма відображена в ст. 108 Конституції «Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України». В зв'язку з цим цілком слушно навести п. 5 Рішення КСУ «Конституційний Суд України виходить з того, що при внесенні змін до Конституції України має бути забезпечений принцип інституційної безперервності, який означає, що органи

державної влади, встановлені Основним Законом України, продовжують функціонувати в інтересах Українського народу та реалізовувати свої повноваження, виконувати завдання і функції, визначені у Конституції України, незалежно від цих змін, якщо тільки цими змінами не передбачено істотну (докорінну) зміну їх конституційного статусу, у тому числі їх ліквідацію» (Рішення Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-п/2020 zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text).

Виходячи з положень ст. 105 Основного Закону «Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років» та ст. 108 Конституції доходимо висновку, який має абсолютно чіткий та конкретний характер: Президент повинен виконувати свої обов'язки до вступу на пост новообраного глави держави, Президент не має прав та можливості передати свої повноваження іншим особам або органам. Президента, який залишає посаду має змінити виключно новий Президент, обраний на вільних демократичних виборах. В зв'язку з цим треба мати на увазі, що в Конституції відсутня жорстка кореляція, в будь-яких часових вимірах, між строком повноважень Президента та власне чинністю його повноважень.

Нагадаємо ще раз, що суто «У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 Конституції», виконання його обов'язків може бути покладено на Голову Верховної Ради України. Частиною 3 ст. 103 Конституції встановлено, що одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд. Таким чином Конституція обмежує безперервний термін перебування однієї особи на посту Президента двома строками, тобто 10-ма роками.

Стаття 83. п. 4 «У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану». Тут варто зазначити, що допущення теоретичної можливості застосування неоднакових підходів до формування законодавчої та президентської влади, на тлі тотожної природи таких виборів, загальної доктрини та принципів їх проведення, може бути причиною ваго-

мого дисбалансу в існуючому розподілі влади в Україні.

Щодо повноважень ВРУ і Президента

При поверховому підході можна дійти висновку, що у зв'язку з відсутністю в Конституції України аналогічної статті щодо повноважень Президента під час дії воєнного чи надзвичайного стану, стосовно обмеження проведення виборів Президента в цих умовах, будь-яке затягування виборів є узурпацією влади. Відповідно до цього необхідно заявити наступне. В Конституції України в цьому питанні права ВРУ та Президента збалансовані та врівноважені. Згідно ст. 85 до повноважень Верховної Ради України належить:

7) призначення виборів Президента України в строки, передбачені цією Конституцією;

9) оголошення за поданням Президента стану війни й укладення миру, схвалення рішення Президента про використання Збройних Сил та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України.

Таким чином, у разі незгоди ВРУ з діями Президента або існуванням загрози узурпації влади з боку глави держави, Верховна Рада не схвалює рішення про оголошення або продовження за поданням Президента дії правового режиму воєнного стану. Наступним кроком може бути призначення виборів Президента України відповідно до п. 7 цієї ж статті.

Слід зауважити, що подібна ситуація мала місце в 2018 р. на передодні президентських виборів 2019 року. В тому випадку

ВРУ не підтримала подання Президента П. Порошенка щодо введення режиму воєнного стану на території України на тривалий період часу. Нагадаю, спочатку П. Порошенко своїм Указом від 26 листопада 2018 ввів у дію відповідне рішення РНБО, в якому зазначено :

«– визнати за необхідне введення в Україні особливого правового режиму для створення умов з відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загроз державній незалежності, суверенітету та територіальній цілісності України;

– запропонувати Президентові України ввести з 14 години 00 хвилин 26 листопада 2018 року воєнний стан в Україні строком на 60 діб до 14 години 00 хвилин 25 січня 2019 року.»

Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 листопада 2018 року, щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України та введення воєнного стану в Україні. Введено в дію Указом Президента України від 26 листопада 2018 року № 390/2018. (web.archive.org/web/20210416120127). Однак, як відомо, це рішення так і не знайшло підтримки у ВРУ й не було схвалено необхідною кількістю голосів.

Натомість, після складних консультацій 26.10.2018 р. Верховною Радою було погоджено рішення про введення в Україні воєнного стану в десяти областях, які розташовані уздовж російського кордону, придністровської ділянки українсько-молдовського кордону та уздовж узбережжя Чорного й Азовського морів – із 14 години 00 хвилин 26 листопада 2018 року строком на 30 діб до 14 години 00 хвилин 26 грудня 2018 року. Того ж дня, постановою Верхов-

ної Ради було призначено вибори Президента України на 31 березня 2019 року, за що проголосували 298 депутатів.

На підставі вищевикладеного напрашується висновок про те, що Конституція України не зобов'язує проводити вибори, в тому числі й Президента України в умовах військового стану по закінченні строків його повноважень, більше того, існує спеціальна норма, яка затверджує необхідність перенесення строків проведення виборів на період після припинення військового стану.

Про вибори в умовах воєнного стану

Відповідно до ст. 3 Конституції «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Зрозуміло, що будь яка спроба проведення виборів в умовах воєнного стану, в умовах ракетних, артилерійських та інших обстрілів – це пряма загроза життю і здоров'ю громадян України, а отже, й порушення зазначеної статті Основного Закону.

Ідемо далі. Стаття 71 Конституції проголошує, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними й відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Механізм реалізації цієї статті закладено в базисі основних демократичних цінностей, викладених у наступних статтях:

1. Стаття 34. «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань».

2. Стаття 36. «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у полі-

тичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей».

3. Стаття 38. «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування».

Слід зазначити, що одним із найважливіших та найефективніших способів проведення передвиборної агітації на всіх попередніх виборах були зустрічі з виборцями, мітинги на підтримку кандидатів тощо. Це право закріплено ст. 39 Конституції України. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї й проводити збори, мітинги, походи та демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Разом із тим зміст ст. 64 передбачає обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану. Більше того, саме виборчі права можуть бути обмежені під час дії правового режиму воєнного стану, бо це обумовлено виключно питаннями безпеки та неможливістю провести виборчий процес відповідно до вимог ст. 71 Конституції України.

Ще один важливий аспект проведення виборів проявляється виходячи з IX Розділу Конституції «Територіальний устрій України». Відповідно до ст. 133 до складу України входять Автономна Республіка Крим,

24 області і 2 міста зі спеціальним статусом. На жаль реальна ситуація, пов'язана з тимчасовою окупацією ворогом значної території України, зруйнувала існуючий відповідно до Основного Закону адміністративний устрій держави. На погляд автора, врегулювати це дуже проблемне питання, керуватись, знову ж таки, нормами Конституції України неможливо.

Замість висновку

Ну й для особливо «гарячих» політиків, які керуються відомим гаслом «Якщо дуже хочеться, але не дозволено – то можна», слід нагадати формулювання ст. 157 Основного Закону «Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану». У зв'язку з цим можна абсолютно впевнено заявити, що проведення виборів в існуючих в Україні умовах та в межах діючої Конституції без внесення відповідних змін до Основного Закону – неможливе. І це має бути останнім запобіжником.

Варто також звернути увагу й на результати опитування КМІС, згідно якого 81% респондентів вважають, що вибори мають проводитися після війни і зараз вони не на часі (kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1309&page=1).

До речі, до такого ж висновку дійшли й народні депутати України, затвердивши Меморандум, підписаний 29 листопада 2023 р. керівництвом Верховної Ради та головами усіх фракцій (zn.ua/ukr/POLITICS/viborilish-pislja-vijni-parlamentski-fraktsiji-dijshli-zhodi.html).

Таким чином, проведення виборів за існуючих умов викликає дуже багато питань. Одним із найактуальніших та найбільочіших є невизначеність щодо того, як проводити вибори на тимчасово окупованих територіях, адже відсутність виборів на тимчасово захоплених ворогом округах – це, по-перше, порушення прав громадян, по-друге – згода з тим, що ці території не належать Україні. Й усе це матиме дуже погані наслідки в майбутньому.

Важливо усвідомлювати, що припинення вогню – це не відміна воєнного стану. Припинення на якийсь час воєнного стану без впевненості в можливості довготривалого миру призведе до незворотних наслідків в обороноздатності України, що поставить під загрозу існування незалежної Української держави. Ну і найголовніше: якщо хочеш перемогти у війні, не слухай поради ворога.

Право на чисте довкілля

Право людини на чисте, безпечне та здорове довкілля має стати невід'ємною частиною європейського правового простору та бути визнаним на міжнародному рівні.

Юлія ОВЧИННИКОВА,
українська вчена, екологиня,
громадська діячка

Це стало ключовою темою парламентського семінару «Роль національних парламентів у захисті права на чисте, безпечне та здорове довкілля», що відбувся в парламенті Нідерландів за участі представників Постійної делегації України у Парламентській асамблеї Ради Європи. Для України вказане питання не теорії, а виживання. Війна спричинила екологічну катастрофу безпрецедентних масштабів. За 1 090 днів широкомасштабного вторгнення агресора в нашу країну зафіксовано 7 569 подій, що спричинили шкоду довкіллю. Загальні нараховані збитки становлять 3 526,6 млрд грн, з яких:

- 1 207,3 млрд грн – засмічення земель та забруднення ґрунтів;
- 776,7 млрд грн – шкода від забруднення повітря, зокрема 139 млрд грн – через горіння нафтопродуктів та 631,6 млрд грн – від лісових пожеж;
- 93,0 млрд грн – забруднення та засмічення водних об'єктів і морських вод;
- 1 449,5 млрд грн – шкода природно-заповідному фонду.

Крім того, викиди парникових газів, спричинені війною, оцінюються у 180 млн тонн CO₂. Потенційні викиди через реконструкцію зруйнованої інфраструктури можуть сягнути ще 54,7 млн тонн CO₂.

Зазначимо, що екологічна безпека є одним із десяти ключових пунктів Формули миру Президента України Володимира Зеленського. Війна спричинила безпрецедентне забруднення, руйнування екосистем та знищення біологічних видів не лише на території України, але й у регіональному та глобальному масштабах. Завдання шкоди довкіллю заборонено міжнародним кримінальним правом, а отже, агресор має нести відповідальність за спричинену екологічну катастрофу.

При цьому міжнародне співтовариство може підтримувати Україну в таких напрямках екологічної безпеки: оцінка

шкоди, притягнення до відповідальності, відновлення та реконструкція.

Окремим фокусом для обговорення із нашими партнерами стали дискусії щодо зміцнення міжнародних механізмів відповідальності за екологічні та воєнні злочини. Ми формуємо юридичне підґрунтя, яке дозволить притягувати до відповідальності за екологічні злочини, скоєні внаслідок збройних конфліктів не лише в Україні, а також роль екологічних судових процесів у формуванні політичних рішень.

Висновок після зустрічей із парламентарями та з Другим віце-президентом Палати представників Генеральних Штатів Королівства Нідерланди Томом ван дер Лі, короткий: необхідно посилення правових механізмів для притягнення до відповідальності за екологічні злочини та визнання екологічної безпеки ключовим пріоритетом європейської політики. Екологічна справедливість має бути пріоритетом не лише в мирний час, а й у періоди конфліктів. Відбудова України повинна ґрунтуватися на принципах сталого розвитку та збереження природних ресурсів. За оцінкою Світового банку, для відновлення системи зрошення, дренажу та гідротехнічних споруд знадобиться щонайменше 7,71 млрд євро.

Згадаймо й окупацію Чорнобильської зони, яка тривала 35 днів, що спричинило 3,2 млрд грн прямих збитків, а шкода, завдана підризом Каховської греблі, оцінюється в 146,4 млрд грн. Підтоплення та зневоднення торкнулися 64 тисяч га лісу, а під загрозою знищення опинилися 160 територій Смарагдової мережі.

Загалом же питання екологічної безпеки сьогодні виходить за межі національних кордонів і стає загальноєвропейським викликом. Саме тому міжнародна співпраця та ефективні правові механізми є запорукою екологічної стійкості та сталого розвитку майбутнього покоління.

▪ ДЕРАШИЗАЦІЯ У Полтаві демонтували пам'ятник Петру I

Як повідомила виконувачка обов'язків міського голови Полтави Катерина Ямщикова, рішення про демонтаж було ухвалено міськвиконкомом 20 лютого на підставі наказу Міністерства культури та стратегічних комунікацій України від 31 січня 2025 року.

Цим документом передбачено виключення з реєстру пам'яток культури імперських пам'ятників у Полтаві, які увіковічують перемогу російської імперії в Полтавській битві. Йдеться про пам'ятник Петру I на Шведській Могилі, місце командного пункту царя та 10 редутів на полі Полтавської битви, пам'ятник на місці відпочинку Петра I та монумент захисникам фортеці Полтави і її коменданту Олексію Келіну.

За словами Ямщикової, першим демонтували пам'ятник Петру I біля музею «Поле Полтавської битви». Це зробили небайдужі громадяни без залучення бюджетних та державних коштів. Вона додала, що пізніше з публічного простору приберуть табличку Келіну і пам'ятник, на місці якого нібито відпочивав Петро I.

«Це не акт вандалізму, а свідомо й відповідальна дія громади, яка позбавляється російських імперських маркерів. Незважаючи на різні думки та дискусії, нас об'єднує одне: Полтава – місто з багатою українською історією, де імперським міфам не місце. Наше майбутнє належить українським героям та європейським постатям! І тільки ми несемо відповідальність за простір нашої країни, вільний від нав'язаних імперських символів», – написала вона у Facebook, коментуючи демонтаж пам'ятника Петру I.

Перемовини з терористом:

юридичний та етичний виміри

Чи можуть переговори з агресором стати шляхом до миру, чи це лише пастка, яка узаконить злочини?

Дмитро ЗЕНКІН,
адвокат

Правові аспекти: чи можна домовлятися з терористами?

Переговори з терористами – це парадоксальне поле правозастосування, де зіштовхуються моральні дилеми, міжнародне право та людська вразливість. Чи можливі переговори там, де людське життя використовується як ресурс для торгу? Чи існує взагалі юридична модель, здатна врівноважити правопорядок і необхідність дипломатії? В цих питаннях криється корінь однієї з найскладніших правових проблем сучасності.

Сьогодні питання переговорів постає особливо гостро в контексті міжнародного тиску на Україну. Останні заяви Дональда Трампа щодо необхідності переговорів України з путіним викликають суперечливі реакції. Чи є така стратегія виправданою? І чи не стане вона пасткою, що лише узаконить агресора?

За міжнародними нормами держави мають обов'язок боротися з тероризмом, але водночас зобов'язані захищати своїх громадян. Глобальні документи, такі, як Резолюція Ради Безпеки ООН № 1373 (2001), забороняють надання матеріальної або фінансової допомоги терористам, що ускладнює переговори. Проте в реальності ситуація значно складніша: чи може держава проігнорувати життя заручників у угоду принципам?

У випадку України ця дилема ускладнюється тим, що переговори з путіним насправді означають не врегулювання конфлікту, а капітуляцію перед агресором. Юридично та політично такі кроки можуть мати далекосяжні наслідки, включаючи втрату територій, легітимізацію злочинної політики росії та створення небезпечного прецеденту.

Коли мова заходить про глобальну політику та безпекові гарантії, Україна вже давно стала епіцентром складних геополі-

тичних процесів. Останні події, що розгортаються навколо переговорів про майбутнє України, порушують низку юридичних питань, які потребують ретельного аналізу.

Одна з ключових дилем – чи можливо забезпечити справедливий і довготривалий мир, якщо за столом переговорів не було б України як повноправного учасника? Чи є достатні механізми міжнародного права, які б гарантували безпеку країні, що стала жертвою агресії?

Україна як суб'єкт перемовин: право чи привілей?

Заява представників Франції, Великої Британії, Німеччини, Польщі, Італії, Іспанії та Європейської комісії щодо необхідності включення України в переговорний процес напередодні їх початку була логічною, але в той самий час дещо запізною. З погляду міжнародного права, будь-які перемовини, що стосуються майбутнього держави, не можуть відбуватися без її прямої участі. Це не просто питання політичного рішення – це фундаментальний принцип суверенітету, закріплений у Статуті ООН.

Варто звернути увагу на історичні прецеденти. Наприклад, відсутність представників України під час підписання Будапештського меморандуму фактично позбавила нашу державу можливості активно відстоювати свої права в міжнародній політичній площині. Історія не повинна повторюватися.

Гарантії безпеки: ілюзія чи реальний механізм?

Окремим пунктом у заяві є твердження про необхідність надати Україні «надійні гарантії безпеки». Тут варто згадати, що подібні гарантії вже мали місце в Будапештському меморандумі 1994 року, і ми всі бачимо, чим вони завершилися. Отже, ви-

никає питання: які саме гарантії пропонуються цього разу, і хто буде відповідальним за їх дотримання?

Фактично, існує три основні підходи до надання гарантій безпеки:

1. Договірні зобов'язання в рамках НАТО – найбільш ефективний варіант, однак поки що політична воля Заходу виглядає неоднозначною.

2. Двосторонні угоди з ключовими партнерами – це може бути альтернатива, проте необхідно чітко юридичне закріплення механізмів реагування в разі порушення гарантій.

3. Міжнародні безпекові формати під егідою ООН або ЄС – потенційно можливий, але історія свідчить, що ефективність таких механізмів залишається під питанням.

Психологія терориста: як працює свідомість злочинця?

Терорист – це не просто злочинець, а інструмент ідеології або особистої агресії. Він вимагає не просто викупу чи привілеїв, а визнання. Його мотиви можуть варіюватися від політичних до релігійних, але ключовим фактором є прагнення впливу. Зрозуміти цей аспект критично важливо для побудови переговорного процесу.

Сьогоднішній кремль діє саме за цією схемою. Вимагаючи від України переговорів, він прагне легітимізувати свої злочини та представити війну як внутрішній конфлікт. Водночас будь-які поступки рф розглядаються там не як компроміс, а як слабкість, що спонукає до подальшого тиску та нових вимог.

Юридична практика: міжнародні прецеденти

Світ знає чимало випадків, коли переговори з терористами приводили до успіху або до катастрофічних наслідків. Наприклад, випадок із захопленням школи в Беслані 2004 року засвідчив, що жорсткий антитерористичний підхід не завжди гарантує порятунок. Натомість звільнення заручників у Колумбії в 2008 році через переговори демонструє інший підхід. Історія показує, що жорсткість не завжди є синонімом ефективності.

Проте Україна не може собі дозволити такої політики. Адже домовленості з терористами, зокрема з тими, хто очолює авторитарні режими, у довгостроковій перспективі можуть мати ще трагічніші наслідки, ніж відмова від переговорів.

Етична дилема: життя vs принципи

Останні заяви представників адміністрації Трампа про нереалістичність повернення України до кордонів 2014 року та сумнівність членства України в НАТО викликають занепокоєння. Зокрема, та раптова телефонна розмова Трампа з путіним без попереднього обговорення з європейськими партнерами стала тривожним сигналом. Це демонструє схильність Трампа діяти одноосібно, що може ускладнити спільну позицію Заходу.

Така політика ставить перед Україною нові виклики: чи може наша держава довіряти стратегічним партнерам, якщо їхні підходи можуть змінюватися залежно від політичної кон'юнктури? Чи варто йти на компроміси, якщо вони можуть призвести до повторення злочинів у майбутньому? Західні країни часто проголошують політику «жодних переговорів», тоді як інші, зокрема Ізраїль, іноді змушені вести перемовини, як у випадку обміну Гілада Шаліта. Кожна ситуація унікальна, але одне залишається незмінним: терористи будуть продовжувати свої дії, доки матимуть важелі впливу.

Враховуючи сучасний тиск на Україну, важливо зрозуміти, що переговори з росією не можуть і не повинні бути інструментом «мирного врегулювання». Досвід Чечні, Грузії та Сирії свідчить: поступки агресору лише дають йому нові можливості для ескалації.

Що робити державам і громадянам: рекомендації

Пропонуються такі кроки:

- а) створення спеціалізованих груп – переговорники мають бути не лише юристами, а й психологами та кризовими менеджерами;
- б) законотворчість на випередження – законодавство повинно передбачати можливість регульованих переговорів у надзвичайних умовах;
- в) співпраця на міжнародному рівні – тероризм не знає кордонів, тому й протидія йому має бути глобальною;
- г) розширення військової підтримки – Україна має посилювати свою обороноз-

датність, щоб зменшити ризики можливих шантажів з боку росії;

д) інформаційна протидія – важливо формувати в суспільстві розуміння того, що капітуляція під виглядом переговорів – не шлях до миру, а шлях до нової ескалації.

Оцінюючи можливі сценарії мирного врегулювання, необхідно розглядати не лише політичні, але й правові аспекти. Серед ключових юридичних механізмів, що можуть бути використані, виділяються:

- принцип непорушності кордонів – закріплений у міжнародному праві, він має бути основним аргументом у будь-яких переговорах;
- міжнародна кримінальна відповідальність – питання відповідальності агресора та компенсацій за завдану шкоду має бути окремим пунктом переговорів;
- закріплення статусу України в міжнародних організаціях – для уникнення подальших спекуляцій щодо «сірої зони» на мапі Європи.

Як має діяти Україна?

З огляду на нинішню ситуацію, Україна має зайняти жорстку позицію щодо власної участі в переговорах та зміцнення власної правової позиції. Необхідно:

- наполягати на дотриманні міжнародного права – включно з правом на самовизначення та територіальну цілісність.
- зміцнювати міжнародні альянси – формування міцних двосторонніх відносин може забезпечити більшу стабільність;
- готувати юридичне підґрунтя – Україна має бути готовою до будь-якого сцена-

рію, включаючи потенційні судові позови та міжнародні трибунали.

Переговори з терористами – це юридичний, моральний та стратегічний виклик. Право тут межує з необхідністю, а вибір між життями та принципами ніколи не буде однозначним. Світ змінюється, а з ним мають змінюватися й методи боротьби з глобальними загрозами.

Українці – народ, який не зламати

Можливо, десь там, у затишних кабінетах Вашингтона чи Брюсселя, ще є ті, хто гадає, що Україну можна «переконати», «заспокоїти» чи навіть «поступово інтегрувати» в щось, що не відповідає нашому характеру. Але ми вже показали: це не про нас. Ми не мексиканці й не панамці, не канадці й не бельгійці. Ми українці – і саме це робить нас унікальними.

Трампа, здається, ще не до кінця усвідомив, що українці не підкоряються логіці «великої політики» в її звичному розумінні. Ми не продаємо власну землю й не міняємо свободу на тимчасові економічні бонуси. Байден, думаю, під кінець президентства це зрозумів, але було запізно. А історія не пробає тих, хто запізнився.

Геополітична гра триває, але її правила не можуть суперечити праву. І якщо міжнародна спільнота прагне справедливого миру, то просте вмовлення росії – це шлях у нікуди. Для України головне – не втратити себе в цій складній грі, де ставка завжди залишається найвищою. Для нашої країни ж головний урок полягає в тому, що переговори не можуть бути самоціллю – вони мають працювати на зміцнення державності, а не на її руйнування.

Цілого фонду замало

Як влада програє битву з отримувачами спецпенсій

Уряд обмежив великі спецпенсії, але українці продовжують знаходити лазівки в законодавстві для отримання додаткових виплат від держави. Чи є кінець цій судовій війні?

Ярослав ВІНОКУРОВ,
заступник головного редактора
«Економічної правди»

Спецпенсії та де їх шукати?

Стаття 46 Конституції гарантує українцям право на соціальний захист. На папері це право однакове для всіх, проте на практиці деякі громадяни «рівніші» перед законом і мають додаткові пільги при виході на пенсію та обчисленні її розміру. А причиною того є те, що колись влада наобіцяла окремим категоріям громадян щедрі соціальні гарантії: одним – щоб зробити їх лояльнішими, іншим – аби завоювати їх прихильність перед виборами. Про те, чи зможе держава платити такі пенсії, ніхто тоді не думав.

Коли тиск на державні фінанси став надмірним, деякі пільги влада переглянула, а деякі – скасувала. Попри це українці навчилися обходити закон та через суд отримують право на пенсії, розраховані за нормами, що діяли в 1990-х роках. Так, у 2023 році суди ухвалили 240 тисяч рішень у пенсійних справах проти держави, у 2024-му – ще понад 100 тис. Наразі борг за рішеннями судів наближається до 100 млрд грн. Ще десятки мільярдів держава мусить платити так званим спецпенсіонерам.

У 2025 році на «судовому фронті» уряд пішов у контрнаступ. Завдяки активним та нетиповим рішенням держава зберегла мільярди гривень, що виплачувалися за нечинним законодавством. Проте ця боротьба ще не завершена.

Через дорогу від парку в Солом'янському районі столиці розташований затишний офіс юридичної компанії. В середині – дорогі дерев'яні меблі, великий акваріум та ввічлива працівниця, яка пропонує клієнту пенсійного віку випити кави або чаю, поки той очікує на аудієнцію з адвокатом. Під час цієї зустрічі в клієнта обов'язково запитають про те, де він працював та де проживає, а також про розмір його пен-

сії. За підсумками розмови юрист пообіцяє збільшити виплату вдвічі, а то й утричі. В очах пенсіонера запалає вогник надії: на решті він змусить державу гідно заплатити за його працю.

Обіцянки підвищити пенсію – не порожні. В останні роки в Україні з'явилися юридичні фірми, які займаються виключно пенсійними справами. Вони орієнтуються в численних лазівках законодавства і рішеннях Конституційного та Верховного судів, які це законодавство то скасовують, то дозволяють обходити.

Підстави для підвищення пенсії знайти нескладно. За даними Мінсоцполітики, наразі кожен п'ятий пенсіонер має право на спецвиплати або пенсійні пільги. Для деяких категорій громадян пенсії прописуються спеціальними законами, від чого й пішло поняття «спецпенсії». До таких категорій належать колишні прокурори, судді, працівники міліції (поліції) та інших правоохоронних органів, колишні кадрові військові, держслужбовці, а також люди, які проживають на територіях, що зазнали радіаційного забруднення після аварії на Чорнобильській атомній електростанції.

У деяких випадках розміри спецпенсій перевищують 100 тисяч гривень на місяць, а отримувати їх можуть особи, які працюють на основному місці роботи. Щоправда, для цього необхідно постаратися та поборотися за надвеликі виплати в судах. Спочатку пенсіонер подає позов до суду з вимогою скасувати рішення Пенсійного фонду про розмір пенсії. Як правило, судді стають на сторону позивача. Далі пенсіонер просить суд підвищити розмір пенсії понад встановлене законом обмеження (23 610 грн – десять прожиткових мінімумів для осіб, які втратили працездатність).

Лояльні судді

Суди підтримують позицію позивача, адже свої виплати – довічне утримання суддів (аналог пенсії) – вони теж отримують без будь-яких обмежень щодо розміру. Таке рішення суду складається з двох частин. Перша зобов'язує Пенсійний фонд нараховувати пенсіонеру новий розмір виплати, розрахований за спеціальним законом. Друга – перерахувати пенсійні виплати заднім числом, тобто заплатити «борг» за попередні періоди, коли пенсіонер-позивач отримував менші суми.

Якщо першу частину рішення суду держава справно виконує, то на другу – сплату боргів – коштів не вистачає. Через це в Пенсійному фонду накопичується борг, розмір якого на початку березня 2025 року становив 79,8 млрд грн.

При тому в рішеннях судів є проблема: часто вони посилаються на норми законів, які вже не діють. Наприклад, суд може постановити розрахувати пенсію прокурору відповідно до Закону «Про прокуратуру» від 1991 року, хоча цей документ втратив чинність після того, як у 2015 році депутати ухвалили новий Закон «Про прокуратуру». Попри це прокурори через суд змушують державу виплачувати пенсію за старим законодавством на вигідніших умовах. Замість щонайбільше 60% від поточної зарплати прокурора вони домагаються від держави 90%, а потім, теж через суд, домагаються перегляду розміру виплат щоразу, коли змінюється розмір їхніх зарплат.

Схожа ситуація – і з пенсіями колишніх правоохоронців та військовослужбовців. Розмір пенсійної виплати колишнього кадрового військового наразі прив'язаний до грошового забезпечення людини, яка нині служить на аналогічній посаді. Через це держава обмежена в можливостях підвищувати зарплати військовим, адже кожне таке рішення потенційно збільшує видатки на пенсії тим, хто давно не служить.

Чому потенційно збільшуються держвидатки? Бо є нюанс. Технічно рішення про перегляд пенсії у зв'язку із зміною грошового забезпечення відбувається за рішен-

ням уряду. Востаннє Кабмін ухвалив його у 2017 році. Як наслідок, наразі сотні тисяч колишніх військових та правоохоронців через суди домагаються перегляду розмірів своїх пенсій. «У зв'язку з ухваленими судовими рішеннями цим категоріям осіб (прокурорам, суддям, особам, звільненим із служби) пенсії перераховуються з грошового забезпечення, яке ними не отримувалося, а також які не відповідають ухваленим актам законодавства. Такі рішення обумовлюють збільшення видатків Пенсійного фонду на виплату поточних пенсій орієнтовно на 34,3 млрд грн на 2025 рік», – вказують у Мінсоцполітики, додаючи, що суди на власний розсуд визначають розміри пенсій та порядок їх виплати, не враховуючи фінансові можливості державного бюджету.

Щороку спеціальні пенсії дедалі сильніше тиснуть на державні фінанси. У 2023 році на них витратили майже 100 млрд грн, у 2024-му – 120 мільярдів. Відтак – це проблема не лише урядовців, яким доводиться шукати на них гроші в умовах дефіциту бюджету та залежності від міжнародної фінансової допомоги. Наслідки зростання цих видатків відчувають і звичайні пенсіонери. В умовах обмеженого ресурсу держава, виділяючи більше коштів на одних пенсіонерів, має набагато менше можливостей для підвищення пенсій решті.

Держава проти спецпенсій

Великі спецпенсії привернули увагу керівництва країни, неофіційно говорять співрозмовники в уряді. Аби обмежити їх розмір і скоротити державні видатки, Кабмін ввів спецнорму до закону про держбюджет на 2025 рік. Вона запроваджує коефіцієнти на надвеликі пенсії. Мова про виплати, які перевищують встановлене законом обмеження – десять прожиткових мінімумів (ПМ).

Так, до частини пенсії, що перевищує 10 ПМ (23 610 грн) та не перевищує 11 ПМ (25 971 грн), застосовується коефіцієнт 0,5. До частини пенсії, що перевищує 11 ПМ (25 971 грн) та не перевищує 13 ПМ (30 693 грн) – 0,4.

До частини пенсії, що перевищує 13 ПМ (30 693 грн) та не перевищує 17 ПМ (40 137 грн) – 0,3.

До частини пенсії, що перевищує 17 ПМ (40 137 грн), та не перевищує 21 ПМ (49 581 грн) – 0,2.

До частини пенсії, що перевищує 21 ПМ (49 581 грн) – 0,1.

Наприклад, у 2024 році пенсія заступника прокурора Рівненщини становила 116 тисяч грн на місяць (при цьому він продовжував працювати та отримувати зарплату за основним місцем роботи). З урахуванням нових коефіцієнтів у 2025 році вона мала б зменшитися втричі до 38 тис. грн (23 610 грн максимально дозволеної пенсії та 14 468 грн скоригованої на коефіцієнти виплати, що перевищує максимальну).

За даними Мінсоцполітики, в Україні є близько 17 тисяч пенсіонерів, чії виплати перевищують допустимий розмір. Після початку застосування коефіцієнтів до таких пенсій видатки на них суттєво скоротилися. Так, у березні (після індексації пенсій) держава витратила на надвеликі пенсії на 242 млн грн менше. Якщо екстраполювати дані березня на весь рік, то бюджет зекономить 2,9 млрд гривень.

Уряд також обмежив пенсійні доплати, які через суди виборюють «чорнобильці». Держава отримала вал однотипних позовів, в яких люди вимагали гарантовані нечинним законодавством доплати в розмірі двох–трьох мінімальних зарплат. У 2022 році такі доплати отримували 10 тис. осіб, наприкінці 2024-го їх стало 143 тисячі.

Громадяни знайшли лазівку в законодавстві, яка дозволила отримувати надбавки. Їх розміри часто перевищували розміри пенсій. Для цього люди реєструвалися в радіаційно забрудненій зоні і через суд отримували надбавки. Ба більше, почали з'являтися нові ліквідатори аварії на ЧАЕС – майже через 40 років після неї!

«Пенсійна міграція»

Боротися з цим явищем уряд почав у 2023 році. Тоді в закон про держбюджет на 2024 рік вписали спеціальний розмір міні-

мальної зарплати, яка має використовуватися для обчислення виплат за рішеннями суду: 1 600 грн. У державному бюджеті на 2025 рік уряд встановив спеціальний прожитковий мінімум, який використовується для обрахунку доплат особам, що постраждали від аварії на ЧАЕС. Його розмір теж становить 1 600 грн. Крім того, у цьому ж році КМУ переглянув вимоги для отримання надбавки для унеможливлення випадків «пенсійної міграції». Тобто Кабмін відсіяв від загальної кількості отримувачів доплат тих, хто зареєструвався в забрудненій зоні лише заради грошей. Тепер отримати надбавку можуть лише особи, які безперервно проживали на територіях радіаційного забруднення з 1 січня 1993 року.

Це дало результат. За даними Мінсоцполітики, кількість отримувачів «чорнобильських» доплат у 2025 році скоротилася на 57,6 тисяч осіб.

Розмір надбавки зменшили до одного прожиткового мінімуму (2 361 грн). Відповідне рішення прописали в законі про державний бюджет. Самих надбавок у чинному законодавстві давно немає, їх можна отримати лише за рішенням суду, який посилається на норму закону, який уже не діє.

Як наслідок, загальні видатки на виплату «чорнобильських» доплат до пенсій у березні 2025 році скоротилися на 874 млн грн. Якщо екстраполювати ці дані на весь рік, то економія становитиме майже 10,5 млрд гривень.

Спецпенсії «б'ють у відповідь»

Хоча урядові обмеження для надвеликих пенсій та «чорнобильських» доплат уже приносять свої плоди державному бюджету, боротьба за спеціальні пенсії ще не закінчилася. Ті, хто пройшли через де-

сятки судових засідань, аби вибороти собі десятки тисяч гривень, почали оскаржувати дії влади.

Наприклад, за поданням Омбудсмена оскаржується встановлення спеціального прожиткового мінімуму, який використовується для розрахунку доплат «чорнобильцям». Крім того, з'явився новий напрямок судів, пов'язаних із пенсіями «чорнобильців». Справа стосується розміру пенсій за інвалідністю для осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Так, Конституційний Суд визнав неконституційною норму закону, яка говорила, що мінімальний розмір таких пенсій має становити 6 тисяч грн для першої групи інвалідності, 4,8 тис. грн – для другої, 3,7 тис. грн – для третьої. Це рішення мало набути чинності через три місяці після закінчення воєнного стану.

Натомість Верховний Суд, пославшись на рішення Конституційного Суду, вирішив, що мінімальний розмір такої пенсії слід розраховувати за «чорнобильським» законом від 1996 року. Він має становити десять, вісім та шість мінімальних пенсій за віком (23 610 грн, 18 888 грн та 14 166 грн) відповідно. Держава вже отримує позови з вимогою перерахувати пенсії відповідно до вказаного рішення Верховного Суду.

Крім того, Верховний Суд розглядає справу про законність встановлення урядом коефіцієнтів для надвеликих пенсій. Якщо такі обмеження визнають незаконними, державі доведеться відновити виплату сотисячних пенсій спецпенсіонерам.

Разом із тим тисячі українців продовжують завалювати суди іншими справами про перерахунок розміру їхніх пенсійних виплат. Лише за два місяці 2025 року суди ухвалили 18,3 тисяч рішень у таких справах, а заборгованість держави за програмами рішеннями збільшилася на 1,64 млрд грн.

Замість післяслова

Чи має ця проблема розв'язання? Два співрозмовники «Економічної правди» в уряді висловили протилежні погляди на це питання. В Мінсоцполітики вважають, що виходом з глухого кута є пенсійна реформа, яку відомство напрацювало наприкінці 2024 року. Вона передбачає осучаснення солідарного рівня пенсійної системи, запровадження базової пенсії та реформу спецпенсій. За її підсумками найменші пенсії мають зрости, а надвеликі – зменшитися. Уся система має стати більш справедливою для всіх громадян. Зокрема, виплату спецпенсій Мінсоцполітики хоче зробити обов'язком відомств, які опікуються категоріями спецпенсіонерів (наприклад, пенсії прокурорів фінансуватиме Офіс генпрокурора, а пенсії колишніх кадрових військових – Міноборони). Особливі умови пенсій для тих, хто ще не вийшов на пенсію, хочуть забезпечити завдяки професійним накопичувальним пенсійним фондам, у яких майбутнім пенсіонерам відкриватимуть індивідуальні пенсійні рахунки.

Інший співрозмовник ЕП в уряді до цієї реформи ставиться скептично. «Ми хочемо зробити багатих пенсіонерів трошки біднішими, а бідних – багатшими. Проте ніхто ніколи ні в кого нічого не зіб'є. Підуть у суди і все в них буде добре», – переконаний він.

Хоча в Мінсоцполітики вважають, що осучаснення солідарного рівня пенсійної системи майже не потребуватиме додаткових видатків бюджету, проте, як вважає співрозмовник «Економічної правди», дотичний до бюджетного процесу, через фактор судів ціна пенсійної реформи може становити 300–360 млрд грн. Єдине джерело такого ресурсу у виснаженій війною економіці – «друк» грошей Національним банком. Проте в такому разі все підвищення найменших пенсій «з'їсть» інфляція.

Захист адвокатів

Рада Європи ухвалила відповідну міжнародну конвенцію.

Рада Європи прийняла перший міжнародний документ, спрямований на захист професії адвоката. Це реагування на часті повідомлення про нападки на професійну діяльність у формі переслідувань, погроз або нападів, або втручання у виконання професійних обов'язків (наприклад, перешкоди в доступі до клієнтів). Сьогодні адвокати відіграють ключову роль у підтриманні верховенства права і забезпеченні доступу до правосуддя для всіх, зокрема, з метою виявлення можливих порушень прав людини. Тому довіра суспільства до системи правосуддя також залежить від ролі, яку відіграють адвокати.

Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката поширюється на адвокатів та їхні професійні асоціації, роль яких надзвичайно важлива для захисту прав та інтересів самих адвокатів. Конвенція стосується права на адвокатську діяльність, професійних прав, свободи вираження думок, професійної дисципліни і спеціальних заходів захисту адвокатів та професійних асоціацій.

Згідно з Конвенцією, держави повинні забезпечити адвокатам можливість виконувати свої професійні обов'язки, не піддаючись будь-яким фізичним нападам, загрозам, переслідуванням або залякуванням, а також жодним неправомірним перешкодам або втручанням. Якщо такі обставини можуть бути кваліфіковані як кримінальний злочин, держава має забезпечити ефективне розслідування. Сторони конвенції також повинні забезпечити, щоб професійні асоціації могли працювати як незалежні, самоврядні органи. Документ буде відкритий для підписання 13 травня з нагоди засідання міністрів закордонних справ країн Ради Європи в Люксембурзі. Додамо, що для набуття чинності Конвенцію повинні ратифікувати не менше восьми країн, включаючи шість держав – членів Ради Європи. За дотриманням Конвенції стежитимуть група експертів і комітет сторін.

Підготувала Аліна КАПУСТА,
спеціально для ЮВУ

Незалежність судової влади

Голова ВС взяв участь у спільному засіданні Мережі голів верховних судів Європейського Союзу та Суду ЄС.

Із вітальними словами до учасників заходу звернулися голова Суду Європейського Союзу Кун Ленартс, очільник Верховного суду Швеції, та президент Мережі голів верховних судів ЄС Андерс Ека. Перша сесія засідання була присвячена обговоренню питання незалежності судової влади в Європейському Союзі. Із доповідями виступили голова Верховного суду Ірландії Донал О’Доннелл і голова четвертої палати Суду ЄС Ірмантас Яркуайтіс.

Про контроль за судовою обробкою персональних даних у рамках Загального регламенту про захист даних ішлося під час другої сесії засідання, спікерами якої були Голова Верховного суду Нідерландів Дінеке де Грот, Голова Суду ЄС Кун Ленартс, суддя Загального суду Тамара Перішін та заступник секретаря суду Марк-Андре Годіссар. Під час робочого візиту до Люксембургу Голова Верховного Суду також провів зустріч із головою Суду Європейського Союзу. Станіслав Кравченко поінформував Куна Ленартса про роботу судової системи України в умовах викликів, спричинених війною, зауваживши, що попри всі складнощі наша країна продемонструвала стійкість та відданість європейським цінностям і впевнено продовжує свій рух у межах євроінтеграційного процесу.

Крім того, голова ВС звернув увагу на те, що Верховний Суд активно працює над перекладом рішень Суду ЄС та впорядковує огляди його практики, що сприятиме більш чіткому розумінню європейських підходів до вирішення конкретних питань та їх послідовному впровадженню в національну судову практику зі вступом України в ЄС. За словами С. Кравченка, в процесі роботи над досягненням відповідності вимо-

гам Європейського Союзу можливість запозиціонування досвіду й вивчення найкращих практик держав – членів ЄС є дуже цінною для України.

Насамкінець Станіслав Кравченко висловив вдячність Суду ЄС за співпрацю та підтримку Верховного Суду, що полягає, зокрема, в організації навчальних програм для суддів ВС, й акцентував, що це партнерство, яке матиме подальший плідний розвиток, є значущим і таким, що сприяє утвердженню спільних цінностей. У свою чергу Кун Ленартс зауважив, що для держав – членів Європейського Союзу дуже важливий постійний діалог і можливість навчатися одна в одній. Саме на цьому й побудована робота Мережі голів верховних судів ЄС та її взаємодія із Судом Європейського Союзу, зокрема в межах проведення таких спільних заходів.

Голова Суду ЄС висловив захоплення тим, що попри складну ситуацію в державі судова система України продовжує працювати й докласти зусиль до впровадження європейських стандартів правосуддя. За його словами, Україна вже є частиною європейської родини, доказом чого є її участь у спільних заходах Мережі та Суду. Кун Ленартс також зазначив, що європейське право ґрунтується насамперед на національних судових системах, адже саме національні суди застосовують право Європейського Союзу. Це надзвичайно важливо для країн, які перебувають на етапі підготовки до вступу до ЄС, оскільки однакове застосування законодавства – це, в тому числі, й питання довіри. При цьому національним судовим системам вкрай важливо залишатися незалежними, – додав Кун Ленартс.

КСУ реагуватиме на факти невиконання його рішень

Виконання рішень Конституційного Суду України є вимогою Конституції України та фундаментальною засадою діяльності суду. КСУ відстежуватиме кожен випадок невиконання його актів і вживатиме відповідних заходів. На цьому наголосив виконувач обов’язків голови суду Василь Лемак під час робочої наради в секретаріаті КСУ 18 березня, присвяченої питанням посилення моніторингу та контролю за виконанням рішень КСУ.

За підсумками наради доручено секретаріату доручено здійснити комплекс заходів для посилення контролю за виконанням його рішень та вироблення механізму належного реагування на такі факти, а саме систематизувати та узагальнити дані про стан виконання судових актів за 2024 рік, а також напрацювати методику оцінки ефективності їх реалізації з боку законодавчої, виконавчої та судової влади.

Відповідальність суддів

Протягом минулого року до дисциплінарної відповідальності притягнуто 145 суддів.

Упродовж 2024 року за результатами розгляду дисциплінарних справ Дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя прийнято 134 рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності 145 суддів та застосовано до них такі види дисциплінарних стягнень:

- попередження – щодо 64 суддів;
- догана з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця – щодо 19 суддів;
- сувора догана з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців – щодо 11 суддів;
- подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя – щодо 3 суддів;
- подання про звільнення – щодо 48 суддів.

■ АНТИКОРУПЦІЯ

**Десять років
екс-депутату,
вісім – прокурору**

Вищий антикорупційний суд засудив екс-депутата Одеської облради до 10 років в'язниці, а колишнього заступника керівника Ізмаїльської місцевої прокуратури Одеської області до 8 років позбавлення волі у справі отримання 40 тисяч доларів хабара.

Про це інформує у Телеграмі прес-служба Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. «Вироком суду екс-депутата Одеської обласної ради визнано винуватим за ч. 4 ст. 368 ККУ та призначено покарання у вигляді 10 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, крім виборних, на строк 3 роки, з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна. Також суд змінив особі запобіжний захід, збільшивши розмір застави до 5 млн грн з покладенням відповідних процесуальних обов'язків», – йдеться в повідомленні.

«Щодо колишнього заступника керівника місцевої прокуратури, то його визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 Кримінального кодексу України, і призначено покарання у вигляді 8 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в системі правосуддя – судді, адвоката, прокурора – на строк 3 роки, з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна. Також хабарника позбавлено класного чину радника юстиції», – додали в прокуратурі.

Вирок ВАКС ще може бути оскаржений упродовж 30 днів з дня його проголошення шляхом подачі апеляційної скарги через Вищий антикорупційний суд до Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду.

Додамо також, що Вищий антикорупційний суд залишив під вартою екс-очільницю Хмельницької Медико-соціальної експертної комісії (МСЕК), при тому розмір застави зменшено до 130 млн гривень.

■ ТРЕНІНГ

Нові тренди сучасного правосуддя

У Києві Національна школа суддів провела тренінг «Недискримінація, гендерна рівність, расова дискримінація та злочини на ґрунті ненависті в праві ЄС». Захід відбувся за підтримки Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) у межах проекту «Посилення відповідності України стандартам ЄС у сфері верховенства права».

Цього разу тренером виступив професор права та політики в міжнародних відносинах Університету Гронінгена (Королівство Нідерланди), головний міжнародний експерт проекту GIZ, стипендіат імені Хенріка Ендерлейна в школі управління Герті доктор Джон Морейн. Зазначимо, що це вже друга фахова зустріч німецького експерта з українськими суддями.

Учасники тренінгу пройшли п'ять навчальних сесій, у ході яких розглянули основоположні права в Європейському Союзі та принципи рівності, інституційну структуру ЄС у сфері боротьби з дискримінацією, економічну обумовленість та джерела

інформації щодо недискримінації, нормативно-правову базу Союзу та судову практику з питань гендерної рівності, протидію расизму та злочинам на ґрунті ненависті у країнах ЄС та Суду справедливості.

У ході навчання судді мали доступ до навчальних матеріалів із прикладами судових рішень Суду ЄС, обговорили з експертом реальні кейси, а також відпрацювали правові підходи до розгляду справ щодо недискримінації та рівності, гендерної рівності в європейському праві, расової дискримінації та механізмів її запобігання, а також злочинів на ґрунті ненависті в судовій практиці Євросоюзу.

■ СУДДІВСЬКА ОСВІТА

Судова система на передовій
Як забезпечити відшкодування шкоди,

У кінці березня в Києві пройшов тренінг для суддів, присвячений питанням щодо відшкодування шкоди, заподіяної рф у процесі збройної агресії громадянам та юридичним особам в Україні. Указаний освітній захід організувала і провела Національна школа суддів України у співпраці з проектами Ради Європи «Посилення судових і позасудових засобів захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні» та «Підтримка судової влади України в контексті війни та післявоєнного періоду». Як вказувалося, розробниками навчального курсу виступили судді-тренери НШСУ різних юрисдикцій з усієї України.

За словами організаторів, метою тренінгу було підвищення кваліфікації суддів у питаннях розгляду справ щодо відшкодування шкоди, завданої в результаті агресії рф. Програма включала огляд міжнародних стандартів відшкодування та виплати репарацій, а також аналіз поточної ситуації з компенсаціями, які надаються як міжнародними, так і національними органами. Також було обговорено правові позиції національ-

них судів, питання дієвості існуючих механізмів компенсацій та проблеми, що виникають у процесі відшкодування шкоди.

Вітальними виступами навчання розпочали керівниця групи розробників цього курсу – проректор Національної школи суддів України Наталія Шукліна, голова Київського офісу Реєстру збитків для України Ганна Христова, а також менеджерки проектів-партнерів Ірина Кушнір та Наталія Охотнікова, перша й виконувала роль модераторки заходу. Вона, зокрема, ознайомила учасників навчання з методологією та регламентом тренінгу. У подальшому тренери детально розглянули та проаналізували міжнародні практики компенсації збитків, механізми юрисдикційного імунітету держав, практику Європейського суду з прав людини у справах, пов'язаних зі збройними конфліктами, а також позасудові способи компенсації шкоди.

Відзначимо й те, що значну увагу під час тренінгу було приділено питанням національної судової практики та новим змінам у законодавстві щодо захисту осіб, по-

■ ЗУСТРІЧІ

Як уникнути помилок у справах про адмінправопорушення?

У перші дні квітня у Хмельницькому апеляційному суді відбулася робоча зустріч голови апеляційного суду Сергія Болотіна та судді-секретаря судової палати з розгляду кримінальних справ цього суду Наталії Федорової з представниками Головного управління Національної поліції в області.

Головною темою зустрічі стало обговорення питань, пов'язаних з оформленням справ про адміністративні правопорушення, які спрямовуються на розгляд до суду. Учасники заходу проаналізували типові помилки під час фіксації та оформлення адміністративних матеріалів, якість яких безпосередньо впливає на правосуддя, а відтак і на рівень довіри громадян до правоохоронних органів та суду.

Судді акцентували увагу на важливості дотримання прав осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності, зокрема на забезпеченні права на захист – особа, щодо якої складається протокол про адміністративне правопорушення, повинна

мати можливість скористатися юридичною допомогою; належному інформуванні про суть обвинувачення – у протоколі мають бути чітко сформульовані обставини правопорушення, щоб особа могла зрозуміти, в чому саме її обвинувачують, аби належним чином захищати свої права; якісному документуванню доказів – детальний опис усіх обставин у протоколах та інших процесуальних документах відповідно до вимог законодавства, щоб вони могли бути використані як належні докази в суді.

Як зазначалося, такі аспекти є важливими для забезпечення розгляду справ про адміністративні правопорушення та дотримання європейських стандартів правосуддя.

Післявоєнних змін: завданої збройною агресією?

страждалих від війни. Учасники навчання обговорили також роль Реєстру збитків, запровадженого для фіксації шкоди, завданої агресією РФ, і його значення в процесі подання заяв на відшкодування.

Як відзначалося, тренінг став важливим етапом в удосконаленні правосуддя та співпраці між судовими інституціями. Завдяки

інтерактивному формату навчання, його учасники змогли обмінятися досвідом та підвищити свої практичні навички, що сприятиме ефективнішому виконанню судових функцій у післявоєнний період.

Підготував Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Подарунок у півтора мільйона

Спеціалізована антикорупційна прокуратура просить конфіскувати 1,64 млн грн грошового подарунку прокурорці відділу процесуального нагляду за органами Державного бюро розслідувань Офісу Генерального прокурора Ользі Янішевській від її матері.

Відповідний позов САП подала до Вищого антикорупційного суду. Як вказується, 9 квітня 2021 року прокурорка Янішевська задекларувала 1,94 млн грн грошового подарунка від своєї матері Клавдії. Однак її матір не мала відповідних коштів для такого подарунка. За даними прокурора САП, родичка прокурорки володіла 306 тис. грн від продажу земельної ділянки та особистих збережень, а решту коштів, нібито, позичила у третіх осіб терміном на 10 років.

Різниця в 1,64 млн грн, на думку позивача, є необґрунтованим активом, яку отримала прокурорка ОГП. Янішевська витратила їх на забезпечувальний авансовий платіж для придбання квартири. Наразі прокурорка декларує цю квартиру в Києві як об'єкт незавершеного будівництва. Загальна площа квартири складає 77,05 квадратного метра. Тож прокурор просив конфіскувати 1,64 млн грн. Також він подав заяву про забезпечення позову, а саме просив накладати арешт на автомобіль Volkswagen Tiguan 2018 року випуску. Суд заяву задовольнив.

«Задовольнити заяву прокурора САП про забезпечення позову. Накласти арешт на автомобіль марки Volkswagen Tiguan 2018 року випуску... Прийняти позовну заяву до розгляду та відкрити провадження у справі за позовом Держави Україна в особі прокурора САП до (Янішевської – ред.) про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Призначити підготовче засідання на 2 травня 2025 року об 11:30 у залі судових засідань у приміщенні ВАКС», – ідеться в рішеннях Вищого антикорупційного суду від 28 та 31 березня.

Додамо, що САП просить конфіскувати автівку начальника міжрегіонального управління Мінюсту. Раніше ВАКС призначив до розгляду позов про конфіскацію майна посадовця поліції Києва.

Невизнання окупації України

Член Палати представників США від Республіканської партії Браян Фіцпатрік представив двопартійну резолюцію, яка підтверджує, що Сполучені Штати Америки не визнають окупованої території України частиною росії.

Про це він повідомив на своїй сторінці у Facebook. Фіцпатрік зазначив, що суверенітет України є непорушним, а її незалежність – абсолютною, тому будь-яка спроба визнати територіальні претензії рф є «зрадою міжнародного права і демократичних цінностей». «Так само як ми відмовилися визнати радянську анексію країн Балтії, ми ніколи не повинні легітимізувати загарбницьку війну росії проти України. Кордони не можуть бути перекроєні силою», – наголосив конгресмен.

У резолюції чітко зазначається, що кордони України, встановлені в 1991 році, залишаються українськими – незалежно від незаконної військової окупації, політичних маніпуляцій чи спроб насильницької анексії з боку рф. Резолюція також відкидає будь-яку політику чи дії США, які передбачають визнання територіальних претензій росії, і підтверджує, що: суверенітет України не підлягає обговоренню; жодна російська анексія – минула, теперішня чи майбутня – ніколи не буде легітимізована; справедливий і тривалий мир має притягнути росію до відповідальності й зміцнити міжнародне право.

Додамо, що представив резолюцію Фіцпатрік разом із конгресменом-республіканцем Майком Тернером, який очолює делегацію США в парламентській асамблеї НАТО, та конгресменом-демократом Джеррі Коннолі. А також двопартійною коаліцією, до якої входять члени Палати представників Дон Бейкон, Брендан Бойл, Кріссі Хулахан, Стенні Гоер, Марсі Каптур, Майк Лоулер і Джо Вілсон.

Зазначимо, що раніше Президент України Володимир Зеленський наголосив, що вирішення питання територіальної цілісності буде найскладнішим етапом мирних переговорів з рф. Закінчення війни по теперішній лінії фронту попросту неможливе, адже це буде своєрідним «аналогом Берліну».

Трамп і скринька Пандори:

як нові мита змінять світову торгівлю і наскільки постраждає Україна?

«Давайте чітко усвідомлювати величезні наслідки. Глобальна економіка сильно постраждає. Невизначеність закрутиться в спіраль і спровокує зростання подальшого протекціонізму. Наслідки будуть жахливими для мільйонів людей по всьому світу», – таку заяву 3 квітня оприлюднила президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляен, реагуючи на повномасштабну «торгову війну», розпочату президентом США Дональдом Трампом.

Юрій ПАНЧЕНКО,
редактор ЄП

Торгова формула Трампа

При цьому в своїй заяві фон дер Ляен вказує, що: «глобальна торгова система має серйозні недоліки». «Я погоджуюся з президентом Трампом, що інші несправедливо користуються чинними правилами. І я готова підтримати будь-які зусилля, спрямовані на те, щоб глобальна торгова система відповідала реаліям світової економіки», – заявила голова ЄК. Водночас спосіб, яким президент США вирішив долати ці проблеми, більше нагадує лікування головного болю гільйотиною.

«Сьогодні – День визволення. Це один з найважливіших днів в американській історії, це – декларація американської економічної незалежності... Ми знову зробимо Америку великою і багатою», – президент США анонсував запровадження нових мит проти більшості країн світу. Заради цих мит президент США розширив трактування загроз нацбезпеці, включивши туди торговий дефіцит. Цей крок дозволяє йому, що дуже важливо, запроваджувати нові мита без згоди Конгресу.

Запропоновані Трампом захисні заходи складаються з двох груп. Перша – «мінімальний базовий тариф», який набере чинності вже 5 квітня. Цей тариф становитиме 10% і вводиться для більшості країн світу (включаючи й Україну). Проте для інших держав цим тарифом справа не обмежиться. Для тих країн, які мають значний профіцит у торгівлі товарами зі Сполученими Штатами, вводиться «тарифна відповідь». Її почнуть стягувати з 9 квітня, і вона встановлена для кожної країни окремо. При цьому ставка цієї «відповіді» не залежить від рівня тарифного захисту, встановленого щодо товарів зі США.

Певна логіка в цьому є. В умовах сучасної торгівлі митна ставка – лише один і далеко не найпотужніший інструмент торгового за-

хисту. Наприклад, Китай має не дуже високі митні бар'єри, проте вийти на цей ринок досить складно через бюрократичні перешкоди. Це і є тимчасові «несправедливостями», про які, зокрема, говорила і фон дер Ляен. Нетарифні бар'єри часто дають переваги для авторитарних країн, а Світова організація торгівлі (СОТ) не може оперативно реагувати на такі порушення. Втім, замість того, щоб удосконалити існуючі (і працюючі!) інструменти, у Трампа вирішили піти іншим шляхом. За основу розрахунків Білого дому було взято існуючий профіцит торгівлі США з різними країнами. Цей показник ділиться на обсяг імпорту цієї країни до Сполучених Штатів – і виходить відсоток, який Трамп і трактує, як «несправедливість».

При цьому, як наголошує президент США, «тарифна відповідь» буде вдвічі меншого, ніж оцей показник між профіцитом та імпортом. Тим самим Трамп натякає на можливість подальшого посилення захисних мит. Однак і нинішній рівень є потужним ударом по економіках, особливо країн-експортерів.

Для Євросоюзу ставка «тарифної відповіді» склала 20%, для Китаю – 34%, для Японії – 24%, для Індії – 26%. Тим самим Вашингтон надсилає сигнал усім своїм торговим партнерам – тепер не Сполучені Штати шукатимуть шляхи для посилення свого експорту. Натомість країни-партнери будуть самі змушені впроваджувати заходи для вирівнювання торгового балансу. Загалом Дональд Трамп розраховує, що Сполучені Штати отримають від нових тарифів «6 чи 7 трильйонів доларів». Наразі невідомо наскільки обґрунтованим є такий прогноз, проте безумовно, що попервах бюджет США дійсно відчужить збільшення надходжень (хоч це й супроводжуватиметься прискоренням інфляції). Щоправда, цей ефект може виявитися тимчасовим – повноцінна торгова війна призведе до падіння обсягів

торгівлі, а відповідно, до зменшення надходжень США. Проте позитивного ефекту буде достатньо, щоб забезпечити нормальний стан американської економіки щонайменше до проміжних виборів 2026 року. І не виключено, що далі Трамп і не заглядає.

Розділяй та торгуй...

«Ми побудували відносини, які, на мою думку, дають нам простір для серйозної розмови про те, як рухатися вперед в інтересах обох наших країн», – стверджує міністр торгівлі Великої Британії Джонатан Рейнольдс. Він переконаний, що особливі відносини Британії та США дозволять скасувати або принаймні знизити нові американські мита. «Я вірю, що вони можуть це зробити», – каже британський міністр.

Варто визнати, Британія далеко не одинока в своєму бажанні вирішити проблему із США мировою угодою без торгової війни. І звичайно, таких країн найбільше серед тих, по кому вдарив лише 10-відсотковий – «мінімальний базовий тариф», проте не вводилася набагато потужніша «тарифна відповідь». Маючи перед очима приклад інших, ці країни готові піти на поступки Трампу, щоб гарантувати собі стабільну міжнародну торгівлю. І це – перша глобальна перемога Трампа, бо попри те, що його мита повністю суперечать правилам СОТ, він вже змусив деякі країни відмовитися від боротьби.

Приклад Британії є особливо яскравим. Якщо вже така масштабна економіка відмовляється від боротьби, то чого чекати від набагато економічно слабших країн? Скоріше за все, серед цих країн буде й Україна. Зважаючи на останні заяви українських урядовців, Київ не буде ані вводити мита у відповідь проти США, ані оскаржувати їхні дії в СОТ.

Думається, повноцінний торговий конфлікт зі Сполученими Штатами можуть дозволити собі лише декілька країн: Китай, Індія, Японія. І звичайно – Європейський Союз. Проте у випадку з ЄС ситуація виглядає особливо неоднозначною. «Як я розумію, Дональд Трамп прогинається під тиском і коригує свої заяви під тиском, тож логічно, що він повинен відчувати тиск. Цей тиск має бути з боку Німеччини, Європи, в союзі з іншими країнами, і тоді ми побачимо, хто сильніший у цьому поєдинку з армреслінгу», – стверджує німецький віцеканцлер Роберт Габек. Так само налаштований і президент Франції Еммануель Макрон, який вважає, що «нічого не можна виключати» у відповідь на дії Трампа, і що «всі інструменти на столі».

Консенсус лідерів провідних економік ЄС посилює позицію Єврокомісії, яка наполягає, що готова до контрзаходів. Однак варто зазначити, що всередині ЄС є країни, які можуть стати «троянським конем». Зокрема, глава МЗС Угорщини Петер Сійярто вважає, що саме Єврокомісія несе відповідальність за нові американські тарифи.

«Ситуація стала зрозумілою після вчорашніх тарифних заяв президента США: Єврокомісія повинна була вести переговори. У них було два з половиною місяці для цього... Вони не вели переговори, а натомість перетворили економічне питання на ідеологічне. І все це за щомісячну зарплату в тисячі євро», – атакує євровичовників угорський міністр. Варто зазначити, Угорщина та Словаччина, разом із Німеччиною, є країнами, які найбільш постраждали від 25-відсоткового мита Трампа на імпорту автомобілів. Такі обставини теоретично мали би стимулювати угорський та словацький уряди терміново порозумітися з Єврокомісією. Проте останні заяви свідчать про протилежне.

Попри те, що ЄС є єдиним ринком, ніщо не заважає Трампу запровадити винятки зі своїх нових мит щодо окремих європейських країн. Наприклад, для тієї ж Угорщини. Керуючись не стільки економічними, скільки політичними аргументами. Такий «нюанс» негативно впливає на здатність ЄС діяти у відповідь.

Адже попри те, що тарифна політика була передана країнами ЄС у повноваження Єврокомісії, ігнорувати позицію ключових країн Євросоюзу у Брюсселі також не можуть. І мова не лише про Угорщину, яка й так має у Брюсселі вкрай специфічну репутацію. Проти запровадження обмежень у відповідь виступає й прем'єр-міністерка

Італії Джорджа Мелоні – вона заявила, що проблему у відносинах із США треба вирішувати шляхом переговорів, а не тарифів у відповідь.

Україна в центрі кризи

«Складно, але не критично», – саме так перша віце-прем'єрка та міністерка економіки Юлія Свириденко оцінює вплив «мит Трампа» на українську економіку. Україні дійсно «пощастило» набагато більше, аніж, наприклад, сусідній Молдові, проти якої була введена «тарифна відповідь» на рівні 31%. А на додачу те, що Сполучені Штати ніколи не були нашим ключовим торговим партнером. За даними Держстату, за результатами минулого року Україна експортувала до США товарів на суму менше \$875 млн, що складає лише 2,1% від всього українського експорту товарів. Щоправда, за минулий рік наш експорт до Сполучених Штатів зріс більше, аніж у півтора рази – на 68,7%. Проте у випадку України більш небезпечним може бути не стільки прямий, скільки непрямий ефект від дії нових мит. Зокрема, багато залежить від того, як реагуватиме ЄС – наш ключовий торговий партнер – і як на це відреагує Трамп. Крім того, вкрай небезпечною є нова атмосфера міжнародної торгівлі – тепер до кроків, аналогічних тому, що вчинив президент США, може вдатися будь-яка країна. І цей фактор доведеться мати на увазі будь-якому експортеру чи імпортеру.

І нарешті – нова ситуація суттєво зменшує наші шанси на продовження дії автономних преференцій ЄС. Їхня дія добігає кінця в червні, й зараз Київ та Брюссель ведуть дуже непрості переговори про подальшу модель торгових відносин. І це – лише маленький перелік нових викликів, із якими найближчим часом зіткнеться Україна.

Парадоксальність або «Невизначена визначеність» податкового права України в умовах воєнного стану

У цій статті аналізується концептуально контраверсійна та надзвичайно актуальна теоретично і практично проблема юридичної визначеності податкового права України в умовах воєнного стану. В основу дослідження покладено не просто антропосоціокультурний та порівняльно-правовий підходи та загальнонаукові принципи історизму й об'єктивності, а їх сучасну європейську версію. Безпосередньо ж метою та предметом дослідження є розкриття сенсу принципу юридичної визначеності податкового права як елементу його системної природи та порівняльно-правовий аналіз розуміння і тлумачення явища юридичної визначеності податкового права України в умовах воєнного стану Верховним Судом і Конституційним Судом України. Важливою особливістю дослідження в цілому став аналіз вищезазначеної проблематики в контексті вступу України в Європейський Союз.

Петро ПАЦУРКІВСЬКИЙ,

студент I курсу магістратури Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Про податки з погляду науки

Тепер по суті. Податки, як і податкове право, імпліцитно містять у собі, згідно їх природи, антропосоціокультурний код їх відносної невизначеності. Законодавча конструкція юридичної визначеності податкового права переслідує мету приведення такої невизначеності до їх розумних меж і є однією з ключових складових системи цінностей податкового права. Ця конструкція не зводиться до якогось окремого елементу, а сама є системою, оскільки включає в себе цілий ряд субстантивних складових податкового права, головню його принципів. Вона «працює» за умов природного стану (мирного розвитку) суспільства та його податкового права. Проте традиційне розуміння юридичної визначеності податкового права в умовах воєнного стану втрачає свою легітимність та вимагає нового його осмислення як системного явища в контексті нових обставин та нової мети податкового права.

Раціональне тлумачення принципу визначеності податкового права в умовах воєнного стану запропонував свого часу КАС ВС у справі № 816/687/16 від 19.04.2022 р. Його можна оцінити як один із важливих елементів насправді коперніканського перевороту в розумінні та тлумаченні українською доктриною податкового права принципу юридичної визначеності цього права в умовах воєнного стану. Новий стандарт конституційності податкового закону (його юридичної визначеності), запропонував

і КСУ, однак він не враховує його системного характеру та чинника воєнного стану. Загалом же, наразі в Україні склалася парадоксальна ситуація щодо розуміння й тлумачення юридичної визначеності податкового права за умов воєнного стану, яку найбільш адекватно можна охарактеризувати як його «невизначену визначеність». В основі цього явища лежать не стільки об'єктивні, як суб'єктивні чинники, а тому проблема в цілому з часом може бути вирішена успішно.

Принцип юридичної визначеності як складова верховенства права

Нещодавнє ухвалення Другим Сенатом Конституційного Суду України рішення у так званій справі щодо розуміння принципу юридичної визначеності як складника принципу верховенства права № 4-14/2024 (28/24) від 21 січня 2025 р. № 3-р(II)/2025 (йдеться про принцип юридичної визначеності податкового права України в умовах російсько-української війни) створило евристичну ситуацію, яку можна розцінити як запрошення до дискусії з актуальної проблеми науки податкового права, що вже тривалий період часу позиціонується як теоретиками, так і практиками податкового права як контраверсійна. Особливої пікантності вищезазначеній проблемі додає той факт, що в квітні 2022 р. судова палата з розгляду справ щодо податків, зборів й інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду в складі Верховного

Суду (далі – Палата) ухвалила в аналогічному спорі протилежне рішення. У вищезазначеному контексті вважаємо за необхідне висловити деякі власні міркування.

Податкове право, як і податки, належать до ряду найунікальніших феноменів людської цивілізації. Вже сама їх природа атрибутивно суперечлива. Цю їх якість в українській науці податкового права чи не найгрунтовніше дослідила та розкрила Р. О. Гаврилюк. Зокрема, вона довела, що «податок є водночас як правом платника податків, так і його обов'язком», а в податковому праві приватний та публічний інтереси платників податків «нерозривно взаємопереплетені». Публічні фінансові ресурси, що мобілізуються завдяки податковому праву, в залежності від випадкового збігу обставин, можуть задовольняти як публічні, так і приватні потреби. Перелік суперечливих властивостей податків та податкового права цим не вичерпується. Усе вищевикладене належить до субстантивних (матеріальних) якостей податків і податкового права. Можливо, саме тому в науці податкового права відсутнє навіть спільне розуміння його юридичної визначеності.

Суб'єктивні чинники

Не меншою мірою, як переконує історичний досвід, стоять на заваді юридичній визначеності податкового права, нерідко навіть у межах однієї і тієї ж доктрини, й так звані суб'єктивні чинники. До прикладу, позитивістська доктрина податкового права, яка наразі продовжує залишатися в Україні панівною та лежить в основі її Податкового кодексу (далі – ПКУ) по суті ототожнює з юридичною визначеністю податкового права лише його юридичну конструкцію, тобто обов'язкові елементи податків і зборів. Вітчизняний законодавець, зокрема, відніс до них: платника податку, об'єкт і базу оподаткування, ставку податку, порядок його обчислення, податковий період, строк і порядок подання звітності про обчислення та сплату податку.

Незрівнянню вагомішу складову юридичної визначеності податкового права України в його ціннісній ієрархії, а саме його основні засади той же законодавець не відніс до феномену його юридичної визначеності,

а виклав окремо в ст. 4 ПКУ. До речі, саме тут він сформулював власне розуміння мети податкового права України – це його фіскальна достатність та пояснив, що вона означає встановлення податків і зборів із врахуванням необхідності досягнення збалансованості витратів бюджету з його надходженнями. В контексті нашого дослідження є резон зауважити, що заборону внесення змін у податкове законодавство менше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду Верховна Рада України тлумачить не як юридичну визначеність податкового права, а як принцип його стабільності, що не одне й те ж саме.

Саме принцип стабільності податкового права опинився в епіцентрі дискусій науковців, практиків і навіть Верховного Суду та Конституційного Суду України як, буцімто, квінтесенція його юридичної визначеності. Принагідно зазначимо, що ні в податковому законодавстві держав-членів Євросоюзу, ні в актах ЄС принцип стабільності податкового законодавства не зафіксований. Не застосовується він також і в судовій практиці Суду Європейського Союзу. Очевидно, що це не випадковість. Парадигмальною передумовою вищезазначених дискусій, як переконує аналіз їх характеру, є домінування в середовищі теоретиків та практиків податкового права України елементаристського типу розуміння природи податків і податкового права – як механічної сукупності відповідних юридичних норм, що суперечить їх дійсній системній природі і такій же природі феномену юридичної визначеності податкового права.

Принцип юридичної визначеності податкового права як елемент його системної природи

Право в цілому, як і податкове право в тому числі, будучи способом (технологією) буття людини в суспільстві, є похідними від цих надзвичайно складних систем (людини і суспільства), а тому наділені такими ж системними властивостями. До цього переліку належить і феномен юридичної визначеності податкового права. Одним із перших на це звернув увагу ще Адам Сміт. Прикметно, що цю якість податкового права як форми він розкривав через визначеність податку як його змісту та пов'язував передусім з метою податкового права як системи.

Згідно його концепції, вищезазначена мета полягає в тому, щоб платники податків – «піддані держави ... брали участь в утри-

манні уряду... відповідно до доходу, яким вони користуються під протегуванням і захистом держави». Другою складовою юридичної визначеності податкового права, відповідно до концепції А. Сміта, є такі його складові, як «термін сплати, спосіб платежу, сума платежу – все це має бути зрозумілим і чітким для платника й для будь-якої іншої особи». Третю й четверту складові юридичної визначеності податку та податкового права А. Сміт формулював так: «3. Кожен податок слід стягувати в той час або в той спосіб, коли і як платникові має бути найзручніше його платити...»; «4. Кожен податок має бути так задуманий і розроблений, аби він брав і утримував із кишень народу якомога менше понад те, що він приносить державній скарбниці».

Тобто А. Сміт пов'язує феномен юридичної визначеності податку та податкового права не з яким-небудь їх окремим елементом, а з відповідним феноменом як системою в цілому, наголошуючи при цьому на меті податку та податкового права як їх системоутворюючому елементі. Саме вищезазначене системне розуміння визначеності податкового права, на нашу думку, і стало підставою А. Сміту для його відомої метафори, що податки для тих, хто їх сплачує, є ознакою не рабства, а свободи.

Таке розуміння юридичної визначеності податкового права, як переконує аналіз спеціальної наукової літератури, було успадковане й усією наступною європейською пізнавальною традицією щодо з'ясування природи його юридичної визначеності. Більше того, воно перейшло й у сучасний науковий дискурс щодо природи визначеності податкового права Європейського Союзу. Зокрема, як зазначає П. С. Пацурківський, предметом наукових пошуків європейських вчених в межах цього дискурсу

«є так зване об'єктивне податкове право у всьому багатстві його конкретних проявів: тексти нормативних актів первинного і похідного (вторинного) податкового права Євросоюзу, законодавство держав-членів у сфері оподаткування, прецедентне податкове право Суду Справедливості ЄС, відповідна податково-правова практика». Тобто і в цьому випадку не йдеться про виокремлення якихось окремих елементів податку чи податкового права та їх абсолютизацію як критеріїв пізнання міри визначеності податкового права.

Переконливим втіленням цього підходу європейських вчених із податкового права є, наприклад, дослідницький навчальний посібник з податкового права ЄС за редакцією Крістіни Х.Х.І.Панайї, Вернера Хаслехнера та Едоардо Траверси. Він є наразі де-факто найновішою енциклопедією чинного податкового права Євросоюзу, глибоким переосмисленням попередніх концептуальних підходів до розуміння та розкриття його природи і водночас інноваційною постановкою його сучасних найзободенніших проблем. У ньому авторитетні фахівці з податкового права Європейського Союзу тлумачать це право як відкриту процесуальну систему, метою якої є задоволення публічного інтересу ЄС, держав-членів та їх платників податків. Тільки в такому випадку воно вважається ними як юридично визначене.

Постає питання, чи істинне смітівське розуміння юридичної визначеності податку та податкового права як не одномірних, а системних явищ, тобто чи відповідає воно канонам теорії систем, поява якої стала в ХХ ст. одним із найфундаментальніших наукових відкриттів, що уможливило докорінну зміну людських знань та уявлень про світ?

Теорія систем

Як відомо, основоположником теорії систем став австрійський вчений, який згодом у силу життєвих обставин опинився в США, Л. Бергаланфі. Він розумів її як тип пізнання системних об'єктів дійсності, як методологічну установку (програму дослідження), детерміновану специфікою відповідного його предмету та конкретним дослідницьким завданням принципом пізнання. «Відмінні особливості такої програми, – наголошував він, – можуть бути зведені до таких: по-перше, чітке та різке визначення меж об'єкта, яке б виступало в якості основи для відділення об'єкта від середовища (в нашому випадку таким об'єктом є податок і податкове право, – П. П.), і розмежування його внутрішніх та зовнішніх зв'язків; по-друге, виявлення та аналіз системоутворюючих зв'язків об'єкта й способу їх реалізації; по-третє, встановлення механізму

системну теорію положеннями про необхідність розрізнення соціальної системи та її оточуючого середовища, про відкритість соціальних систем, що мало своїм прямим наслідком зміну розуміння причинності в них – воно стало бівалентним і знайшло своє втілення в понятті зумовленості. Його сенс полягає в тому, що мета соціальної системи як її системоутворюючий елемент може змінюватися як під впливом внутрішніх стосовно відповідної системи причин, так і зовнішніх чинників.

Звідси на питання, чи відповідає смітівське розуміння юридичної визначеності податку і податкового права як комплексного явища канонам системної теорії, істинною може бути тільки позитивна відповідь, оскільки вони належать до соціальних, а отже відкритих систем. В західній пізнавальній традиції їх прийнято не розрізняти між собою, а розглядати комплексно.

Вітчизняний конституцієдавець щодо

воєнного стану абсолютно пріоритетними стали спільні для них безпекові потреби, оборона Української держави, самозбереження Українського народу, захист життя, честі та гідності кожного українця. Це кардинальним чином вплинуло й на зміну концепту юридичної визначеності податкового права України в умовах воєнного стану.

Розуміння та тлумачення цього принципу в умовах воєнного стану Верховним Судом.

Судова палата з розгляду справ щодо податків, зборів й інших обов'язкових платежів КАС у складі ВС 19.04.2022 р. ухвалила рішення в справі № 816/687/16 щодо спору, який виник між контролюючим органом (відповідачем) та нафтогазовою компанією (позивачем) з приводу донарахування першим другому податкових зобов'язань і штрафних санкцій у розмірі понад 73 млн гривень рентної плати за другий квартал 2015 р. на основі застосування змінених Законом України № 71-VIII, оприлюдненим 31.12.2014 р., та який набрав чинності з 01.01.2015 р., норм підпункту 4.1.9 п. 4.1 ст. 4 та п. 56.21 ст. 56 ПКУ. При цьому позивач вказав на порушення відповідачем принципу визначеності податкового права, оскільки вищезазначені зміни до ПКУ були внесені менше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного року.

Оскільки такий принцип було закріплено підпунктом 4.1.9 п. 4.1 ст. 4 ПКУ, суди першої та апеляційної інстанцій задовільнили позов. У подальшому Палата КАС у складі ВС за результатами касаційного перегляду справи згідно касаційної скарги відповідача скасувала судові рішення першої та другої інстанцій й відмовила в задоволенні позову. Родзинкою цього рішення вважаємо аргументацію Палатою своєї правової позиції. Судді передусім зауважили, що юридичні норми підпункту 4.1.9 п. 4.1 ст. 4 та п. 56.21 ст. 56 ПКУ, застосовані судами першої та апеляційної інстанцій як правова підстава для задоволення вищезазначеного позову, взяті самі по собі, не забороняють застосування до розгляду справи й інших норм ПКУ, зокрема норми п. 252.20 ст. 252, якою було закріплено нові ставки рентної плати за користування надрами і яка набула чинності з 01.01.2015 року.

Палата також врахувала наявність легітимної мети в парламенті України при здійсненні ним відступу від принципу стабільності податкового законодавства, здійсненого в Законі України № 71-VIII. Зокрема, парламент виходив при цьому, як зазначається в постанові КАС ВС, із принципів загальності оподаткування, його фіскальної

Мета соціальної системи як її системоутворюючий елемент може змінюватися як під впливом внутрішніх стосовно відповідної системи причин, так і зовнішніх чинників.

життя, динаміки об'єкта, тобто способу його функціонування та розвитку».

Справжнім коперниканським переворотом у розвитку системної теорії стало запровадження в її ж парадигмальних межах латиноамериканським вченим Умберто Матураною концепту автопоезису як системоутворюючого начала відповідної системи. Квінтесенція наукової новизни, яку привнесло в системну теорію це поняття, за визначенням соратника У. Матурани Варели Франціско, полягала в тому, що це відкриття зробило можливим кардинально змінити пізнавальні пріоритети у вивченні живих систем з дослідження метаболічних процесів як основи їх функціонування на з'ясування процесів внутрісистемної організації в її самодостатності та автономності.

Внесок Нікласа Лумана

Не менш фундаментальною є й заслуга Нікласа Лумана в розвитку системної теорії. Вона полягає в тому, що цю теорію своїх попередників, яка стосувалася до нього головним чином пізнання біологічних систем, він зумів екстраполювати і на вивчення соціальних систем та ще більше примножити її евристичний потенціал. Зокрема, він збагатив

цього питання прямої відповіді не залишив, а законодавець, як було зауважено у вступній частині дослідження, пішов своїм «оригінальним» шляхом, створивши привід для можливої абсолютизації в якості юридичної визначеності податкового права як комплексного феномену тільки такого його елементу, як його стабільність. Згідно етимології сучасної української мови терміни визначеність і стабільність є семантично різними. По-різному вони тлумачаться і в найпоширеніших європейських мовах.

На завершення цього підрозділу дослідження вважаємо за необхідне звернути увагу на глибоку якісну відмінність змісту такого системоутворюючого елементу податкового права, як його мета в природних (мирних) умовах та в умовах воєнного часу, чим аж ніяк неприпустимо нехтувати. Це питання ґрунтовно розкрито, на нашу думку, в статтях Р. О. Гаврилук та П. С. Пацурківського «Війна росії проти України та вітчизняні публічні фінанси» і «Воєнна матриця податкового права України», де автори переконливо доводять, що коли за умов мирного часу метою податкового права було задоволення найрізноманітніших публічних потреб мирного характеру кожної людини та суспільства в цілому, то в умовах

достатності (триваюча російсько-українська війна різко збільшила видатки держави) та соціальної справедливості. Палата також звернула увагу, що вищезазначеним не було порушено норм Конституції України і водночас було дотримано пропорційності втручання держави в право власності платника податку.

Остаточне резюме Палати було таким: колізії між запровадженими Верховною Радою України новими нормами ПКУ пізніше, ніж за 6 місяців до початку нового бюджетного періоду, та принципом стабільності податкового права немає, оскільки останній повинен розглядатися в системному зв'язку з іншими принципами податкового законодавства, адже податкове право є системою. «Така норма не могла б застосовуватися лише тоді, якщо б вона суперечила принципу верховенства права в контексті права платника податку на мирне володіння майном», резюмували в КАС ВС.

Олена Баконіна щодо причин вищезазначеного підвищення Верховною Радою України ставки рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин з 01.01.2015 р. зазначила, що це було зроблено з метою «збалансування бюджету й забезпечення видатків на оборону, соціального захисту населення в складних економічних умовах фактичної військової агресії» РФ проти України. Порівняння наслідків вищезазначеного підвищення ставок рентної плати, зокрема для позивача, з одержаним державою фіскальним та соціальним ефектами, на досягнення якого це було спрямовано, на її думку, свідчить про те, що такий крок держави був суголосним базовим конституційним цінностям України та засадам правової визначеності державної політики в цілому, елементом якої є і правова визначеність у сфері податкової політики.

Отже, Верховний Суд висловився щодо дотримання принципу стабільності податкового права в умовах воєнного стану в балансі з іншими його основоположними засадами з урахуванням контексту конкретних суспільно-політичних реалій. Таке його рішення, окрім достатньої обґрунтованості, сповна відповідало також світоглядним та методологічним настановам основоположника доктрини і принципу верховенства права Альберта Дайсі. Він, зокрема, попереджав, що в періоди смуту в житті держави, а загарбницька війна агресора проти держави є найгіршою з усіх можливих смут, заради збереження самої законності інколи необхідно обмежити окремі норми права. Ми поділяємо вищезазначене розуміння й тлумачення Верховним Судом принципу визначеності податкового права України.

Принагідно вважаємо за необхідне зазначити, що Рішення КАС ВС у справі № 816/687/16 від 19.04.2022 р. виявилось для нього самого інноваційним. У своїх попередніх рішеннях з аналогічних питань, а саме в постановках від 09.12.2019 р. у справі № 826/3644/17; від 17.03.2021 р. у справі № 816/846/16; від 09.06.2021 р. у справі № 814/1751/16 та в низці інших його попередніх рішень цей же суд послідовно дотримувався підходу щодо визнання протиправними внесення змін до встановлених законом елементів податку чи збору пізніше, як за 6 місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому діятимуть нові податкові правила та ставки. Тобто рішення КАС ВС у справі № 816/687/16 від 19.04.2022 р. можна оцінити як один із важливих елементів насправді коперниканського перевороту в розумінні українською доктриною податкового права принципу його юридичної визначеності в умовах воєнного стану.

(Далі буде...)

Податкові знижки:

хто і як може повернути сплачені державі гроші?

Звітна кампанія з декларування доходів фізичних осіб триває, тому тим, хто офіційно працює (їдеться саме про трудові відносини, де з вашої зарплати утримується ПДФО, а не той випадок, коли людина отримує доходи як ФОП), варто пам'ятати про право отримати податкову знижку від держави.

Як повернути частину своїх податків пояснює юрист Назар Ясків. Згідно зі статтею 166 Податкового кодексу України, податкову знижку можуть отримати фізичні особи – громадяни України, які отримують доходи у вигляді заробітної плати, з яких утримано ПДФО; у звітному році фактично понесли певні витрати (які власне й будуть компенсуватися).

Як отримати податкову знижку? «Для отримання податкової знижки вам потрібно подати декларацію про майновий стан та доходи в ДПС, де ви перебуваєте на обліку. До декларації додаються підтверджувальні документи (копії квитанції, чеків, платіжних доручень, копії договорів про надання послуг, документи про ступінь споріднення тощо, тобто все, що стосується витрат, які можна включити до податкової знижки), а також паспорт та ідентифікаційний код. Декларацію про майновий стан та доходи потрібно подати до 1 травня 2025 року», – каже Назар Ясків. До витрат, які включаються до податкової знижки, належать:

1. Оплата навчання – за себе або членів сім'ї першого ступеня споріднення або особи, над якою встановлено опіку чи піклування, якщо кошти сплачені українським закладам освіти.
2. Пожертвування та благодійні внески – у вигляді пожертвувань або благодійних внесків неприбутковим організаціям, але не більше ніж 4 % від загального доходу.
3. Оплата за користування іпотечним житловим кредитом – частина суми процентів за користування кредитом.
4. Страхові платежі та пенсійні внески – за договорами довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення, за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом, тощо.

Судова експертиза

Хто повинен її оплачувати в сфері інтелектуальної власності?

Інтелектуальна власність має надзвичайну роль та цінність у сучасному світі. Разом з тим часто виникають порушення IP-прав та недобросовісна конкуренція. Тому сьогодні можна побачити велику кількість судових спорів щодо торговельних марок, комерційних найменувань, винаходів, корисних моделей, промислових зразків та комп'ютерних програм.

Сергій БАРБАШИН,

адвокат, керуючий партнер в Barbashyn Law Firm (IT, AI, IP, business support, relocation) / президент AIEI

Деякі загальні сентенції

Як правило, під час розгляду судових справ у сфері інтелектуальної власності не обійтися без проведення судової експертизи. Тож у даній статті більш детально розглянемо такі питання: що таке експертиза у сфері інтелектуальної власності та навіщо її проводити, висновок експерта; проведення експертизи за ініціативою позивача; в яких випадках експертизу призначає суд та як це впливає на розгляд справи; що робити, якщо у справі два протилежні висновки експертів; який порядок оплати за проведення експертизи та що буде, якщо не платити?

Експертиза у сфері інтелектуальної власності

Експертиза у сфері інтелектуальної власності – це дослідження, яке проводиться, щоб визначити певні властивості торговельних марок, винаходів чи інших об'єктів інтелектуальної власності. Йдеться про об'єкти, щодо яких виник конфлікт та судовий спір. Наприклад, це може бути торговельна марка, комерційне найменування чи винахід, які належать вам та/або вашому опоненту, чи якими користуєтеся.

Експертиза об'єктів інтелектуальної власності може проводитися у випадках, коли потрібно визначити:

1. Чи є дві торговельні марки схожими та чи можна їх сплутати?
2. Чи застосовані торговельні марки у доменному імені?
3. Чи відповідає корисна модель такому критерію як «новизна»?
4. Чи є позначеннями такими, що можуть ввести споживачів в оману щодо особи, яка виробляє товар або надає послугу?

5. Чи є виріб новим відносно іншого виробу та в інших випадках?

Тобто експертизу потрібно проводити, щоб дослідити певні об'єкти. А результати досліджень можуть слугувати як підтвердження порушення IP-прав з боку опонентів, або ж навпаки, як доказ для спростування вимог опонентів щодо вас.

Висновок експерта – це опис проведених досліджень, зроблені у їх результаті висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертів. Простими словами – висновок є результатом проведеної експертизи.

Проведення експертизи за ініціативи позивача

Експертизу можна провести ще до подання позову, а висновок експерта подати разом із позовною заявою, або ж після відкриття провадження в судовій справі. В такому випадку проведення експертизи не впливатиме на строки розгляду судової справи.

Ця експертиза буде проведена в експертній установі чи в експерта, якого позивач обирає самостійно, та за прийнятну для нього вартість. Також саме позивач визначає перелік питань до експерта. Водночас недоліком цього варіанту може бути те, що експерт не матиме в своєму розпорядженні всіх матеріалів судової справи.

Призначення експертизи судом

Це відбувається у наступних ситуаціях:

- коли без проведення експертизи, тобто іншим чином неможливо встановити обставини у справі;
- ніхто з учасників справи не надав висновок експерта;

– учасники справи надали висновки, але вони суперечать один одному, або викликають сумніви щодо їх правильності;

– учасник справи через поважні причини не зміг вчасно надати висновок експерта;

– обидва учасники справи (позивач та відповідач) заявили клопотання про призначення експертизи.

При призначенні експертизи судом експерт або експертна установка обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто, обирає суд. За певних умов суд має право відразу самостійно визначити експерта чи експертну установу. Питання, з яких має бути проведена експертиза визначає суд. Але учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, потребує висновку експерта.

Матеріали судової справи надсилаються експерту чи експертній установі. А провадження на період проведення експертизи у справі зупиняється – не відбуваються судові засідання, не розглядаються клопотання тощо. Строки зупинення чітко не регламентовані та залежать від складності дослідження. На практиці експертиза в сфері інтелектуальної власності може бути проведена як протягом 20–30 днів, так і за декілька місяців.

Коли є два протилежні висновки експертів

Як свідчить судова практика, якщо в справі є два висновки, що суперечать один одному, можуть бути наступні варіанти дій. Перший – суд призначає третю судову експертизу – для прикладу постановою Північного апеляційного господарського суду від 30.05.2024 р. у справі № 910/14228/21. У ній суд із власної ініціативи призначив третю судову експертизу об'єктів інтелектуальної власності, що стосувалася схожості торговельних марок, спорідненості товарів та введення в оману щодо їх виробника.

Другий варіант – суд оцінює обидва висновки й відхиляє один із них. Наприклад, така позиція Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду ви-

кладена у справі № 910/16718/20 про визнання недійсним свідоцтва України на знак для товарів і послуг (постанова від 17.08.2023 р.).

Яким чином вчиняти в тій чи іншій справі, вирішує саме суд.

Оплата за проведення експертизи

Якщо експертиза проводиться до подання позову – послуги експерта оплачує той, хто її замовляє, а саме позивач. Оскільки замовник сам обирає, до якої експертної установи чи експерта звернутися, дізнається умови проведення експертизи, рахунок із вартістю послуг не є для нього несподіванкою.

У разі призначення експертизи судом – витрати за проведення експертизи покладаються на позивача або на відповідача, або порівну на обидві сторони. Хто буде платником, залежить від обставин конкретної судової справи. Якщо експертну установу визначає суд, наперед невідомо, якою ж буде вартість послуг експерта. На те, скільки коштуватиме проведення експертизи впливають багато факторів, такі, як складність дослідження, обсяг матеріалів, вид експертизи тощо. Тому загальна вартість може бути неприємним сюрпризом.

Якщо вартість послуг експерта є занадто високою і той, кого зобов'язали сплатити, цього не робить? У таких ситуаціях експертиза не проводиться, матеріали справи повертаються до суду, провадження поновлюється. Як правило, в першу чергу суд просить неплатника надати письмові пояснення такої бездіяльності. Також, може бути стягнення штрафу за невиконання

обов'язків чи ухилення від дій, покладених на учасника справи судом (від 876 грн. до 29 200 гривень). Найчастіше справа розглядається без проведення експертизи за наявними матеріалами справи.

Із приємного – витрачені на експертизу кошти можна повернути. Таке право має сторона, яка перемогла в судовому спорі. Є певний порядок відшкодування судових витрат, і тягар їх сплати несе сторона, яка програла.

Звертаємо увагу, що сторона, на користь якої ухвалено судові рішення, має право на відшкодування витрат за експертизу, навіть якщо її проведено до подання позову, зокрема, якщо судом враховано відповідний висновок експерта як доказ. Така позиція викладена в постанові Великої Палати Верховного Суду від 22.11.2023 р. у справі № 712/4126/22.

Висновки

Учасник судової справи на обґрунтування своїх вимог і заперечень має право подати суду висновок експерта. Такий висновок експерта є доказом, який може бути прийнятий та оцінений судом у сукупності з іншими поданими в справі доказами.

Зважаючи на те, що об'єкти інтелектуальної власності мають специфічні ознаки та властивості, при виникненні спору радимо звертатися до фахівців, які мають спеціальні знання у цій сфері. Такі фахівці допоможуть дослідити торговельну марку чи інший об'єкт інтелектуальної власності. Що може підтвердити порушення ваших прав у сфері інтелектуальної власності або ж, навпаки, спростувати вимоги опонентів.

Визнання спадщини відумерлою

Правила розгляду та алгоритм установлення спору про право.

Невідповідність заяви про визнання спадщини відумерлою вимогам ст. 335 ЦПК України в частині недолучення до неї відповідних додатків має наслідком залишення такої заяви без розгляду саме із цих підстав відповідно до ч. 4 ст. 183 ЦПК України. Зазначення міською радою у відзиві на заяву банку про визнання спадщини відумерлою щодо недолучення до заяви постанови нотаріуса про відмову у вчиненні нотаріальної дії не свідчить про наявність підстав для залишення заяви без розгляду за приписами ч. 6 ст. 294 ЦПК України, а саме за наявності спору про право. Такий висновок зробив Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду. У справі, що розглядалася, ухвалою районного суду, яка залишена без змін апеляційним судом, заяву банку про визнання спадщини відумерлою залишено без розгляду, оскільки встановлено наявність спору про право.

КЦС ВС, скасовуючи оскаржувані судові рішення, зазначив, що суди, обмежившись припущенням про можливу наявність спадкоємців, не вжили заходів щодо всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин. Зокрема, в цій справі банк заявляв клопотання про витребування доказів, які свідчили б про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом, проте така заява фактично була проігнорована судом першої інстанції. Крім того, суд першої інстанції вказав, що міська рада заявила про незгоду з вимогами банку та просила закрити провадження у справі, що, на думку районного суду, фактично підтверджує наявність спору про право.

Проте колегія суддів КЦС ВС встановила, що такі висновки спростовуються матеріалами справи, оскільки у відзиві на заяву банку міська рада лише висловила заперечення щодо форми та змісту такої заяви. Визнавши висновки судів попередніх інстанцій передчасними й нічим не підтвердженими, КЦС ВС скасував оскаржувані судові рішення та направив справу до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Розгляд і вирішення справи неповноважним складом суду

(аналіз актуальної судової практики)

Процесуальні порушення при визначенні складу суду завжди призводять до скасування судових рішень з направленням справи на новий розгляд. Одним із таких порушень є розгляд справи неповноважним складом суду, що прямо порушує положення Кодексу адміністративного судочинства України.

Чинне процесуальне законодавство не надає визначення терміну «неповноважний склад суду», однак неповноважним складом суду можна вважати, якщо: 1) справу розглянуто з порушенням правил підсудності; 2) справу розглянуто і вирішено суддею або за участі судді, строк повноважень якого закінчився; 3) справу розглянуто й вирішено особою, яка не є суддею цього суду, або за її участі; 4) справу передано на розгляд судді з порушенням встановленого порядку розподілу судових справ або з порушенням принципу незмінності складу суду; 5) справу розглянуто і вирішено суддею або за участі судді, який брав участь у її вирішенні; 6) справу, яку належить розглядати колегіально, розглянуто й вирішено суддею одноособово. Така позиція зазначена Верховним Судом у справі № 640/19764/20.

Водночас Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду надав правовий висновок щодо необхідності дотримання приписів статті 37 КАС України під час нового розгляду справи після скасування постанови або ухвали суду апеляційної інстанції (рішення у справі № 560/156/23). Так,

суд касаційної інстанції акцентував увагу на порушенні вимог частини 2 статті 37 КАСУ: суд апеляційної інстанції розглядав справу тим же складом суду, який раніше ухвалив постанову, що була скасована Верховним Судом.

У цьому зв'язку ВС наголосив на тому, що згідно з частиною 2 статті 37 КАСУ суддя, який брав участь у вирішенні адміністративної справи в суді апеляційної інстанції, не може брати участі в новому її розгляді після скасування постанови суду апеляційної інстанції. Суд підкреслив, що формулювання «у новому її розгляді» охоплює будь-який новий розгляд справи, незалежно від того, чи було її направлено на новий розгляд, чи для продовження розгляду.

Відповідно до пункту 2 частини 1 статті 170 КАС України суддя відмовляє у відкритті провадження в адміністративній справі, якщо у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав є такі, що набрали законної сили, рішення або постанову суду, ухвала про закриття провадження в адміністративній справі. Відповідно до пункту 4 частини 1

статті 238 КАС України суд закриває провадження у справі, якщо є такі, що набрали законної сили, постанову чи ухвалу суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Відповідно до частини 2 статті 239 КАС України у разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається. Такий зміст норм процесуального закону вказує на те, що закриття провадження є одним із варіантів вирішення справи, тому апеляційний перегляд ухвали суду першої інстанції про закриття провадження є вирішенням справи в суді апеляційної інстанції.

Подібних висновків дійшов і Верховний Суд у постановках від 23.07.2020 р. у справі № 910/9266/14 та від 26.01.2022 р. у справі № 522/9302/18. ВС також звернув увагу на необхідність дотримання порядку розподілу справ у суді апеляційної інстанції, оскільки справа № 560/156/23 не була розподілена автоматизованою системою, а передана раніше визначеному складу суду, що є порушенням статті 15-1 КАСУ та Положення про автоматизовану систему документообігу суду. Суд касаційної інстанції зазначив, що відповідно до пункту 2.3.43 Положення № 25, справи, що надійшли після скасування ухвал про закриття провадження, не підлягають передачі раніше визначеному складу суду, а підлягають автоматизованому розподілу на загальних підставах. Дотримання цих вимог сприятиме забезпеченню справедливого правосуддя та захисту прав учасників судового процесу.

Тож важливо дотримуватися обмежень, визначених ст. 37 КАС України, та встановленого порядку розподілу справ, щоб забезпечити об'єктивний і неупереджений розгляд справ. Дотримання цих вимог сприятиме забезпеченню справедливого правосуддя та захисту прав учасників судового процесу.

Підготувала Аліна КАПУСТА,
спеціально для ЮВУ

Аліменти для батьків

Українців можуть змусити платити аліменти своїм батькам пенсійного віку

Чи повинні діти платити аліменти своїм батькам, про які суми йдеться і що буде, якщо ухилитися від фінансового утримання?

Чи повинні діти утримувати своїх батьків?

Згідно зі статтею 51 української Конституції за повнолітніми дітьми закріплений обов'язок піклуватися про своїх батьків, які вже не можуть працювати. Стаття 202 Сімейного кодексу України також чітко встановлює, що повнолітні діти мають утримувати батьків, які є непрацездатними та потребують матеріальної допомоги. Але цей обов'язок не є безумовним. Тобто суд на вимогу дочки або сина, до яких подано позов про стягнення аліментів, має перевірити їхні доводи. Зазвичай йдеться про ухилення батьків від виконання своїх обов'язків щодо дітей.

Коли діти мають утримувати своїх батьків?

Отже, громадяни, що досягли повноліття, мають утримувати своїх батьків, коли виконуються три умови одночасно:

1. Перше – це є кровне споріднення або наявність інших значущих зв'язків. Зазвичай це усиновлення.

2. Друге – якщо мати чи батько вже фізично не можуть самі працювати.

3. Третє – це коли один чи обидва батьки вже не в змозі прожити без додаткової грошової допомоги.

Ось тут важливий момент: Якщо одна з цих умов відсутня, суд звільнить дітей від обов'язку утримувати своїх батьків. Але водночас на цей обов'язок ніяк не впливає фінансова спроможність дітей допомагати своїм батькам.

Вважається, що людина потребує матеріальної допомоги, якщо її прибутки менші за прожитковий мінімум, встановлений законом. Нагадаємо, для осіб, які втратили працездатність, на сьогодні цей показник – 2 361 грн. На практиці суд розглядає необхідність матеріальної допомоги в кожному конкретному випадку. До уваги береться насамперед матеріальне становище батьків. Це може бути: пенсія чи інше грошове забезпечення від держави, якісь субсидії та пільги, наявність майна, що може приносити їм грошовий дохід.

Тож головне для суду – відсутність у них інших джерел існування. Буває, що батько чи мати мають якусь нерухомість, яку

вони теоретично можуть здати в оренду, але просто чомусь не хочуть цього робити. Тоді суд може відмовити їм у стягненні аліментів з дітей. Наприклад, адвокатка Олена Бусол навела такий випадок зі своєї практики: жінка звернулася до суду з позовом про стягнення аліментів із сина. Проте обставини, викладені в позовній заяві, свідчили не тільки про відсутність необхідності позивачки, а навпаки, стали доказом її розкішного життя – ця особа має двох дорослих дітей, які їй допомагають у добровільному порядку, купу нерухомого майна, земельні паї, велике господарство та ще пільгову допомогу від держави. Вона не надала жодних доказів того, що отримувані нею доходи є значно нижчими за її щомісячні витрати.

Тобто, просто факт, що батьки вже не можуть працювати, не є причиною вимагати від дітей примусову матеріальну допомогу. Звісно, зазвичай йдеться про повнолітніх дітей, але у виняткових випадках справа може стосуватися й тих, хто молодший 18 років. Наприклад, якщо мати чи батько є тяжко хворими, можливо, мають інвалідність, а дитина якимось чином має достатній дохід, припустимо це відсотки від успадкованого капіталу. Тоді з неї можуть одноразово чи протягом певного строку стягнути кошти на покриття витрат на лікування та догляд. Про це йдеться у статті 206 Сімейного кодексу України.

Як визначається розмір аліментів на батьків?

Суд може визначити розмір аліментів на батьків як: конкретну грошову суму у певний період, чи як відсоток від доходу сина або дочки.

На суму виплати також може вплинути факт одержання виплат від інших родичів батьків. Це можуть бути: дружина або чоловік, інші діти – рідні або всиновлені, їхні батьки. Якщо ж мати чи батько є тяжко хворими чи мають інвалідність, а доросла дитина отримує достатній дохід, її можуть примусити сплатити за лікування та

медичний догляд. Це може бути як одноразово, так і протягом певного періоду.

Що буде, якщо ухилитися від утримання батьків?

Якщо ж доросла дитина отримала рішення суду щодо примусового утримання своїх батьків та ухиляється від цього, справа може закінчитися навіть ув'язненням на два роки, і, погодьтеся, це досить серйозно.

Адміністративна відповідальність

Отже, за статтю 183-1 Адміністративного кодексу, якщо пів року не платити призначені судом аліменти, зокрема й на утримання батьків, це може потягнути за собою покарання у вигляді 120–240 годин суспільно-корисних робіт. За повторне правопорушення людину примусять відробити вже 240–360 годин.

Кримінальна відповідальність

Водночас для злісних ухилантів від сплати аліментів батькам передбачена кримінальна відповідальність. Для цього є стаття 165 Кримінального кодексу України, яка передбачає покарання у вигляді:

- штрафу від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а це 1700–3400 грн;
- громадських робіт строком 80–120 годин;
- виправних робіт строком до 1 року;
- пробачійного нагляду на строк до 2 років;
- ув'язнення на строк до двох років.

Повторний такий злочин може стати причиною обмеження волі до 3 років.

Як апостилювати документи, перебуваючи за кордоном?

Апостиль – це офіційне підтвердження справжності підпису на документі, якості, в якій виступала особа, яка його підписала, та автентичності відбитку печатки або штампу на ньому. Він необхідний для використання офіційних документів за кордоном без додаткової легалізації.

Порядок проставлення апостиля

Міністерство юстиції України відповідно до наданих йому повноважень здійснює проставлення апостиля на документах, що видаються органами юстиції, судами, державними архівними установами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України (постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. № 61 «Про надання повноважень на проставлення апостиля, передбаченого Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів»).

Порядок проставлення Міністерством юстиції України апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав, затверджено наказом Мін'юсту від 11.11.2015 р. № 2268/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції 11.11.2015 р. за № 1419/27864 (далі – Порядок). Проставлення апостиля здійснюється за зверненням заявника до територіального органу Міністерства юстиції України (відділу державної реєстрації актів цивільного стану) або нотаріуса (крім випадку витребування (отримання) документів про державну реєстрацію актів цивільного стану та проставлення на такому документі апостиля).

Згідно з Порядком ведення Електронного реєстру апостилів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 04.11.2015 р. № 890, заяву про проставлення апостиля може подати будь-яка особа за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу громадянина України, національного паспорта іноземця або документа, що посвідчує особу іноземця. До заяви про проставлення апостиля додається оригінал документа, на якому необхідно проставити апостиль, документ про оплату послуги з проставлення апостиля або документ, що підтверджує право на звільнення від оплати, чи його засвідчена в установленому порядку копія. Документом, що підтверджує

внесення плати, є квитанція, видана банком, платіжне доручення з відміткою банку, квитанція з платіжного терміналу, квитанція (чек) поштового відділення зв'язку.

Проставлення апостиля, будучи за кордоном

У разі перебування заявника за кордоном проставлення апостиля може здійснюватися за його зверненням, направленим поштовим зв'язком до Міністерства юстиції України або територіального органу Мін'юсту. Відповідне звернення, яке надійшло до Міністерства юстиції, надсилається територіальному органу для подальшого його прийняття відповідно до Порядку. Крім того, з питання направлення документів про державну реєстрацію актів цивільного стану для проставлення апостиля можна звернутися, зокрема, до дипломатичного представництва або консульської установи України за кордоном.

Апостилювання архівного документа

Проставлення апостиля на архівному документі, якщо заявник перебуває за кордоном, також може здійснюватися за його зверненням, направленим поштовим зв'язком до Державної архівної служби України. В такому випадку посадова особа даної служби за допомогою програмних засобів ведення Електронного реєстру апостилів формує заяву про проставлення апостиля та реєструє її у вказаному Реєстрі із зазначенням дати й часу реєстрації та без проставлення підпису заявником.

Для проставлення апостиля заявник пред'являє посадовій особі Державної архівної служби України документ, що посвідчує його особу та подає оригінал документа, на якому проставляється апостиль, а також документ про оплату послуги з проставлення апостиля, чи засвідчену в установленому

порядку копію документа, що підтверджує право на звільнення від оплати послуг з проставлення апостиля.

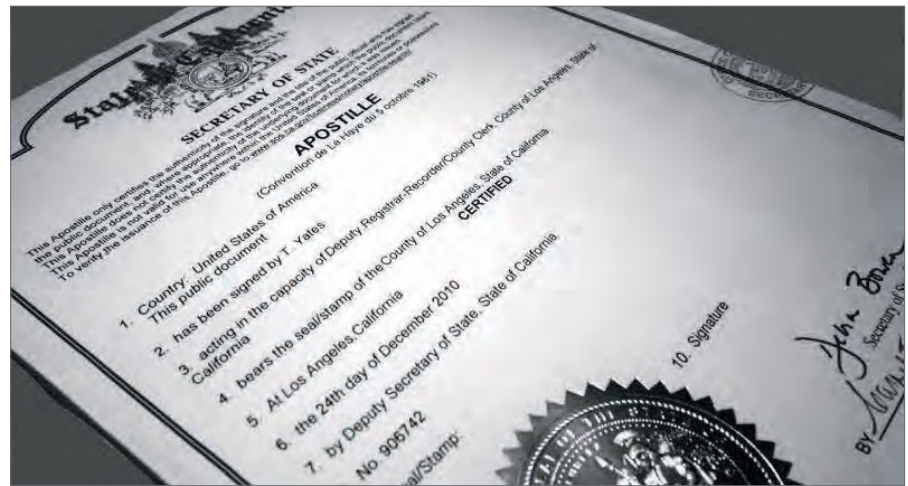
Апостилювання виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – Єдиний державний реєстр). Умови, підстави та процедуру надання відомостей з Єдиного державного реєстру визначено Порядком надання відомостей з цього реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 05.05.2023 р. № 1692/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 08.05.2023 р. за № 750/39806.

Надавач відомостей з Єдиного державного реєстру – державний реєстратор юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, адміністратор центру надання адміністративних послуг або помічник нотаріуса, а у випадку надання виписки з Єдиного державного реєстру для проставлення апостиля – посадова особа територіального органу Мін'юсту.

Перелік територіальних відділів державної реєстрації громадських формувань, уповноважених на видачу виписок з Єдиного державного реєстру для проставлення апостиля, розміщено на офіційному вебсайті Міністерства юстиції України в рубриці «Департамент державної реєстрації» за посиланням: cutt.ly/Brelkpl0.

Виписки з Єдиного державного реєстру для проставлення апостиля та документи, що містяться в реєстраційній справі, надаються тільки в паперовій формі. При поданні запиту на отримання виписки з Єдиного державного реєстру заявник одночасно подає документ про оплату послуги з проставлення апостиля. Якщо заявник звільнений від сплати послуг з проставлення апостиля, він пред'являє уповноваженій особі суб'єкта державної реєстрації документ, що підтверджує право на звільнення від сплати, з якого відповідною особою виготовляється копія та долучається до поданого запиту.

За результатом розгляду запиту щодо надання виписки з Єдиного державного реєстру посадова особа територіального органу Міністерства юстиції України за допомогою програмних засобів ведення Єдиного державного реєстру формує виписку з цього реєстру. Виписка з Єдиного державного реєстру, копія запиту щодо надання такої виписки та документ про оплату послуги з проставлення апостиля або копія документа, що підтверджує право на звільнення від такої сплати, державним реєстратором те-

риторіального органу Міністерства юстиції передаються уповноваженій посадовій особі відділу державної реєстрації актів цивільного стану відповідного територіального органу для проставлення на такій виписці апостиля та надання її заявникові відповідно до Порядку.

Документи з проставленим апостилем видаються заявнику або іншій особі, зазначеній заявником у заяві про проставлення апостиля, що передані державним реєстратором юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Якщо звернення заявника надіслано поштовим зв'язком, документи з проставленим апостилем надсилаються в порядку, визначеному законодавством.

Плата за надання послуги з проставлення апостиля

Наказом Міністерства юстиції України від 18.12.2003 р. № 161/5 «Про розмір та порядок оплати послуг з проставлення апостиля», зареєстрованим у Мін'юсті 19.12.2003 р. за № 1197/8518, встановлено плату за надання послуг з проставлення апостиля на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами, для громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства – 3 неоподатковувани мінімуми доходів громадян (51 грн) та для юридичних осіб – 5 неоподатковувани мінімумів доходів громадян (85 грн).

Громадяни, які на цей час проживають за кордоном і мають потребу в проставленні апостиля на документах про державну реєстрацію актів цивільного стану, можуть здійснювати оплату послуги з проставлення апостиля в іноземній валюті у банках-кореспондентах АТ «Державний експортно-ім-

портний банк України». Оплата здійснюється на рахунок Державної казначейської служби України, відкритий у АТ «Державний експортно-імпортовий банк України». Ознайомитися з актуальною інформацією щодо банківських реквізитів та переліку банків-кореспондентів можливо на офіційному вебсайті Державної казначейської служби України за посиланням: www.treasury.gov.ua.

Звертаємо увагу, що в платіжних дорученнях в іноземній валюті в полі «Деталі платежу» (Details of payment) має бути вказано код класифікації доходів бюджету 22012500 «Плата за надання адміністративної послуги за проставлення апостиля». Крім того, інформуємо, що за надання відомостей з Єдиного державного реєстру справляється плата в розмірі, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (далі – Закон). Так, частиною четвертою статті 36 цього Закону визначено, що за надання виписки з Єдиного державного реєстру для проставлення апостиля справляється плата у розмірі 0,05 прожиткового мінімуму для працездатних осіб (150 грн).

Довідково: 10.01.2002 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів» № 2933-III. Конвенція набула чинності для України 22.12.2003 року. Вона поширюється на офіційні документи, які були складені на території однієї з договірних держав і мають бути представлені на території іншої договірної держави. Перелік держав-учасниць Гаазької конвенції щодо засвідчення документів апостилем міститься на сайті Гаазької конференції з міжнародного приватного права.

Принцип «легітимних очікувань»:

зміст та застосування в судовій практиці України

Через належну інтерпретацію принципу «легітимних очікувань» можна досягнути якіснішої реалізації принципу верховенства права.

Леся ДУБЧАК,
адвокатка, кандидатка юридичних наук, доцентка

Досить добре вказаний принцип розкритий у постанові Верховного Суду від 18 січня 2023 року у справі № 580/1300/22 (провадження № К/990/25849/22). У цій справі Верховний Суд сформулював правовий висновок стосовно застосування принципу «легітимних очікувань» (назва, головним чином походить від англійського терміну «legitimate expectations» – як розумні, небезпідставні або обґрунтовані очікування). Суд, зокрема, зазначив, що принцип легітимних очікувань широко застосовується в судовій практиці та ґрунтується на низці конституційних положень, які гарантують захист права власності (стаття 41 Конституції України) та передбачуваність (прогнозованість) законодавства, яким визначаються обмежувальні заходи (статті 22, 57, 58, 94 та 152 Конституції України); реалізація принципу легітимних очікувань полягає в досягненні бажаного результату шляхом вчинення правомірних дій з огляду на задалегідь передбачені ймовірні наслідки; втілення легітимних очікувань унеможливується, зокрема, у випадку, коли особа не може досягнути прогнозованого результату внаслідок зміни правової основи в такі строки, які не є розумними та обґрунтованими; правовим підґрунтям (основою) для виникнення в особи легітимного очікування можуть бути: норма права (законодав-

ство), судова практика, акт індивідуальної дії, конкретне судове рішення, що набуло законної сили, або умови договору; відсутність у законі безпосередніх приписів щодо певного права, яке, однак, походить із загальних конституційних принципів або природного права, або відсутність закону, що визначає механізм реалізації такого права, самостійно не може свідчити про відсутність правового підґрунтя для виникнення в особи легітимного очікування щодо реалізації такого права.

Водночас Суд звернув увагу, що обов'язковою умовою, за наявності якої певне сподівання (вимога) особи набуває ознак «легітимного очікування» є те, що таке очікування (вимога) має належне правове підґрунтя, тобто наявне достатнє джерело для відповідного очікування (вимоги). Зауважимо також, що концепт «легітимних очікувань» за своєю суттю є елементом верховенства права та такої його складової як «правова визначеність».

Згідно з положеннями процесуальних кодексів однією з основних засад (принципів) судочинства є верховенство права. При розгляді справи суд керується принципом верховенства права, тому якщо він доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

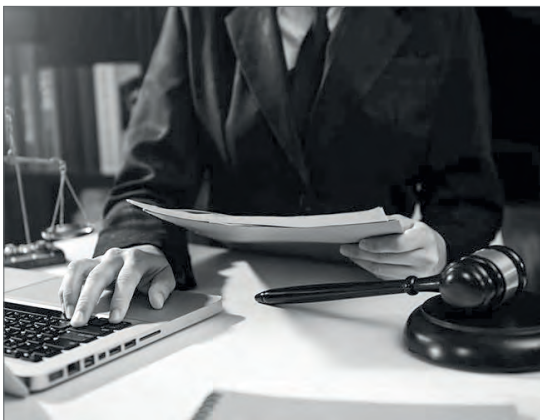
Звертаємо увагу суду, що відповідно до положень Конституції в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних

прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Основні засади судочинства, встановлені частиною 2 статті 129 Конституції України, доповнюють основоположний принцип верховенства права, який визнається і діє в Україні відповідно до статті 8 Основного Закону. Ця норма є визначальною в системі державної політики щодо захисту прав та свобод людини і громадянина. Крім того, співвіднесення принципу верховенства права з пріоритетністю фундаментальних і невід'ємних прав людини засвідчує Загальна декларація прав людини від 1948 року – «...надзвичайно важливо, щоб права людини були захищені верховенством права».

Правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права визначені в Законі «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, його статтею 6 встановлено, що суди здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів України, забезпечуючи при цьому верховенство права.

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» судова діяльність, ґрунтуючись на принципі верховенства права, має бути спрямована на захист конституційних прав і свобод від будь-яких посягань шляхом забезпечення своєчасного та якісного розгляду конкретних справ. У свою чергу Конституційний Суд України у рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп визначає верховенство права як панування права в суспільстві. Цей принцип вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством та зумовлені його історично досягнутим культурним рівнем. Всі

ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його отождолення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню.

Аналіз практики ЄСПЛ з питань тлумачення Конвенції про захист прав і основоположних свобод дозволяє виділити наступні складові принципу верховенства права: визнання пріоритетності прав людини в діяльності держави; наявність засобів правового захисту від свавільного втручання публічної влади в здійснення гарантованих прав; судовий контроль за виконавчою гілкою влади; визначеність законом обсягу будь-якого правового розсуду і способу його здійснення; заборона довільного позбавлення волі; збалансованість інтересів окремого індивіда з інтересами інших членів суспільства; судовий контроль за законністю затримання чи тримання під вартою; секулярного (світського характеру) держави; доступ до суду; обов'язковість виконання рішень суду; суб'єктивна безсторонність суду; виключення втручання законодавця в процес здійснення правосуддя; принцип правової визначеності; несуперечність верховенству права як вимога до закону і якості закону, зокрема, його змістовній відповідності прав людини, фактичної доступності і ясності; незмінність, незаперечність остаточного рішення, що набрало законної сили; наявність суспільної довіри до судів і т.д. (Golder v. The United Kingdom, 21 February 1975; The former King of Greece et al. v. Greece, no.25701/94, 23 November 2000).

Виконуючи завдання цивільного судочинства, окрім основних принципів: справедливості, добросовісності та розумності, суди повинні керуватися аксіомою цивільного судочинства: «Placuit in omnibus rebus praecipuum esse iustitiae aequitatisque quam stricti iuris rationem», яка означає «У всіх юридичних справах правосуддя й справедливість мають перевагу перед строгим розумінням права».

Службове розслідування і грошове забезпечення

КАС ВС висловився щодо правомірності невиклати грошового забезпечення в період відсторонення працівника органів внутрішніх справ на час проведення службового розслідування.

У постанові від 20.02.2025 року Верховний Суд по справі № 2а-14139/12/2670 вказав, що ст. 17 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України надає керівнику дискреційне право відсторонити особу рядового або начальницького складу, щодо якої проводиться службове розслідування, від посади на час його проведення. Відсторонення від посади є тимчасовим заходом, який застосовується на розсуд керівника з урахуванням конкретних обставин, що можуть вимагати такого рішення для забезпечення об'єктивного та неупередженого проведення службового розслідування. Водночас важливо зазначити, що наведена норма передбачає імперативну вимогу щодо збереження за відстороненою особою посадового окладу, окладу за спеціальне звання, надбавок за вислугу років та безперервну службу, інших виплат і надбавок як гарантію захисту прав працівника на період проведення щодо неї службового розслідування.

КАС ВС звернув увагу, що відсутність у наказі про відсторонення окремої вказівки керівника на збереження за особою певних складових грошового забезпечення не позбавляє таку особу права їх отримання. Обов'язок щодо нарахування та виплати відстороненій особі посадового окладу, окладу за спеціальне звання, надбавок за вислугу років та безперервну

службу, інших виплат і надбавок, є законодавчо визначеним і не залежить від волевиявлення та не потребує окремого підтвердження з боку керівника.

Наказ про відсторонення виконує суто процедурну функцію щодо тимчасового усунення працівника від виконання службових обов'язків, тоді як питання складових збереження складових грошового забезпечення врегульоване нормою закону і не залежить від змісту наказу керівника. Відповідно, невчинення працівником дій щодо оскарження наказу, яким його відсторонено від посади на час проведення службового розслідування, не впливає на його право на отримання передбачених ст. 17 Дисциплінарного статуту виплат.

Таким чином, ненарахування та невиклата грошового забезпечення за місцем служби працівника в період відсторонення його від виконання службових обов'язків у зв'язку з проведенням службового розслідування є незаконними, оскільки суперечать вимогам Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України та Інструкції про порядок виплати грошового забезпечення особам рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ. Постанова КАС ВС № 2а-14139/12/2670 від 20.02.2025 року за посиланням: reyestr.court.gov.ua/Review/125342973

Надсилання копії скарги виконавцю:

нові тренди практики

У випадку звернення до суду на дії/рішення виконавця у вас відсутній обов'язок надсилання йому скарги перед зверненням до суду в порядку статті 183 ЦПК України.

Андрій ХОМИЧ,
адвокат, керуючий Адвокатського бюро
«Андрія Хомича»

У вересні минулого року звернувся до суду зі скаргою на дії приватного виконавця, в якій просив суд скасувати постанову про відкриття виконавчого провадження у виконавчому провадженні за виконавчим листом. Ухвалою Оболонського районного суду міста Києва скаргу на дії приватного виконавця повернуто заявнику. Суд першої інстанції, повертаючи скаргу, значив, що вона не відповідає вимогам закону, оскільки в порушення вимог ч. 2 ст. 183 ЦПК України до неї не додано доказів направлення копії такої скарги іншим учасникам справи.

При постановленні оскаржуваної ухвали суд першої інстанції керувався положеннями ст. 183 ЦПК України. В той же час суд не звернув увагу на те, що положеннями ст. 183 § 2 «Заяви з процесуальних питань» глави 1 Розділу III «Позовне провадження» ЦПК України регулюються загальні вимоги щодо форми та змісту письмової заяви, клопотання, заперечення, які подаються виключно з процесуальних питань при розгляді справ позовного провадження, в тому числі на стадії виконання судового рішення, в тому числі в процесі здійснення судового контролю за виконанням судових рішень. При цьому вказана процесуальна норма не стосується та не регулює питання подачі саме скарги на рішення, дії чи бездіяльності виконавця та посадових осіб органів Державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення. Вказані процесуальні правовідносини регулюються розділом VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень», який встановлює окремий процесуальний режим розгляду відповідних справ.

Аналогічні правові висновки зроблені Верховним Судом у ряді постанов, зокрема від

17 лютого 2021 року у справі № 569/13160/20 (провадження № 61-15478св20); від 21 квітня 2021 року у справі № 569/12949/20 (провадження № 61-15532св20); від 28 липня 2021 року у справі № 509/4648/14-ц (провадження № 61-7851св21).

Як роз'яснено в п. 13 постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ № 6 від 7 лютого 2014 року «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи Державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах» скарга має відповідати загальним вимогам щодо форми та змісту позовної заяви, передбаченим положеннями ЦПК, та містити відомості, передбачені положеннями Закону України

тування. Зокрема, позовна заява повинна містити найменування суду першої інстанції, до якого вона подається; повне найменування сторін та інших учасників справи. Позовна заява також має містити й зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, що не суперечить закону і який позивач просить суд визначити в рішенні. Якщо позов подано до кількох відповідачів – зміст позовних вимог щодо кожного з них, а ще виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги та зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини.

Згідно з ч. 1, 3 ст. 185 ЦПК України суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 175 і 177 цього кодексу, протягом п'яти днів із дня надходження до суду позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху, а якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, заява вважається неподаною й повертається позивачеві.

У разі подання до суду позовної заяви та документів, що додаються до неї в електронній формі через е-кабінет, позивач зобов'язаний додати до заяви доказ надсилання іншим учасникам справи копій поданих документів з урахуванням положень ст. 43 ЦПК.

«Про виконавче провадження», зокрема зміст оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця або іншої посадової особи ДВС та норму закону, яку порушено, а також обставини, якими заявник обґрунтовує свої вимоги. Якщо скарга за формою і змістом не відповідає таким вимогам, то застосовуються положення статті 185 ЦПК України.

Вимоги до форми та змісту позовної заяви встановлені ст. 175 ЦПК України. У позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрун-

Колегія суддів зазначає, що обов'язок суду першої інстанції полягав у перевірці отриманої ним скарги на відповідність вимогам статей 175, 177 ЦПК України. У випадку виявлення недоліків скарги на дії державного виконавця суд мав керуватися ч. 1 ст. 185 ЦПК України та постановити ухвалу про залишення зазначеної скарги без руху, надавши строк для усунення виявлених недоліків.

Аналізуючи фактичні обставини справи, вимоги процесуального права, колегія суддів вважає, що підстави для повернен-

ня скарги були відсутні, доводи апеляційної скарги є обґрунтованими, а суд першої інстанції дійшов неправильного висновку про повернення заявнику позовної заяви з підстав, передбачених ст. 183 ЦПК України.

Частиною 1 статті 177 ЦПК України передбачено, що в разі подання до суду позовної заяви та документів, що додаються до неї в електронній формі через електронний кабінет, позивач зобов'язаний додати до позовної заяви доказ надсилання іншим учасникам справи копій поданих до суду документів з урахуванням положень статті 43 цього кодексу. Частиною 7 статті 43 ЦПК України передбачено, що в разі подання до суду в електронній формі заяви по суті справи, зустрічного позову, заяви про збільшення або зменшення позовних вимог, заяви про зміну предмета або підстав позову, заяви про залучення третьої особи, апеляційної скарги, касаційної скарги та документів, які до них додаються, учасник справи зобов'язаний надати доказ надсилання цих же матеріалів іншим учасникам справи.

Такі документи в електронній формі направляються з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, шляхом надсилання до електронного кабінету іншого учасника справи, а в разі відсутності в іншого учасника справи електронного кабінету чи відсутності відомостей про наявність в іншого учасника справи електронного кабінету – у паперовій формі листом з описом вкладення. Якщо інший учасник справи відповідно до частини шостої статті 14 цього кодексу зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, учасник справи, який подає документи до суду в електронній формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справи.

Відповідно до ч. 6 ст. 14 ЦПК України адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють

свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку.

Відповідно до абз. 3 ч. 7 ст. 43 ЦПК України якщо інший учасник справи відповідно до частини шостої статті 14 цього кодексу зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, учасник справи, який подає документи до суду в електронній формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справи.

У вказаній справі оскаржуються рішення приватного виконавця, який у відповідності до ч. 6 ст. 14 ЦПК України зобов'язаний зареєструватися в підсистемі Електронний суд. Враховуючи, що позивач подав скаргу в електронній формі з використанням електронного кабінету, а відповідач ухилився від обов'язку реєстрації електронного кабінету, з урахуванням наведених вище приписів абз. 3 частини 7 статті 44 ЦПК України у скажника був відсутній обов'язок із надсилання копій скарги учаснику, який відповідно до частини 6 статті 14 ЦПК України зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але цього не зробив. Аналогічний правовий висновок зазначений у Постанові Верховного Суду від 08 травня 2024 року у справі № 904/3184/23

Суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як джерело права (частина 4 статті 11

ГПК України). Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру (стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

ЄСПЛ наголошує на тому, що право на доступ до суду має бути ефективним. Реалізуючи пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), кожна держава-учасниця Конвенції вправі встановлювати правила судової процедури, в тому числі й процесуальні заборони та обмеження, зміст яких – не допустити судовий процес у безладний рух.

Разом із тим не повинно бути занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, бо доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але й реальним (рішення ЄСПЛ у справі «Жофр де ля Прадель проти Франції» від 16.12.1992 р.).

У справі «Беллет проти Франції» ЄСПЛ зазначив, що стаття 6 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб такий доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання в її права.

Постанова Київського апеляційного суду від 25 лютого 2025 року у справі № 756/16790/13-ц.

Припинення дії свідоцтва на ТМ у зв'язку з її невикористанням

У разі безперервного невикористання торговельної марки (далі – ТМ) протягом 5-ти років, за заявою будь-якої особи, термін дії свідоцтва такої ТМ може бути достроково припинено. Розглянемо деякі позиції Верховного Суду в цій категорії справ.

Ганна ПАЛАГИЦЬКА,
адвокатка

Суть проблеми

Аналіз положення статті 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (далі – Закону України) та статті 198 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії їхніми державами – членами, з іншої сторони, яка була вчинена 21.03.2014 р. та 27.06.2014 р. в м. Брюсселі й ратифікована Україною 16.09.2014 (далі – Угода про асоціацію), дає підстави для твердження, що для визначення відсутності невикористання ТМ необхідна наявність таких умов:

- фактична наявність на ринку України спірних товарів і послуг;
- невикористання зареєстрованої торговельної марки менше визначеного законом п'ятирічного строку;
- наявність поважних причин такого невикористання.

Далі пропоную переглянути ці три критерії визначення відсутності невикористання ТМ та деякі висновки Касаційного господарського суду Верховного Суду (далі – КГС ВС), які стосуються кожного з них.

1. Відповідно до абз. 1 п. 3 ст. 18 Закону України торговельна марка може бути достроково припинена за рішенням суду, зокрема, якщо ТМ не використовується в Україні повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг.

Фактична наявність на ринку України спірних товарів та послуг (1) та невикористання/використання ТМ щодо кожного класу товарів та послуг, за якими вона зареєстрована (2) були предметом судового розгляду КГС ВС у справі № 910/10906/22. КГС ВС встановив, що судами не враховано висновку Верховного Суду (у постановах від 06.04.2023 р. у справі № 910/5815/21; від 01.02.2022 р. у справі № 910/10935/20; від 21.03.2018 р. у справі № 910/11414/17; від 29.05.2019 р. у справі № 910/8180/17; від

29.05.2019 р. у справі № 910/12081/17; від 15.01.2019 р. у справі № 910/1546/18), про те, «що виходячи з правової сутності торговельної марки, умовою належного її використання є використання власником зареєстрованої торговельної марки саме щодо зазначених у свідоцтві товарів і послуг».

Верховний Суд встановив, що суди першої та апеляційної інстанцій мають дослідити докази, наявні в матеріалах справи, що стосуються використання спірної торговельної марки та надати оцінку чи було належне використання спірної торговельної марки стосовно кожної з послуг (в даному випадку це 37, 38 та 42) класів МКТП, для яких вона зареєстрована. Крім цього, КГС ВС дав оцінку аргументам позивача щодо відсутності фактичної наявності на ринку послуг із внесених до переліку за свідоцтвом на ТМ, а саме телекомунікаційних послуг. Хоча суди попередніх інстанцій і посилалися на пункт 4 статті 18 Закону України та статті 197, 198 Угоди про асоціацію з ЄС, втім не було висновків щодо обставин фактичної наявності на ринку України спірних послуг, на які позивач системно звертав увагу судів попередніх інстанцій.

КГС ВС дійшов до висновку, що ухвалюючи рішення в цій справі не було враховано, що умовою належного використання спірної зареєстрованої марки є його використання саме щодо кожного із зазначених у спірному свідоцтві послуг, а не використання торгової марки загалом, а справу направив на новий розгляд. До речі, це справа про ТМ Старлінк (посилання на постанову КГС ВС reyestr.court.gov.ua/Review/115409007#).

Щодо терміну відліку невикористання ТМ

2. П'ятирічний термін невикористання рахується від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або якщо використан-

ня торговельної марки призупинено з іншої дати після цієї публікації на безперервний строк у п'ять років (стаття 18 Закону України). Питання чи починається перебіг цього строку знову у зв'язку із зміною власника ТМ, стало предметом розгляду у справі № 910/8781/23, де Велика Палата Верховного суду дійшла висновку про відступлення від попередньої позиції КГС ВС.

Так, у попередньому висновку Верховного Суду у справі № 757/34959/18-ц, яка ухвалена в подібних правовідносинах, йдеться про те, що суди попередніх інстанцій не врахували те, що з дати отримання особою прав на використання спірної марки для товарів і послуг від попереднього власника, а саме з публікації відомостей про передачу йому вказаних прав станом на час звернення позивача до суду із цим позовом у липні 2018 року не сплив передбачений Угодою про асоціацію п'ятирічний строк безперервного невикористання такого знаку для товарів та послуг, а тому дійшли безпідставного висновку щодо наявності правових підстав для дострокового припинення дії належного відповідачу свідоцтва на знак для товарів і послуг у зв'язку з невикористанням останнім цього знаку без поважних причин протягом п'ятирічного строку. За висновком Верховного Суду, суди попередніх інстанцій при вирішенні цієї справи не врахували, що законом не передбачена юридична відповідальність нового власника знака на товари і послуги у зв'язку з недобросовісним користуванням попереднім власником своїми правами на цей знак.

Водночас Велика Палата дійшла висновку про наявність підстав відступити від зазначеної вище позиції. Велика Палата відзначила, що як десятирічний строк охорони торговельної марки, так і п'ятирічний строк її безперервного невикористання починають перебіг відповідно з дати подання заявки та дати публікації відомостей про видачу свідоцтва (про надання правової охорони торговельній марці за міжнародною реєстрацією в Україні) й не залежать від зміни власника (уповноваженого користувача) такої торговельної марки, хоч ця процедура може супроводжуватися видачею нового свідоцтва.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що законодавство України не ставить можливість дострокового припинення дії сві-

доцтва на торговельну марку у залежність від зміни особи власника свідоцтва.

Набувач права власності на торговельну марку під час укладення відповідного договору про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку оцінює наявні ризики у зв'язку зі строками здійснення попереднім власником своїх прав на торговельну марку (з постановою можна ознайомитися за посиланням: reyestr.court.gov.ua/Review/126153470).

Вимоги закону

3. Закон України визначає, що дія свідоцтва або дія міжнародної реєстрації в Україні може бути припинена повністю або частково лише за умови, що власник свідоцтва чи міжнародної реєстрації не зазначить поважні причини такого невикористання. Такими поважними причинами є обставини, що перешкоджають використанню торговельної марки незалежно від волі власника свідоцтва чи міжнародної реєстрації, зокрема обмеження імпорту чи інші вимоги до товарів і послуг, встановлені законодавством (абз. 3 п. 4 ст. 18).

Поважність причин невикористання була предметом розгляду Касаційного господарського суду Верховного Суду у справі № 910/10377/23 в аспекті підтвердження форс-мажорних обставин Торгово-промисловою палатою України (далі – ТПП) у зв'язку з початком війни та їхній вплив на оспорювані правовідносини, а також застосування положень Закону України «Про захист прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану».

Перший момент стосувався того, чи можуть ці обставини бути підтверджені листом ТПП, який вона адресувала «Всім кого це стосується» після початку повномасштабного вторгнення? КГС ВС визначив, що до спірних відносин застосовуються висновки Верховного Суду у справі № 910/7679/22, які мають загальний характер, про те, що лист Торгово-промислової палати України є документом загального інформаційного характеру, цей лист не може вважатися сертифікатом ТПП, виданим відповідно до положень стаття 141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» і не є доказом настання форс-мажору (обставин непереборної сили) для певного суб'єкта господарювання у конкретному зобов'язанні.

Крім цього, КГС ВС надав оцінку посиланням в рішенні попередніх інстанцій на абз. 1 п. 1 ч. 1 Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України», який визначає зупинення строків. За висновком Верховного Суду тільки посилання на цю норму не може слугувати достатньою підставою для підтвердження зупинення строків п'ятирічного використання ТМ без належного дослідження й обґрунтування зв'язку цієї норми з положеннями ст. 18 Закону України. (постанова КГС ВС за посиланням: reyestr.court.gov.ua/Review/121753691).

Проаналізовані вище висновки Верховного Суду свідчать, що при формуванні правової позиції у справах про дострокове припинення дії свідоцтва на ТМ у зв'язку з її невикористанням необхідно звертати увагу на:

- доведеність/спростування використання ТМ саме щодо кожного із зазначених у спірному свідоцтві послуг, а не використання ТМ загалом;

- підтвердження поважності причин належними доказами. Якщо це підтвердження форс-мажорних обставин ТПП, то це можна підтвердити сертифікатом Торгово-промислової палати України, але лист не є таким сертифікатом.

- недостатності лише посилання на положення Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України», як аргументації зупинення строків використання ТМ, без належного обґрунтування зв'язку цієї норми з положеннями ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Нагадаємо, що початок перебігу п'ятирічного строку безперервного використання/невикористання ТМ, який починається з дати надання правової охорони торговельної марці та не залежать від зміни власника.

Договір оренди землі:

На який термін можна укласти такі угоди?

Укладання договорів оренди землі є поширеним явищем у сфері земельних відносин в Україні. Проте законодавство чітко регламентує терміни, на які можуть укладатися такі угоди, що є важливим аспектом для всіх учасників процесу.

Термін укладення договору оренди

Згідно зі статтею 19 Закону України «Про оренду землі», термін дії договору оренди визначається за згодою сторін, але не може перевищувати 50 років. Це правило забезпечує певну гнучкість для орендарів і власників землі, дозволяючи їм адаптувати умови договору відповідно до своїх потреб.

Важливо також враховувати, що для земельних ділянок сільськогосподарського призначення існують специфічні обмеження. Зокрема, термін оренди не може бути меншим за 7 років для ведення товарного сільськогосподарського виробництва; фермерського господарства; особистого селянського господарства.

Особливості укладення договорів для різних цілей

Для земельних ділянок, які передаються в оренду з метою закладання чи вирощування багаторічних насаджень (плодових, ягідних, горіхоплідних, винограду), мінімальний термін оренди становить 25 років. Це забезпечує стабільність для агровиробництва, які потребують тривалого часу для розвитку насаджень. Крім того, для земель, що підлягають гідротехнічній меліорації, термін оренди може бути визначений за згодою сторін, але не менше 10 років. Натомість для несільськогосподарських земель обмежень за термінами оренди не існує, що надає більше свободи у виборі умов.

Таким чином, знання про законодавчі вимоги та терміни укладення договорів оренди є важливими для всіх учасників земельних відносин. Це допоможе уникнути правових проблем та сприяти ефективному використанню земельних ресурсів.

Виплати на другу дитину у 2025 році:

скільки заплатять і як отримати?

Міністерство соціальної політики продовжує фінансування виплат на дітей до трьох років. Один із батьків має право на отримання грошової допомоги при народженні малюка.

Сума виплат. Допомога при народженні дитини цього року становить фіксовану суму – 41 280 грн, незалежно від того, яка це за рахунком дитина (перша, друга, третя чи наступна).

Як здійснюються виплати? Виплати розподіляються наступним чином: 10 320 грн надаються одразу після оформлення допомоги; решта виплачується щомісячно – 860 грн протягом трьох років. Ці ж умови діють у разі усиновлення дитини. Якщо батько чи мати виходять на роботу, щомісячні виплати до трьох років все одно зберігаються.

Як оформити допомогу? Заяву на виплати можна подати протягом року після народження або усиновлення дитини. Це можна зробити декількома способами:

1. Через відділ соцзахисту. Звернувшись до відділу соцзахисту за місцем проживання (тре-

ба подати заяву, копію свідоцтва про народження дитини та із собою треба мати оригінал документа).

2. Через портал «Дія». Для цього треба: зайти у свій акаунт на порталі «Дія»; перейти у розділ «єМалютко» та ввести дані дитини (дата народження, походження); заповнити інформацію про батьків (місце реєстрації, паспортні дані); вказати номер медичного висновку, отриманий після пологів, або знайти його в довідці з пологового; обрати отримувача виплат (мама чи тато) та спосіб отримання грошей (банківська картка чи відділення пошти).

Відпустка, виплати, правова допомога:

що держава гарантує тим, хто звільнився з полону?

З російського полону 19 березня повернулися ще 175 наших захисників. Це – солдати, сержанти, офіцери. Воїни, які боролися за нашу свободу в лавах Збройних Сил, ВМС, Нацгвардії, Сил територіальної оборони та прикордонної служби.

Вони захищали Україну на різних напрямках – у Маріуполі, на «Азовсталі», на Донеччині, Луганщині, Херсонщині, а також Харківщині, Миколаївщині, Запоріжжі, Сумщині та Курщині. Наразі звільнені з полону військовослужбовці можуть звільнитися зі служби. Це передбачає ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», зміни до якого набрали чинності 18 травня цього року. При цьому немає значення, коли саме військовослужбовця було звільнено з полону.

Якщо військовослужбовець вирішить скористатися правом на звільнення, він також може розраховувати на одноразову допомогу при звільненні. Вона становить 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожен повний календарний рік служби.

Якщо ж військовослужбовець, який повернувся з полону, бажає продовжувати службу, він має право на 90 днів відпустки. Така відпустка не поділяється на частини, і під час неї продовжує нараховуватися грошове забезпе-

чення. Відкликати з такої відпустки можуть лише за згодою військовослужбовця. Звільнені з полону мають право на одноразову допомогу в 100 тисяч гривень. Це стосується як цивільних, так і військовослужбовців. Також передбачається виплата щорічної фінансової допомоги для тих, хто був у полоні. Це 100 тисяч гривень за кожен рік перебування в місцях несвободи.

Як ці кошти отримати? Для розрахунку таких виплат потрібно, щоб був встановлений факт позбавлення свободи внаслідок збройної агресії проти України. Встановленням цього факту займається спеціальна комісія при Міністерстві з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Один з обов'язкових документів, який потрібно надати комісії, — довідка про перебування в полоні. Її можна отримати в Національному інформаційному бюро. Запит потрібно направити на електронну пошту бюро: info@nib.gov.ua

Підготувала Дар'я КАРДАСЕВИЧ,
спеціально для ЮВУ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- ▶ **Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ**, шеф-редактор газети «Юридичний вісник України»;
- ▶ **Олексій БАГАНЕЦЬ**, державний радник юстиції 2 класу, заслужений юрист України;
- ▶ **Сергій ДЕМСЬКИЙ**, заступник головного редактора газети «Голос України»;
- ▶ **Святослав ПІСКУН**, голова Союзу юристів України;
- ▶ **Олег ЗАЙЧУК**, академік НАПрНУ;
- ▶ **Олександр КОПИЛЕНКО**, академік НАН України;
- ▶ **Олена ОРЛЮК**, директорка Українського Національного офісу інтелектуальної власності та інновацій;
- ▶ **Микола ОНІЦУК**, ректор Національної школи суддів України, доктор юридичних наук;
- ▶ **Олександр ПЕТРИШИН**, суддя Конституційного Суду України;
- ▶ **Євген СТРЕЛЬЦОВ**, доктор юридичних наук, доктор теології, член-кореспондент НАПрНУ;
- ▶ **Ангела СТРИЖЕВСЬКА**, завідувачка кафедри Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук;

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний правовий тижневик

Редакція газети – колективний асоційований член Союзу юристів України

Виходить з квітня 1995 року

- ▶ **Засновник** – ТОВ «Юрінком Інтер»
- ▶ **Головний редактор** Федір ІЛЛЮК
- ▶ **Відповідальний секретар** Олена ДОЦЕНКО (uvu_golovred@ukr.net)
- ▶ **Редактор відділу правових новин** Максим БОНДАР
- ▶ **Юридичні оглядачі** Юрій КОТНЮК Сергій ТЕНЬКОВ
- ▶ **Літературний редактор** Дар'я КАРДАСЕВИЧ
- ▶ **Комп'ютерна верстка** Дар'я КОСТЮКОВА

ПЕРЕДПЛАТА 2025 РОКУ

Шановні передплатники!

Видавнича організація «Юрінком Прес» має для Вас приємне повідомлення. Кожному передплатнику на річну передплату газети «Юридичний вісник України» (передплатний індекс 21615), видання «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» (передплатний індекс 74052), журналів «Юридична Україна» (передплатний індекс 01757) та «Часопис українського судочинства» (передплатний індекс 76351), або який здійснить річну передплату на комплект юриста «Елітний» (передплатний індекс 08440), ми даруємо «Щоденник-довідник правника 2025».

Якщо Ви передплатити одне з указаних видань, Вам слід надіслати на е-адресу видавництва (info@yurincompress.com) копію квитанції про річну передплату.

Поспішайте, кількість подарунків обмежена.

Бережіть себе, шановні передплатники, ми завжди з Вами.

Видавнича організація «Юрінком Прес»

ПЕРЕДПЛАТА 2025-Й РІК

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на 2025-й рік на всі видання. Передплата здійснюється в усіх поштових відділеннях Укрпошти в Україні, а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yurincompress.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання: «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**. Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2025 рік. **З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yurincom.print@gmail.com**

ЮРИНКОМ ПРЕС

☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yurincompress.com
yurincom.print@gmail.com
golovred@yurincom.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року

- Ідентифікатор медіа R30-02607
- Передплата в усіх відділеннях зв'язку
- Передплатний індекс 21615
- Загальний місячний наклад – 20 000
- Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
- Замовлення №
- Підписано до друку 8.03.2025 р.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 1992-9277

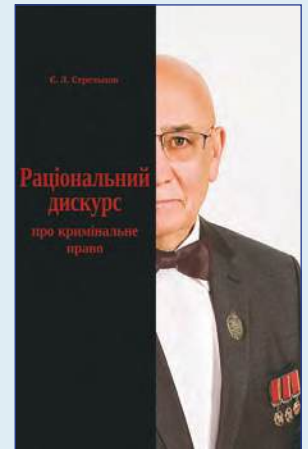
4 1820283 1070042

«ЮРИНКОМ ПРЕС» ТА «ЮРИНКОМ ІНТЕР» ПРОПОНУЮТЬ:

РАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Є. Л. Стрельцов **Раціональний дискурс про кримінальне право:** монографія.
Юрінком Прес, 2024. 468 с.
ISBN 978-617-8498-00-9

У книзі систематизовані публікації, в яких досліджується проблема сучасного розвитку кримінального права і які були оприлюднені (надруковані) протягом останніх років у «Юридичному віснику України». Тому видання буде корисним для законотворців та їх консультантів, науковців, практиків, викладачів, докторантів й аспірантів, здобувачів вищої освіти.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

МІЙ ПОГЛЯД НА ПРАВО

П. П. Пацурківський **Мій погляд на право:** збірник наукових праць.
Юрінком Прес, 2024. 280 с.
ISBN 978-617-8498-01-6

Книга є зібранням жанрово неоднорідних наукових досліджень автором невлучного феномену природи права. До неї увійшли його конкурсні роботи, статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, матеріали та тези міжнародних наукових конференцій, публіцистичні розвідки в тижневику «Юридичний вісник України». Видання розраховане передусім на студентів, аспірантів, інших молодих правників, на кого Історія вже поклала відповідальність за прийдешнє України, а також на осіб, для яких дослідження феномену права стало професією.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

«ЮРИНКОН ПРЕС» ТА «ЮРИНКОН ІНТЕР» ПРОПОНУЮТЬ:

ПОДРУЖЖЯ НА МІЛЬЙОН АБО 3 КРОКИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЩАСЛИВОЇ СІМ'Ї

Юлія Сагайдак. **Подружжя на мільйон або 3 кроки для створення щасливої сім'ї.**

Київ: Юрінком Прес, 2025. 128 с.

ISBN 978-617-8498-04-5

Це книга про проблеми сім'ї, про гармонізацію сімейних стосунків, збереження подружнього вогника та підтримки здорових партнерських відносин. Така книга завжди є актуальною і потрібною. В ній, на основі професійних практик, за використання досліджень психологічної науки і практики, надається можливість переосмислити феномен сексуальності та традиційних ролей чоловіка та жінки в суспільстві, в особистих сімейних відносинах. Автор досліджує ступінь агресивності партнерів, їх вміння вирішувати конфлікти, знаходити психологічну сумісність та рольові очікування разом із ціннісними орієнтирами, які безумовно впливають на рівень задоволеності сімейними відносинами. Книга стане у нагоді широкому колу читачів, які цікавляться сімейними відносинами, бажають зберегти родинні стосунки, покращити свій соціальний статус.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

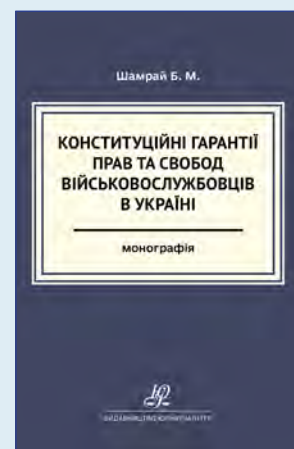
Б. М. Шамрай. **Конституційні гарантії прав та свобод військовослужбовців в Україні:** монографія.

Київ: Юрінком Інтер, 2025. 256 с.

ISBN 978-966-667-871-6

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України наукове дослідження гарантій прав та свобод такої категорії осіб, як військовослужбовці Збройних Сил України й інших військових формувань, на основі аналізу конституційного права та законодавства набуло особливого значення. Перспективам удосконалення національного законодавства, яке регулює гарантії прав та свобод військовослужбовців, саме в цей час має бути приділена увага науковців та практиків. Розуміння теоретико-методологічної основи, сутності й класифікації гарантій прав та свобод військовослужбовців через розкриття загальносоціальних і правових (юридичних) гарантій прав та свобод військовослужбовців, механізму їх реалізації в Україні й зарубіжних країнах світу, є запорукою національної стабільності України.

Видання стане в нагоді, перш за все, офіцерам, які здійснюють соціально-правову роботу в Збройних Силах України, курсантам, які опановують знання у визначеній сфері, соціальним працівникам, військовим, які проходять службу або звільнилися, членам їхніх родин, а також фахівцям органів, що надають соціальну допомогу, волонтерам і всім, хто цікавиться правом, соціальною роботою, соціологією, психологією та військовими науками.

Приймаються замовлення.
E-mail: sales@yurincom.kiev.ua
Тел.: +38 (095) 491-34-91

ЗМІСТ

УМОВИ, **застосовні до договорів, укладених** **між МХП та Контрагентами, в яких МХП** **виступає виконавцем зобов'язань,** **які оплачуються Контрагентом («УМОВИ»)** *(редакція від 01.04.2025 р.)*

---

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	2
2. СТРОКИ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	3
3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	3
4. ДОГОВІРНА ЦІНА ТА ІНШІ УМОВИ.....	3
5. ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ ТА ІНШІ УМОВИ.....	4
6. ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ.....	4
7. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ.....	5
8. АНТИКОРУПЦІЙНІ ТА ІНШІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СТОРІН. БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ТА ХАБАРНИЦТВОМ	5
9. ПРАВО ДОГОВОРУ, ПІДСУДНІСТЬ ТА ЧИННІСТЬ ДОГОВОРУ.....	7
10. ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПИСУ	8
11. КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ	8

УМОВИ, застосовні до договорів, укладених між МХП та Контрагентами, в яких МХП виступає виконавцем зобов'язань, які оплачуються Контрагентом («УМОВИ») (редакція від 01.04.2025 р.)

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Ці Умови є загальними умовами, що застосовуються до всіх договорів, укладених між МХП та Контрагентами, в яких МХП виступає виконавцем зобов'язань, які оплачуються Контрагентом. МХП та Контрагент є найменуваннями сторін договору, що ідентифікуються у його преамбулі та реквізитах. Дані Умови опубліковані у газеті «Юридичний вісник України» та розміщені на офіційному сайті МХП, посилання на який вказане у Договорі, є невід'ємною частиною кожного договору, в яких наявне відповідне посилання на них. Дані умови набирають чинності та регулюють відносини між Сторонами Договору з дати підписання Договору та діють протягом строку дії Договору. Зміна цих Умов за погодженням Сторін оформлюється шляхом їх публікації МХП у загальнодержавному виданні та розміщені на офіційному сайті МХП або шляхом направлення МХП відповідного повідомлення Контрагенту. Зміна Умов набирає чинності та підлягає виконанню Сторонами після їх публікації або з моменту отримання відповідного повідомлення Контрагентом, в залежності від того, яка подія настала раніше, якщо застосовано обидва способи. Якщо при зміні умов положення попередніх Умов залишаються неврегульованими, то такі попередні умови залишаються чинними в неврегульованій частині.

1.2. Ці Умови застосовуються додатково до умов та положень основного тексту Договору та Додатків до нього, не відмінюють положення Договору та Додатків до нього. У разі будь-яких розбіжностей чи суперечностей між цими Умовами та положеннями основного тексту Договору, переважна сила надається даним Умовам, якщо інше не передбачено даними Умовами або прямо (шляхом вказання пунктів умов, що застосовуються із відмінностями) погоджено письмово Сторонами у основному Договорі чи Додатках до нього.

1.3. Сторони підтверджують, що укладення та виконання ними Договору не суперечить нормам чинного в Україні законодавства та відповідає його вимогам (зокрема, щодо отримання усіх необхідних дозволів та погоджень), а також підтверджує те, що укладання та виконання ними Договору не суперечить цілям їх діяльності, положенням їх установчих документів чи інших локальних-нормативних (внутрішніх) актів. У разі недотримання умов цього пункту Контрагент зобов'язується відшкодувати МХП збитки, понесені останнім, в повному обсязі. Сторони гарантують відсутність обмежень на укладання договору в підписанта, в т.ч. гарантують наявність згоди на укладання значного правочину у відповідності до чинного законодавства у випадку якщо Договір підпадає під поняття «значного правочину».

1.4. При укладенні договору, Сторони зобов'язані надати документи, які ідентифікують їх та їх підписантів, а також містять достатньо відомостей для підтвердження правосуб'єктності та правого статусу. При зміні статусу чи правосуб'єктності Сторони зобов'язані повідомити одна одну протягом 3 календарних днів (тут та далі, а також в Договорі, додатках до нього – під «днями» Сторони розуміють календарні дні). У разі неповідомлення зазначеної інформації сторони не несуть відповідальності за будь-які наслідки, які пов'язані з виконанням умов Договору та Додатків до нього.

1.5. Жодна із Сторін не вправі передавати свої права за Договором третій Стороні без попередньої письмової згоди на це іншої Сторони.

1.6. Письмові повідомлення направляються на адреси та/або електронні адреси, які зазначені в реквізитах Договору. Сторони несуть відповідальність за правильне зазначення адрес та електронних адрес в Договорі. У разі

неправильного зазначення адрес Сторони звільняються від будь-якої відповідальності пов'язаної із несвоєчасним переданням інформації чи документів. Якщо інформація про адреси Сторін у реквізитах Договору відсутня, то Сторони погодили передавати інформацію чи документи за місцезнаходженням, вказаним у державних реєстрах чи установчих документах Сторін. Будь-яке повідомлення або документ, відправлені однією Стороною іншій в рамках виконання даного Договору, є належним чином направленими й отриманими з урахуванням наступного:

- якщо надіслані листом – через 5 календарних днів після їхнього відправлення поштою;
- якщо надіслані електронною поштою – за умови їх відправки електронною поштою Сторона-отримувач зобов'язується надати іншій Стороні підтвердження отримання на її електронну адресу, а при ненаданні підтвердження лист вважається доставленим через 5 календарних днів після його відправлення електронною поштою.

1.7. Додаткова інформація, яка стосується діяльності та взаємовідносин МХП з Контрагентами розміщена на офіційному сайті МХП.

2. СТРОКИ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

2.1. Якщо з будь-якої причини Контрагент не приймає виконання зобов'язань, коли вони готові, або якщо МХП не в змозі своєчасно виконати зобов'язання через те, що Контрагент не виконав інші зустрічні зобов'язання, передбачені Договором: (а) зобов'язання вважаються виконаними; (б) МХП може зберігати результат виконання зобов'язання до наступної передачі Контрагенту, при чому всі пов'язані витрати (включаючи без обмежень витрати на зберігання й страхування) сплачуються Контрагентом до моменту передачі результату виконаних зобов'язань. Якщо протягом 7 календарних днів після того, як МХП повідомить Контрагента про готовність виконання зобов'язання, Контрагент не приймає його, МХП може перепродати або іншим чином розпорядитися всіма результатами виконаного зобов'язання або їх частиною та, після відрахування витрат на зберігання й продаж, вимагати від Контрагента погашення різниці між ціною зобов'язання та отриманою сумою.

2.2. МХП може виконувати зобов'язання частинами. Затримки або дефекти у частині виконаних зобов'язань не надають Контрагенту право скасовувати виконання інших зобов'язань по Договору.

3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

3.1. За невиконання або неналежне виконання зобов'язань за змістом даного Договору Сторони несуть відповідальність, передбачену положеннями даного Договору, а також чинним законодавством України. Закінчення строку дії Договору не звільняє Сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії Договору.

3.2. МХП не несе перед Контрагентом відповідальність за будь-які непрямі збитки (незалежно від того, чи це збиток у формі втраченого прибутку чи бізнесу, втраченої репутації або чогось іншого), витрати або інші вимоги щодо відшкодування непрямой шкоди будь-якого роду (спричиненої будь-яким чином), що виникли в результаті або у зв'язку з Договором.

3.3. МХП має право скасовувати будь-які подальші виконання зобов'язань у разі несвоєчасної оплати за виконанні МХП зобов'язання з боку Контрагента.

3.4. Контрагент повинен виставити МХП будь-яку претензію щодо виконаних зобов'язань, протягом 3 календарних днів з моменту отримання документів про їх виконання, якщо інше не вказане в Договорі чи Додатках до нього. Всі претензії, які не складені у письмовій формі і не отримані МХП протягом періоду, зазначеного вище, вважаються такими, від яких відмовився Контрагент. Після спливу вказаного у даному пункті терміну, претензії не приймаються, а прийняті результати зобов'язань не повертаються, крім того, МХП звільняється від будь-якої відповідальності за збитки, шкоду чи витрати будь-якого роду (в тому числі, але не обмежуючись судовими витратами), незалежно від способу їх виникнення.

3.5. Контрагент визнає та погоджується з тим, що компанія МХП, яка зазначена стороною в Договорі, є окремою юридичною особою, яка особисто відповідає за свої зобов'язання та в жодному випадку ніяка інша юридична особа з групи компаній МХП не несе солідарної відповідальності за будь-які дії компанії МХП, що вказана у Договорі.

3.6. У разі, коли МХП належить до сплати платіж за два виконаних зобов'язання чи більше, та Контрагент заявляє претензію/позов щодо одного з таких зобов'язань, платіж за неоспорювану частину зобов'язання залишається належним до сплати.

4. ДОГОВІРНА ЦІНА ТА ІНШІ УМОВИ

4.1. Будь-яке визначення ціни, неустойки, інших грошових зобов'язань має бути з точністю до двох знаків після коми (тобто, округлюється до цілої копійки). Для цілей такого визначення застосовується правило округлення, яке полягає у збільшенні відповідного знаку на «1» (одиницю), якщо наступний за ним знак, який скорочується, дорівнює або перевищує «5» (п'ять).

4.2. Ціна з урахуванням ПДВ розраховується за формулою:

Ціна з ПДВ = Ціна без ПДВ + ПДВ, де:

- Ціна без ПДВ – ціна без урахування ПДВ з точністю до двох знаків після коми;
- ПДВ – числове значення з точністю до двох знаків після коми, що розраховується як добуток Ціни без ПДВ та діючої ставки податку на подану вартість.

5. ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ ТА ІНШІ УМОВИ

5.1. Всі розрахунки проводяться в національній грошовій одиниці України. Днем здійснення платежу в безготівковій формі вважається день, в який сума, що підлягає сплаті, зарахована на рахунок МХП. За домовленістю Сторін розрахунки можуть здійснюватись готівковими коштами шляхом внесення в касу МХП.

5.2. Право власності на результат виконаного зобов'язання та ризик його випадкового знищення переходить від МХП до Контрагента в момент підписання первинної облікової документації або товаро-транспортної накладної (по даті першого підписаного документа), якщо інше не вказано в Договорі.

5.3. МХП зобов'язаний здійснювати реєстрацію податкових накладних у Єдиному реєстрі податкових накладних у строк передбачений чинним законодавством України (п. 198.6 Податкового кодексу України (а у випадку зміни даної норми законодавства, строком встановленим замість нього у Податковому кодексі України)).

5.4. Розрахунки коригування до податкових накладних складаються МХП і підлягають реєстрації в Єдиному реєстрі:

– Якщо в результаті перерахунку передбачається збільшення суми компенсації на користь МХП або якщо коригування кількісних і вартісних показників в результаті не передбачають зміни сум компенсації, то розрахунок коригування реєструється в Єдиному реєстрі податкових накладних МХП;

– Якщо в результаті перерахунку передбачається зменшення суми компенсації на користь МХП, то розрахунок коригування складається МХП і реєструється в Єдиному реєстрі податкових накладних Контрагентом.

Контрагент має зареєструвати такий розрахунок у терміни, встановлені Податковим кодексом України, а саме – не пізніше 15 календарних днів з дати отримання розрахунку коригування. У випадку несвоєчасної реєстрації Контрагентом розрахунку коригування до податкової накладної в строки, передбачені Податковим кодексом, що призведе до втрати МХП права на зменшення податкових зобов'язань, Контрагент компенсує МХП суму ПДВ, на яку МХП з вини Контрагента втратив право на зменшення податкових зобов'язань та відповідно суму податку на прибуток, що може виникнути в результаті таких операцій.

5.5. У випадку застосування реєстрації зведених податкових накладних, про що МХП повідомляє Контрагента згідно п. 1.7. даних Умов, МХП зобов'язаний реєструвати податкові накладні, що надаються Контрагенту, в Єдиному державному реєстрі податкових накладних протягом передбаченого чинним законодавством для такої реєстрації терміну. При цьому реєстрація здійснюється з урахуванням наступного: МХП зобов'язаний виписати зведену податкову накладну в останній день звітного періоду, яким є календарний місяць Погодження та звірку податкових накладних сторони зобов'язані провести до 04 числа місяця, наступного за звітним. Умови щодо реєстрації розрахунків коригування до зведених податкових накладних визначені у п. 5.4 даних Умов.

6. ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ

6.1. Жодна Сторона не несе відповідальності за затримку чи невиконання своїх зобов'язань за Договором, якщо така затримка чи невиконання зумовлена непередбачуваними обставинами або причинами, що не належать до розумного контролю Сторони, включаючи, але не обмежуючись цим: стихійні лиха, страйки (законні і незаконні), військові дії, проведення антитерористичних операцій (і будь-яких інших схожих військових дій), або інші громадські заворушення, блокада, ембарго, введення заборони на експорт чи імпорту Товару, запровадження квот, зміна законодавства або інших міжнародних актів, до яких приєдналися країни Сторін, видання органами влади країни Сторони законодавчих та/або нормативних (легітимних або нелегітимних) актів, які унеможливають виконання обов'язків за Договором, та інші дії екологічного, техногенного, воєнного і соціального характеру, що не залежать від волі Сторін («Форс-мажорна обставина»).

6.2. При настанні форс-мажорної обставини, Сторона для якої вона настала, письмово сповіщає про факт настання іншу Сторону не пізніше дати початку виконання зобов'язання за Договором, яке такі обставини унеможливають, а у випадку, якщо виконання зобов'язань вже розпочалося, – протягом 3 календарних днів з дати настання таких обставин. Настання форс-мажорної обставини повинно бути підтверджено Торгово-промисловою палатою або уповноваженим органом відповідної країни, в якій настали форс-мажорні обставини (для України: Торгово-промисловою палатою України або іншим органом державної влади у випадку надання йому на момент виникнення таких обставин, відповідних повноважень). У разі, якщо Сторона не повідомить або несвоєчасно повідомить іншу Сторону про початок дії вищезазначених обставин, а також у випадку не надання підтвердження

форс-мажорних обставин протягом 14 календарних днів з моменту їх настання, то така Сторона не може посилатись на дію щодо неї форс-мажорної обставини, як на підставу звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язань за Договором.

6.3. За умови виконання Стороною, яка посилається на форс-мажорну обставину, п. 6.2. Умов, настання форс-мажорних обставин автоматично продовжує строк виконання зобов'язань за Договором на період, що дорівнює строку дії таких обставин.

6.4. Сторона, для якої виникла форс-мажорна обставина, повинна докласти всі розумні зусилля для пом'якшення впливу такої обставини. Відсутність у Контрагента необхідних коштів, страйки та інші трудові суперечки представників Контрагента (або його афілійованих осіб або їхніх представників) не є форс-мажорними обставинами в розумінні цього розділу.

6.5. Якщо форс-мажорна обставина триває більше 30 (тридцяти) календарних днів, будь-яка Сторона має право розірвати Договір, попередньо письмово повідомивши про це іншу Сторону за 5 календарних днів до дати розірвання (без права Сторони на відшкодування збитків та компенсацій). Договір припиняється з дати, зазначеної в такому повідомленні.

6.6. Сторони мають право шляхом надання письмового повідомлення іншій Стороні розірвати або призупинити Договір і таке розірвання чи призупинення буде вступати в силу негайно, у випадку настання в Україні будь-якої з нижче перелічених обставин, які стали наслідком прямого чи опосередкованого впливу епідеміологічної або пандемічної ситуації та/або війни або дій подібних до воєнних або загрози війни та/або результатом заброн/обмежень, які запроваджені органами державної або місцевої влади в Україні, або будь-яким законодавчим актом чи судовим рішенням, а саме у випадках:

– тимчасової, повної або часткової зупинки роботи потужностей, які належать або перебувають в користуванні у МХП;

– зупинення транспортного сполучення та/або знищення існуючих маршрутів в рамках ланцюгу поставок на території України, які мають бути задіяні МХП та/чи Контрагентом для виконання цього Договору.

Таке повідомлення МХП та/або Контрагентом повинно супроводжуватись копіями документів, які засвідчують настання таких обставин. Припинення, розірвання Договору на підставі цього пункту не є порушенням умов Договору та жодна Сторона не матиме права на застосування до іншої Сторони штрафних санкцій чи стягнення збитків внаслідок такого розірвання чи призупинення.

7. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

7.1. Контрагент зобов'язується не порушувати будь-яких прав інтелектуальної власності МХП. Контрагент зобов'язаний негайно повідомляти МХП про відомі йому порушення прав інтелектуальної власності МХП, а також претензії або судові провадження, пов'язані із правами інтелектуальної власності МХП і у які залучений Контрагент.

7.2. Контрагент не має права використовувати, копіювати, розповсюджувати або передавати будь-які об'єкти інтелектуальної власності МХП отримані в процесі співпраці за Договором без попередньої письмової згоди.

8. АНТИКОРУПЦІЙНІ ТА ІНШІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СТОРІН. БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ТА ХАБАРНИЦТВОМ

8.1. Сторони (їх керівники, представники, персонал, кінцеві бенефіціарні власники (фізичні особи), акціонери) зобов'язуються виконувати Договір і здійснювати діяльність безумовно дотримуючись принципів законності і прозорості, не допускаючи будь-яких протизаконних/протиправних дій, корупції та легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, в т.ч. їх використання з метою фінансування або підтримки будь-якої діяльності, яка може порушити зазначені гарантії. Додатково Сторони гарантують на дату укладання Договору та в будь-який час протягом строку дії Договору відсутність:

8.1.1. Порушень законів, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванням тероризму, чи порушень, які кваліфіковані як шахрайство, ухилення від сплати податків чи інші економічні злочини. Дана умова не застосовується до порушень чи злочинів, з моменту обвинувачення за якими пройшло менше 3 (три) років або наявна мирова угода, а також за умови надання Стороною іншій Стороні підтвердження, що обвинувачення безпідставні і за ними відсутній вирок компетентного органу держави, яка таке обвинувачення висунула.

8.1.2. Санкцій, а саме: торгівельних, економічних, фінансових чи інших законодавчо закріплених санкцій, правил, ембарго або обмежувальних заходів, які були введені (у тому числі після дати підписання Договору) органом, відповідальним за встановлення санкцій. «Орган, відповідальний за встановлення санкцій» означає уповноважений орган США, ООН, Великої Британії, Європейського Союзу, включаючи її держави-члени, та України, країн реєстрації сторін (в т.ч. їх засновників та кінцевих бенефіціарних власників (фізичних осіб)); будь-які департаменти вищевказаних органів чи урядів, які наділені повноваженнями встановлювати санкції в країнах, що згадуються вище.

8.1.3. Резидентства Сторони (її засновників/кінцевих бенефіціарних власників (фізичних осіб)/акціонерів з часткою більше 10%) на забороненій території.

8.1.4. Діяльності Сторони на забороненій території, що означає відсутність у Сторони представництв та/або офісів на забороненій території, а також відсутність зареєстрованих та/або розташованих на забороненій території постачальників, покупців, субпідрядників, перевізників, виробників, вантажоотримувачів інших партнерів Сторони, які задіяні при виконанні Договору або у маршруті платежів за ним.

«Заборонена територія» означає будь-яку країну, проти якої застосовуються будь-які правила санкцій, які приймаються чи застосовуються будь-яким органом санкцій, а також у будь-якому випадку включають Російську Федерацію, Республіку Білорусь, Іран, Сирію, Кубу, Північну Корею, Судан, Автономну Республіку Крим та місто Севастополь, тимчасово окуповані території України, інші країни чи території, на які поширюються санкції, визначені у п. 8.1.2. вище.

8.2. Будь-яка Сторона надіславши попереднє письмове повідомлення іншій Стороні може призупинити виконання своїх зобов'язань або в односторонньому порядку розірвати Договір (без права іншої Сторони на збитки та компенсацію), якщо отримає повідомлення/інформацію про порушення іншою Стороною наданих гарантій згідно п. 8.1 та/або при невиконанні іншою Стороною зобов'язань згідно п. 8.3.

8.3. З метою перевірки дотримання вищевказаного Сторони протягом строку дії Договору мають право витребувати, а інша сторона зобов'язана надати на вимогу/або з власної ініціативи достовірні документи та/або відомості/інформацію (у т.ч. отримувати їх від офіційних органів) необхідні для перевірки чи встановлення (розуміння)/з'ясування, в т.ч. з метою надання обслуговуючому банку на його вимогу, невиключно наступне:

- ідентифікації та верифікації Сторони (представника), перевірки повноважень підписанта з боку іншої Сторони;
- кінцевого бенефіціарного власника (фізичну особу) або його відсутності, у тому числі отримання структури власності та/або даних, що дають змогу встановити кінцевого бенефіціарного власника (фізичну особу);
- мети та характеру ділових відносин або проведення фінансової операції, що здійснюються у процесі таких відносин, щодо відповідності інформації про мету діяльності Сторін;
- факту належності кінцевого бенефіціарного власника (фізичної особи) Сторони, до національних, іноземних публічних діячів та діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях, членів їх сімей або осіб пов'язаних з політично значущими особами, а також щодо ідентифікації уповноважених осіб Сторін, від імені або за дорученням чи в інтересах яких діє.

8.4. Сторони зобов'язані дотримуватися антикорупційного законодавства, що застосовується до кожної з них. Жодна із Сторін не повинна давати або погоджуватися давати будь-якій особі, або приймати, або погоджуватися приймати від будь-якої особи, від імені іншої Сторони будь-яке дарування, платіж, винагороду, фінансові чи не фінансові переваги або пільги будь-якого виду, або будь-яке право, яке становить незаконну або корупційну практику відповідно до законодавства, що застосовується.

8.5. МХП та всі Контрагенти МХП працюють у повній відповідності принципам законності та прозорості, відповідно до найвищих стандартів ділової етики та нетерпимості до шахрайства, хабарництва та корупції, та уникнення правопорушень.

8.6. Кожна Сторона зобов'язується та гарантує іншій Стороні, що вона, її афілійовані особи, працівники чи представники не отримують, не сплачують та не пропонують будь-які кошти (або інші цінності та блага) задля впливу на дії чи рішення для отримання протиправних переваг або досягнення інших протиправних цілей.

Кожна Сторона зобов'язується та гарантує не здійснювати інших дій, що порушують вимоги національного антикорупційного законодавства та міжнародних стандартів протидії відмиванню грошей.

Сторони зобов'язуються не використовувати отримані кошти та/або майно для фінансування чи підтримки будь-якої діяльності, яка може порушити застосовне законодавство, включаючи антикорупційні вимоги.

Кожна зі Сторін (включно з її працівниками) зобов'язується не пропонувати, не давати, не обіцяти або узгоджувати надання представникам іншої Сторони або їх близьким особам, прямо або побічно, будь-які грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, іншу вигоду, яку обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав (неправомірна вигода), з метою отримання, надання чи стимулювання до отримання/надання неправомірних/необґрунтованих переваг на свою користь.

Кожна зі Сторін зобов'язується за першою вимогою надавати іншій Стороні письмову інформацію про всі види ділової гостинності, наданої понад затвердженого іншою Стороною ліміту (тобто, подарунків, заходів та іншого в межах загальноприйнятого розуміння ділової гостинності).

Кожна Сторона зобов'язується забезпечити відсутність фактичного або потенційного конфлікту інтересів під час підписання та виконання Договору. Якщо Стороні стає відомо про будь-який існуючий або потенційний конфлікт інтересів, вона повинна негайно повідомити про це іншу Сторону.

Якщо будь-яка Сторона, включаючи її працівників, порушує вищезазначені зобов'язання, інша Сторона може розірвати Договір негайно в односторонньому порядку, та вимагати відшкодування збитків. МХП негайно блокує бізнес-партнера та припиняє будь-яке потенційне співробітництво з ним у разі таких порушень.

8.7. МХП залишає за собою право публічного розповсюдження інформації про випадки порушення цього розділу Умов та/або спроби корумпування співробітників МХП.

МХП очікує, що бізнес-партнери негайно повідомлять МХП у разі виявлення порушень (включаючи підозру щодо можливих порушень) за допомогою Лінії довіри на офіційному сайті МХП mhr.com.ua/. МХП може розглянути можливість подальшого співробітництва з бізнес-партнером, якщо бізнес-партнер відкритий для співпраці з МХП у боротьбі проти корупції та порушень щодо доброчесності бізнесу.

9. ПРАВО ДОГОВОРУ, ПІДСУДНІСТЬ ТА ЧИННІСТЬ ДОГОВОРУ

9.1. Даний Договір та Додатки до Договору регулюються законодавством України.

9.2. Договір, додаткова угода починає діяти з моменту (дати) його підписання сторонами або їх представниками, скріплення його печатками (за наявності) і діє до припинення договору за ініціативою сторін або однієї із сторін згідно умов Договору та додатків до нього, але у будь-якому випадку до повного виконання Сторонами взятих на себе зобов'язань. Сторони на підставі ст. 631 ЦК України можуть вказати у договорі, що умови цього договору застосовуються до відносин, які виникли з визначеної сторонами дати.

9.3. Якщо в реквізитах договору вказано різні дати (під підписами Сторін та у колонтитулі договору поруч з номером), то дата набрання чинності договором відповідає більш пізній даті; якщо дата не зазначена поряд з підписами Сторін то – відповідає даті, що вказана в колонтитулі договору поруч з номером. Дата набрання чинності додатком відповідає даті набрання чинності Договором або додатковою угодою, до якої він складений.

9.4. Всі спори, що виникають між Сторонами, передаватимуться на розгляд компетентного суду України, якщо інше не зазначене в Додатках до Договору.

9.5. Невикористання або будь-яка затримка у використанні МХП будь-яких прав або заходів судового захисту згідно з даним Договором не є відмовою від прав на їх виконання, як і будь-яке одноразове або часткове виконання будь-яких прав або заходів судового захисту не перешкоджає їх реалізації надалі. Права та заходи захисту за даним Договором є додатковими і не виключають будь-яких прав або засобів захисту, які гарантуються законодавством.

9.6. Незаконність, юридична недійсність або неможливість виконання будь-якого положення цього Договору у будь-якому відношенні, не впливають на законність, юридичну дійсність або можливість виконання інших положень цього Договору.

9.7. Не обмежуючи жодних інших прав або засобів правового захисту відповідно до застосовного законодавства, у разі неотримання оплати в термін здійснення оплати, або якщо Контрагент підпадає під дію будь-якої негативної обставини, що визначені в п. 9.8. даних Умов або МХП вважає, що Контрагент може найближчим часом підпасти під дію будь-якої такої обставини та повідомляє про це Контрагента, тоді, без обмеження прав МХП, термін платежу всіх неоплачених рахунків, які повинні бути сплачені Контрагентом, настає негайно, а МХП має право (i) скасувати або припинити подальші виконання зобов'язань за Договором без відповідальності перед Контрагентом; та (ii) за умови, що результати зобов'язань не були перепродані третім особам, вимагати від Контрагента повернути результати виконаних зобов'язань або право доступу до приміщень Контрагента з метою їх повернення.

9.8. Для цілей даного пункту негативними обставинами вважаються: порушення процедури про банкрутство по відношенню до Контрагента, або домовленість чи компромісна угода Контрагента з кредиторами, або отримання Контрагентом переваг у зв'язку з будь-яким чинним у відповідний момент законодавством, що передбачає звільнення від відповідальності неплатоспроможних боржників, або скликання зборів кредиторів (офіційних чи неофіційних), або початок процедури припинення (добровільного або примусового), за винятком добровільного припинення не у зв'язку з неплатоспроможністю, а лише з метою реорганізації або злиття, або призначення ліквідатора та/або керівника, адміністратора чи адміністративного ліквідатора майна неплатоспроможного боржника чи будь-що з вищезазначеного, або прийняття рішення чи подання до суду заяви про ліквідацію Контрагента або видачу адміністративного розпорядження стосовно Контрагента, або порушення судового провадження стосовно неплатоспроможності або можливої неплатоспроможності Контрагента.

9.9. Сторони вправі достроково розірвати Договір в односторонньому порядку у наступних випадках: анулювання ліцензії, дозволів, інших актів державних органів, зміни законодавства, які позбавляють Контрагента права на виконання зобов'язань, що є предметом даного Договору; порушення однією із сторін умов Договору, в інших випадках, передбачених діючим законодавством України, Договором або додатками до нього. Сторона, яка ініціює дострокове розірвання Договору направляє іншій Стороні мотивовану письмову вимогу за 15 календарних днів до запланованої дати припинення Договору.

9.10. У випадку використання сторонами системи електронного документообігу (далі – СЕД) МХП не несе відповідальності за збої/недоліки в її роботі, а Контрагент підписуючи Договір, будь-який додаток до Договору до моменту приєднання до СЕД, підтверджує, що ознайомлений із роботою СЕД, перевірів, доповнив та підтвердив актуальність власних даних у СЕД, отримав від МХП логін та пароль для авторизації, забезпечив своїх працівни-

ків електронними підписами, здійснив доступ в систему і не має зауважень до її роботи та функціоналу. Контрагент гарантує, що доступ до СЕД буде надано лише його уповноваженими особами. Доступ іншим особам до СЕД Контрагенту надавати забороняється і Контрагент несе повну відповідальність за розголошення його даних для авторизації в СЕД третім особам та усі можливі негативні наслідки для нього.

10. ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ

10.1. Сторони на підставі ч. 3. ст. 207 та ст. 627 Цивільного кодексу України домовилися про можливість вчинення, підписання, укладання в електронному вигляді із застосуванням електронного підпису (кваліфікованого чи удосконаленого електронного підпису) даного Договору, додатків до нього, додаткових угод, первинної бухгалтерської документації, актів звірки заборгованості та інших документів, пов'язаних із виконанням Договорів (надалі по тексті розділу – Правочини).

10.2. Кожна із сторін підтверджує наявність необхідних інструментів для вчинення, підписання, укладання правочинів в електронному вигляді із застосуванням електронного підпису та зобов'язується забезпечити схоронність даних засобів, неможливість несанкціонованого їх використання і використання після втрати повноважень особою прав на представництво.

10.3. Сторони домовилися, що будь-який правочин, який буде вчинений (укладений, підписаний) відповідно до умов даної Угоди із застосуванням Сторонами (однією із Сторін) відповідного електронного підпису вважається вчиненим з додержанням письмової форми правочину в розумінні ст. 207 Цивільного кодексу України.

10.4. Кожна із сторін несе повну відповідальність перед іншою стороною за всі збитки спричинені невиконанням обов'язків, вказаних у п. 10.2. даних Умов.

10.5. Сторони погоджують, що у випадку застосування сторонами електронного підпису первинні облікові документи (видаткові накладні, акти приймання-передачі, коригування до них) складаються стороною Договору, що виконала зобов'язання датою фактичного приймання-передачі виконаного зобов'язання (тут та надалі в т.ч. поставки Товару, надання послуг, виконання робіт) та надсилаються іншій стороні для підписання, яка зобов'язана підписати документи не пізніше 5 календарних днів з моменту отримання. Датою Договору, додатку до нього чи додаткових угод, а також датою виконання зобов'язання є дата складання документів незалежно від того, коли фактично вони підписані Сторонами.

10.6. Положення Договору та всіх Додатків до нього щодо використання печатки діють відповідно до чинного законодавства за умови її наявності у сторін. Наявність або відсутність електронної печатки, не впливає на чинність Договорів та їх невід'ємних частин, а також первинних облікових та інших супроводжуючих Договорів документів.

11. КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ

11.1. Умови Договору та будь-яка інша інформація передана однією із Сторін іншій Стороні в рамках виконання умов Договору вважається конфіденційною і не може розголошуватися жодною із Сторін без отримання попередньої згоди іншої Сторони.

11.2. Будь-яка із Сторін може розголошувати конфіденційну інформацію без згоди іншої Сторони у таких випадках:

- державним органам, уповноваженим звертатись з проханням надати таку інформацію відповідно до законодавства, що застосовується до такої Сторони, з повідомлення іншої Сторони, на підставі належним чином оформленого державним органом запиту на надання зазначеної інформації;
- судовим органам і своїм уповноваженим представникам з метою захисту й реалізації прав за Договором;
- обслуговуючому банку (банкам) з метою виконання зобов'язань за Договором.

11.3. Крім випадків, вказаних вище, МХП має право розкривати конфіденційну інформацію без згоди Контрагента, таким особам:

- компаніям, що входять до складу групи МХП (афілійовані з ПРАТ «МХП» в розумінні ПКУ);
- підрядникам, в тому числі консультантам, радникам та аудиторам.

11.4. За винятком випадків і в тій мірі, в якій потрібно за чинним законодавством або необхідно для виконання решти зобов'язань за Договором, вся конфіденційна інформація повинна бути повернута МХП або, на вимогу, знищена, при припиненні або закінченні терміну дії Договору.

11.5. Сторони цим надають одна одній як володільцю бази персональних даних або будь-якому іншому розпоряднику бази персональних даних, призначеному іншою стороною на його власний розсуд, свою безумовну згоду та дозвіл безстроково здійснювати обробку персональних даних в розумінні Закону України «Про захист персональних даних» у складі, обсязі, формі та відповідно до процедури обробки персональних даних, встановлених внутрішніми положеннями МХП. Цим Сторони також погоджуються з включенням інформації, що містить персональні дані щодо них до бази персональних даних іншої сторони «Контрагенти».

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2024 РІК

Розірвання шлюбу між сторонами не є підставою для скасування усиновлення	9
Якщо передання дитини батькам або одному з них буде суперечити її інтересам, суд може відмовити в поверненні дитини	9
Кредитор спадкодавця має право на звернення із заявою про визнання спадщини відумерлою, яка розглядається в порядку окремого провадження, оскільки не вказує на спір про право	10
За відсутності спадкоємців відповідачем за позовом про встановлення факту родинних відносин із спадкодавцем є орган місцевого самоврядування	11
Свідок та рукоприкладник під час оформлення заповіту виконують абсолютно різні функції та не можуть бути ототоженені	11
Чинним законодавством не передбачено багаторазового відшкодування моральної шкоди за одним і тим самим фактом порушення прав.....	12
За наявності спору про участь батька дитини в її утриманні факт перебування дитини на його утриманні не може встановлюватися в порядку окремого провадження	13
Перебування одного з відповідачів за межами країни не свідчить про неможливість розгляду пред'явлених до нього вимог.....	14
Згода батька на позбавлення його батьківських прав і свідоме ухилення від виконання батьківських обов'язків є достатніми підставами для позбавлення	15
В разі відчуження спадкового майна особою, яка не є спадкоємцем, на користь добросовісного набувача територіальна громада має право на грошову компенсацію	15

Ключові рішення Верховного Суду за 2024 рік

Розірвання шлюбу між сторонами не є підставою для скасування усиновлення

24 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 363/3572/23 відмовив у задоволенні касаційної скарги позивача, який просив скасувати усиновлення.

Усиновлювач звернувся до суду з позовом про скасування усиновлення, посилаючись на те, що розірвання шлюбу з відповідачкою, роздільне проживання з усиновленою, неможливість виконувати свої батьківські обов'язки, приймати участь у її фізичному, інтелектуальному і моральному вихованні, нести відповідальність за її поведінку свідчить про те, що подальше виконання ним обов'язків як усиновлювача є недоцільним.

Рішенням районного суду позов задоволено з тих мотивів, що скасування усиновлення дитини її усиновителем буде доцільним та відповідатиме інтересам дитини, оскільки не забезпечує їй сімейного виховання.

Апеляційним судом рішення районного суду скасовано та ухвалено нове рішення у справі, яким у задоволенні позову відмовлено, оскільки позивач не довів наявності підстав для скасування усиновлення, передбачених ч. 1 ст. 238 Сімейного кодексу України.

Розглянувши касаційну скаргу позивача, Верховний Суд вказав, що в контексті положень про усиновлення та бать-

ківство, усиновитель робить свідомий та виважений вибір набути прав батька стосовно дитини, яка не є його кровною, та приймає на себе кореспондуючий цьому обов'язок стати рідною людиною цієї дитині, вживати всіх можливих заходів та дій в інтересах дитини, займатися питаннями її виховання та розвитку таким чином і обсягом, яке в мінімальному значенні закріплено у законодавстві та диктується загальними уявленнями про батьківство. При цьому зовнішньо також має прослідковуватися те, що дитина відчуває, що вона перебуває в такому оточенні, яке забезпечить їй у необхідному випадку допомогу, зокрема і на її прохання у звичайних побутових обставинах.

Подібні висновки викладено у постановках Верховного Суду від 27 жовтня 2021 р. у справі № 204/586/20, від 15 квітня 2022 р. у справі № 343/1092/20.

У ч. 1 ст. 238 СК України визначено, що усиновлення може бути скасоване за рішенням суду, якщо: 1) воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання; 2) дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення; 3) між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

Усиновлення повнолітньої особи може бути скасовано судом за взаємною згодою усиновлювача і усиновленого або на вимогу одного з них, якщо сімейні відносини між ними не склалися. Усиновлення скасовується від дня набрання чинності рішенням суду (ч. 3, 4 ст. 238 СК України).

Таким чином, усиновлення може бути скасовано тільки за рішенням суду, зокрема за позовом усиновлювача.

Основною причиною скасування усиновлення є невідповідність усиновлення інтересам усиновленої дитини, незабезпечення їй сімейного виховання. Цим поняттям охоплюються усі аспекти правовідношення із усиновлення, як винного, так і невинного характеру зі сторони усиновлювача. До таких обставин, зокрема, слід віднести відсутність взаємної злагоди в силу особистих якостей усиновлювача та (або) усиновленого, в результаті чого усиновлювач не користується авторитетом у дитини або дитина не відчуває себе членом сім'ї усиновлювача та інших обставин, що негативно впливають на емоційний стан дитини.

Подібні висновки викладено у постанові Верховного Суду від 23 червня 2022 р. у справі № 175/1713/20.

Установивши, що позивачем не надано належних та допустимих доказів на підтвердження того, що між ним та усиновленою донькою склалися стосунки, які роблять неможливим їх спільне проживання та виконання ним батьківських обов'язків як усиновлювачем поза його волею, а також на підтвердження того, що усиновлення суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання, тобто позивач не довів наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 238 СК України, для скасування усиновлення, суд апеляційної інстанції зробив правильний висновок про відсутність правових підстав для задоволення позовних вимог.

При цьому, за висновком ВС, апеляційний суд правильно виходив із того, що розірвання шлюбу між позивачем та відповідачкою не може бути підставою для скасування усиновлення, оскільки разом з усиновленням позивач набув права та взяв на себе обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у тому ж обсязі, який мають біологічні батьки щодо дітей.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/124084850*

Якщо передання дитини батькам або одному з них буде суперечити її інтересам, суд може відмовити в поверненні дитини

11 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 373/120/23 задовольнив частково касаційну скаргу позивача, який мав переважне право на особисте виховання дитини.

Рідний батько дитини звернувся до суду з позовом, у якому просив відібрати малолітню доньку у відповідачів та передати йому, оскільки мав намір забрати дитину до м. Харкова за місцем свого проживання.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, виходив із того, що на теперішній час буде суперечити інтересам дитини її відібрання у тітки, як особи, в сім'ї якої вона проживає.

У касаційній скарзі позивач зазначав, що відносно доньки він не позбавлений батьківських прав і, відповідно до вимог ст. 150 СК України, саме на нього покладено обов'язок піклува-

тися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.

Верховний Суд вказав, що відповідно до ч. 1 ст. 151, ст. 163 СК України батьки мають переважне право перед іншими особами на те, щоб малолітня дитина проживала з ними. Батьки мають право вимагати відібрання малолітньої дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду. Суд може відмовити у відібранні малолітньої дитини і переданні її батькам або одному з них, якщо буде встановлено, що це суперечить її інтересам.

Дитина не може бути повернута одному з батьків, коли існує загроза їй або умови проживання з цим з батьків є небезпечними для її життя, здоров'я і морального виховання (постанова Верховного Суду від 9 вересня 2020 р. у справі № 400/936/18).

У цій справі спір виник між батьком дитини та, зокрема, тіткою дитини, в сім'ї якої проживає донька позивача, щодо відібрання малолітньої та передавання її батькові.

Апеляційний суд, залишаючи без змін рішення місцевого суду та погоджуючись із його висновками, не звернув увагу на те, що позивач єдиний із батьків малолітньої, має переважне право, в тому числі й перед тіткою (бабою, дідом) дитини, на особисте виховання дитини та на спільне проживання з нею.

Право батьків на виховання дитини є переважним перед будь-якими особами, в тому числі й близькими родичами, й виключення з цього загального правила, у випадку встановлення, що передача дитини батькам або одному з них буде суперечити її інтересам, суд може відмовити у поверненні дитини.

Суди не перевірили наявності передбачених ст. 163 СК України обставин, які б свідчили про те, що відібрання неповнолітньої від відповідачів та передавання її рідному батьку суперечитиме інтересам дитини.

Тому Верховний Суд постанову апеляційного суду в частині позовних вимог про відібрання малолітньої дитини скасував і передав справу в цій частині на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/123779903*

Кредитор спадкодавця має право на звернення із заявою про визнання спадщини відумерлою, яка розглядається в порядку окремого провадження, оскільки не вказує на спір про право

18 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 208/9501/21 задовольнив касаційну скаргу банку, який клопотав про витребування необхідних документів для з'ясування обставин відсутності в іпотекодавців спадкоємців.

Банк звернувся до суду із заявою, у якій просив визнати відумерлою спадщину після смерті іпотекодавців, а саме квартиру, передати як відумерлу спадщину у власність територіальній громаді - міській раді.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін апеляційним судом, заяву залишено без розгляду з тих мотивів, що обов'язковою умовою для визнання спадщини відумерлою є встановлена обставина відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, або усунення таких спадкоємців від права на спадкування, або наявна відмова спадкоємців від прийняття спад-

щини чи факт її неприйняття такими особами. Міська рада заявила про незгоду з заявленими Банком вимогами. Сам факт отримання кредиту позичальницею, на забезпечення виконання зобов'язань якої іпотекодавці за життя передали своє житло в іпотеку, свідчить про наявність осіб, які могли фактично прийняти спадщину та заявити про свої права на неї, що підлягає встановленню та перевірці під час позовного провадження. Суд побачив у цьому наявність спору та залишив заяву Банку без розгляду.

Розглянувши касаційну скаргу Банку, Верховний Суд вказав, що згідно із ст. 1277 ЦК України в разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцезнаходженням нерухомого майна, а за відсутності нерухомого майна - місцезнаходженням основної частини рухомого майна зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою.

Заява про визнання спадщини відумерлою може також бути подана кредитором спадкодавця, а якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення - власниками або користувачами суміжних земельних ділянок. У такому разі суд залучає до розгляду справи органи місцевого самоврядування за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини.

Особи, які мають право або зобов'язані подати заяву про визнання спадщини відумерлою, мають право на одержання із Спадкового реєстру інформації про заведену спадкову справу та видане свідоцтво про право на спадщину.

Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцезнаходженням нерухомого майна, а за відсутності нерухомого майна - місцезнаходженням основної частини рухомого майна.

Територіальна громада, яка стала власником відумерлого майна, зобов'язана задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця, що заявлені відповідно до ст. 1231 ЦК України. Якщо власники відумерлого майна стали декілька територіальних громад, вимоги кредиторів спадкодавця задовольняються територіальними громадами пропорційно до вартості відумерлого майна, набутого у власність кожною з них.

Кредитор спадкодавця до заяви про визнання спадщини відумерлою має додати, зокрема, докази, які свідчать про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом. У випадку неможливості самостійно надати такі докази - вправі подати клопотання про витребування цих доказів судом.

У цій справі банк у заяві про визнання спадщини відумерлою зазначав, що для вирішення цього питання необхідно з'ясувати відсутність в іпотекодавців спадкоємців. Така інформація є нотаріальною таємницею і обмежена в доступі. Заявник просив суд витребувати відповідні докази.

Відповідно до ст. 338 ЦПК України суд, встановивши, що спадкоємці за заповітом і за законом відсутні або спадкоємці усунені від права на спадкування, або спадкоємці не прийняли спадщину чи відмовилися від її прийняття, ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді відповідно до закону.

Однак суд першої інстанції не витребував необхідні докази для з'ясування наявності в іпотекодавців спадкоємців, залишив без розгляду заяву банку про визнання спадщини відумерлою, обмежившись припущенням про можливу наявність таких спадкоємців.

Право кредитора спадкодавця на звернення із заявою про визнання спадщини відумерлою прямо передбачено законом

і така заява, за загальним правилом, розглядається в порядку окремого провадження. Тобто сама собою відповідна заява кредитора не свідчить про виникнення спору про право, адже в ній відсутні вимоги про стягнення боргу чи звернення стягнення на забезпечувальне майно.

Тому Верховний Суд ухвалу районного суду та постанову апеляційного суду скасував, справу передав до суду першої інстанції для продовження розгляду.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/124005056*

За відсутності спадкоємців відповідачем за позовом про встановлення факту родинних відносин із спадкодавцем є орган місцевого самоврядування

18 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 202/8251/18 задовольнив частково касаційну скаргу відповідача, який оспорував порядок вступу позивача у спадщину.

Спадкоємець звернувся до суду з позовом про встановлення факту родинних відносин, визнання правочинів недійсними, визнання права власності в порядку спадкування, витребування майна із чужого незаконного володіння та скасування державної реєстрації. У позові вказував, що приватний нотаріус відмовив позивачу у вчиненні нотаріальної дії з видачі свідоцтва про право на спадщину на майно, оскільки зазначене спадкове майно відсутнє, бо було відчужене після смерті спадкодавця.

Вказував, що спадкове майно, а саме спірна квартира була відчужена одним відповідачем, який набув право власності на неї на підставі судового рішення, яке в подальшому було скасовано.

Районний суд позовні вимоги задовольнив частково у зв'язку з доведеністю факту родинних відносин. Також суд дійшов висновку про визнання недійсним договору купівлі-продажу спірної квартири, оскільки зазначений відповідач не набув права власності на квартиру та, відповідно, не мав права її відчужувати.

Врахувавши, що позивач прийняв спадщину у встановленому законом порядку, однак нотаріус відмовив йому у видачі свідоцтва про право на спадщину із вказаних вище причин, суд дійшов висновку про визнання за ним права власності на спірну квартиру в порядку спадкування за законом після смерті тітки.

Інший відповідач не мав правових підстав на відчуження спірної квартири, тому суд дійшов висновку про витребування її з чужого незаконного володіння на користь спадкоємця - позивача. Оскільки речове право відповідачів на спадкове майно є припиненим, то суд вважав за необхідне скасувати записи про державну реєстрацію права власності на спірну квартиру за ними.

Відмовляючи в задоволенні позову в частині позовних вимог про скасування запису про державну реєстрацію права власності на квартиру за двома відповідачами, апеляційний суд виходив із того, що на теперішній час право власності на спірну квартиру за ними у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно не зареєстроване.

Розглянувши касаційну скаргу третього відповідача, Верховний Суд нагадав, що у справі за позовом спадкоємця, який прийняв спадщину, про встановлення факту родинних відносин із

спадкодавцем, належним відповідачем є спадкоємець (спадкоємці), який прийняв спадщину, а у випадку їх відсутності, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття належним відповідачем є відповідний орган місцевого самоврядування (див. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 22 березня 2023 р. у справі № 554/356/21 (провадження № 61-5463св22)).

У справах про визнання права власності у порядку спадкування належним відповідачем є спадкоємець (спадкоємці), який прийняв спадщину, а у випадку їх відсутності, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття належним відповідачем є відповідний орган місцевого самоврядування (див., зокрема, постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 6 жовтня 2021 р. у справі № 234/17030/18, постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 грудня 2023 р. у справі № 199/1204/21).

У цій справі позивач пред'явив позовні вимоги про встановлення факту родинних відносин та визнання права власності на спірну квартиру до осіб, які не є спадкоємцями, позовних вимог до відповідного органу місцевого самоврядування не було пред'явлено.

Тому суди мали відмовити в задоволенні цих позовних вимог внаслідок їх пред'явлення до неналежних відповідачів.

Подібний висновок зроблено у постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 25 березня 2024 р. у справі № 336/6023/20.

Отже, Верховний Суд рішення районного суду та постанову апеляційного суду в частині позовних вимог про встановлення факту родинних відносин, визнання правочинів недійсними, визнання права власності в порядку спадкування та витребування майна із чужого незаконного володіння скасував і ухвалив в цій частині нове рішення про відмову в задоволенні позову.

Постанову апеляційного суду в частині позовних вимог про скасування державної реєстрації змін, виклавши її мотивувальну частину в редакції цієї постанови.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/123949020*

Свідок та рукоприкладник під час оформлення заповіту виконують абсолютно різні функції та не можуть бути ототожнені

25 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 713/2583/22 задовольнив касаційну скаргу відповідачки, на ім'я якої складено заповіт.

Спадкоємиця за заповітом звернулася до суду з позовом про визнання заповіту, складеного на ім'я відповідачки, недійсним, вважаючи, що особа не мала право підписувати заповіт, оскільки є близьким родичем відповідачки.

Рішенням районного суду у задоволенні позову відмовлено з тих мотивів, що заповіт за формою та змістом відповідає вимогам чинного законодавства. Технічні помилки (описки) у заповіті не впливають на його дійсність, не свідчать про порушення його форми та порядку посвідчення, вони не є тими порушеннями, які впливають на форму та

посвідчення заповіту, що було б підставою для визнання заповіту недійсним.

При цьому суд зазначив, що заповідач доручала підписувати заповіти від свого імені іншим особам, що виключає будь-які сумніви у правомірності та законності підписання оспорюваного заповіту близьким родичем відповідачки.

Постановою апеляційного суду рішення змінено у зв'язку з тим, що підписант є рідною сестрою відповідачки, на користь якої підписаний заповіт, а тому вона відповідно до ст. 1253 ЦК України не вправі була розписуватись в заповіті за спадкодавця, тобто не могла бути рукоприкладником, що свідчить про його нікчемність в силу вимог ст. 1257 ЦК України.

У касаційній скарзі відповідачка зазначала, що за змістом ст. 1253 ЦК України близький родич спадкоємця не може бути свідком, а не підписантом. Суд апеляційної інстанції помилково ототожнив особу свідка та особу рукоприкладника, оскільки при оформленні заповіту вони виконують абсолютно різні функції. Підписувати заповіт не може лише та особа, на користь якої заповідається майно.

Верховний Суд вказав, що у ч. 4 ст. 207 ЦК України зазначено, що якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписатися власноручно, за її дорученням текст правочину у її присутності підписує інша особа.

За змістом ст. 1253 ЦК України на бажання заповідача його заповіт може бути посвідчений при свідках. Свідками не можуть бути: нотаріус або інша посадова, службова особа, яка посвідчує заповіт; спадкоємці за заповітом; члени сім'ї та близькі родичі спадкоємців за заповітом; особи, які не можуть прочитати або підписати заповіт.

Відповідно до п. 1.8, 1.11 гл. 3 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5, якщо заповідач унаслідок фізичної вади, хвороби або з будь-яких інших причин не може власноручно підписати заповіт, за дорученням заповідача він може бути підписаний іншою фізичною особою. На бажання заповідача, а також у випадках, якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт, посвідчення заповіту має відбуватись не менше ніж при двох свідках.

Частина 1 ст. 1257 ЦК України визначає, що заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним.

Аналіз ч. 1 ст. 1257 ЦК України у смислому зв'язку з іншими нормами дає підстави вважати, що порушеннями вимог до форми і посвідчення заповіту є лише ті, які прямо зазначені у гл. 85 ЦК України, її ст. 1247-1249, 1253.

Такий висновок викладено Верховним Судом у постанові від 27 січня 2023 р. у справі № 144/1206/21, від 3 липня 2024 р. у справі № 613/688/20.

Висновок суду апеляційної інстанції є помилковим, оскільки суд не посилався на норму закону, якою передбачено заборону у разі неможливості спадкодавця підписати такий заповіт підписувати заповіт родичкою спадкоємця.

Суд апеляційної інстанції керувався ст. 1253 ЦК України, якою передбачено, що не можуть бути свідками при посвідченні заповіту близькі родичі спадкоємців, однак не врахував, що особа не була свідком, а виступала в якості підписанта від імені спадкодавця.

При цьому особа, яка підписує заповіт (рукоприкладник), сама не є спадкоємцем. Жодних прав і обов'язків щодо заповіту, який нею підписується, в неї не виникає. Така особа також не може бути одночасно свідком при посвідченні заповіту.

Зазначене узгоджується із висновками Верховного Суду, викладеними у постановках від 9 червня 2021 р. у справі № 755/8686/17, від 19 квітня 2023 р. у справі № 308/1183/17.

Водночас кваліфікація заповіту як нікчемного з підстав, які не передбачені ані ч. 1 ст. 1257 ЦК України, ані взагалі нормами гл. 85 ЦК України, по суті нівелює вільне волевиявлення заповідача без можливості виразити свою волю шляхом складання іншого заповіту, оскільки сталася смерть заповідача, на що суд апеляційної інстанції також уваги не звернув.

Тому Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував і залишив у силі рішення районного суду.

*Рішення в ЄДРСР –
reustr.court.gov.ua/Review/124115810*

**Чинним законодавством
не передбачено багаторазового
відшкодування моральної шкоди
за одним і тим самим фактом порушення прав**

11 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 461/5877/22 змінив мотивувальну частину оскаржуваних судових рішень щодо підстав відмови у позові про відшкодування моральної шкоди.

Член кредитної спілки звернувся до суду з позовом до кредитної спілки про відшкодування майнової та моральної шкоди, оскільки боржник ухиляється від виконання рішення суду.

Заочним рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні позову відмовлено з тих мотивів, що між сторонами припинилися договірні правовідносини з договорів банківського вкладу.

При цьому позивач не надав належних та достатніх доказів, які б підтверджували, що діями відповідача йому завдано моральної шкоди.

У касаційній скарзі позивач зазначав, що невиконання відповідачем зобов'язань щодо повернення вкладів завдає йому моральної шкоди.

Верховний Суд вказав, що ст. 23 ЦК України передбачено, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

Суди першої та апеляційної інстанцій не звернули належної уваги на те, що судовим рішенням від 2 квітня 2012 р. у справі № 2-851/11, яке набрало законної сили, було встановлено, що відповідач не виконав свої зобов'язання щодо повернення позивачу грошових коштів за договорами депозитного вкладу. Тобто, починаючи з 2012 р. відповідач ухиляється від виконання судового рішення, що свідчить про тривале порушення права позивача на отримання належних йому грошових коштів.

Неповернення депозитних коштів триває з 2012 р., це створило для позивача значні моральні та психологічні страждання, пов'язані з відчуттям несправедливості, порушенням його фінансових інтересів і прав.

Проте позивач використав додаткові засоби відновлення порушених прав та в липні 2023 р. звернувся до відповідача з новим позовом про стягнення пені та відшкодування моральної шкоди за порушення умов договорів.

Постановою Верховного Суду від 23 жовтня 2024 р. у справі № 461/5375/23 стягнуто з відповідача на користь позивача 5 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди.

Тобто позивач реалізував у справі № 461/5375/23 право на відшкодування моральної шкоди за несвоєчасне повернення вкладів за договорами.

Чинним законодавством не передбачено багаторазове відшкодування моральної шкоди за одним і тим самим фактом порушення прав (висновки в постановках Верховного Суду від 5 березня 2024 р. у справі № 686/23937/23, від 13 листопада 2023 р. у справі № 686/13017/22, від 18 серпня 2023 р. у справі № 686/10621/22, від 13 липня 2023 р. у справі № 686/13391/22, від 22 листопада 2022 р. у справі № 686/28957/21-ц, від 7 вересня 2022 р. у справі № 686/19070/21).

Тому у відшкодуванні моральної шкоди в цій справі позивачу необхідно відмовити саме з наведених вище підстав.

*Рішення в ЄДРСР –
reustr.court.gov.ua/Review/123841409*

**За наявності спору про участь
батька дитини в її утриманні факт
перебування дитини на його утриманні
не може встановлюватися в порядку
окремого провадження**

4 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 551/812/23 задовольнив частково касаційну скаргу біологічного батька дівчинки, який заперечував факт утримання його дочки іншою особою.

Чоловік звернувся до суду із заявою про встановлення факту перебування на утриманні трьох дітей віком до 18 років, обґрунтовуючи тим, що встановлення даного факту має для нього юридичне значення, оскільки є підставою для звільнення з військової служби.

Рішенням районного суду заяву задоволено з тих мотивів, що викладені у ній обставини підтверджені достовірними доказами.

Не погоджуючись із рішенням суду, особа, яка не брала участі у справі, оскаржила його в апеляційному порядку, зазначаючи, що суд порушив його права як батька дитини, яку він утримує, а тому вважав, що суд першої інстанції повинен був залишити заяву без розгляду.

Апеляційний суд погодився із висновками місцевого суду про те, що заява є обґрунтованою, викладені в ній обставини підтверджені достовірними доказами. Зокрема, твердження батька про утримання дочки саме ним спростовуються доказами, що свідчать про наявність заборгованості зі сплати аліментів на її утримання.

У касаційній скарзі батько посилався на те, що з аналізу поданої заяви вбачається спір про право, що згідно з ч. 4 ст. 315 ЦПК України є підставою для відмови у відкритті провадження або заличення заяви без розгляду.

Верховний Суд вказав, що в порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення фактів, зокрема якщо: згідно із законом такі факти породжують юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян; встановлення факту не пов'язується із наступним вирішенням спору про право.

Юридичні факти можуть бути встановлені для захисту, виникнення, зміни або припинення особистих чи майнових прав самого заявника, за умови, що вони не стосуються прав чи за-

конних інтересів інших осіб. У випадку останнього між цими особами виникає спір про право.

Відповідно до ч. 6 ст. 294 ЦПК України, якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Відповідно до ст. 15 СК України сімейні обов'язки є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути перекладені на іншу особу.

У справі, яка переглядається, заявник в порядку окремого провадження просить встановити факт перебування на його утриманні трьох неповнолітніх дітей, з яких одна дитина є його падчеркою та має рідного батька. Проте встановлення такого факту може мати негативні наслідки для рідного батька дитини, який заперечує факт утримання заявником своєї дочки.

В обґрунтування своїх доводів про те, що біологічний батько дівчинки не бере участі у вихованні дитини, фактично ухилився від виконання батьківських обов'язків, заявник вказував на наявну заборгованість зі сплати аліментів на утримання дочки.

Тобто наявний спір про право, зокрема спір щодо участі батька дитини у її матеріальному забезпеченні (утриманні) та/або ухилення від участі у матеріальному забезпеченні/утриманні, який підлягає розгляду в порядку позовного провадження з обов'язковим залученням органу опіки та піклування (ч. 4, 5 ст. 19 СК України).

Висновки суду апеляційної інстанції про те, що твердження батька про утримання дочки саме ним спростовуються наявністю заборгованості зі сплати аліментів, по суті є вирішенням наявного спору між заявником та батьком про те, хто саме утримує дитину, що вказує на відсутність такої ознаки окремого провадження як безспірність.

Задовольняючи вимоги заяви, суди першої та апеляційної інстанцій не звернули уваги на те, що подана заява про встановлення факту, що має юридичне значення, не підлягає судовому розгляду в окремому провадженні, оскільки доведення факту утримання падчерки вітчимою пов'язане з настанням (існуванням) обставин, за яких біологічний батько дитини не виконує своїх батьківських обов'язків щодо дитини та безумовно впливає на права і інтереси самої дитини.

Такий факт утримання дитини не біологічним батьком, а вітчимою не може встановлюватись у безспірному порядку, в тому числі на підставі судового рішення, ухваленого за правилами окремого провадження, оскільки в такому питанні завжди існуватиме загроза порушення принципу дотримання найкращих інтересів дитини.

Таким чином, за встановлених у цій справі обставин існує спір про право щодо участі батька дитини у її матеріальному забезпеченні/утриманні, а отже, питання, заявлене у цій справі, не може з'ясовуватись безвідносно до дій батька дитини та може вирішуватись у межах спору про право за загальним правилом у позовному провадженні.

Відповідно до ч. 4 ст. 315 ЦПК України суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо із заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, вбачається спір про право, а якщо спір про право буде виявлений під час розгляду справи, – залишає заяву без розгляду.

За встановлених у цій справі конкретних обставин факт перебування на утриманні заявника трьох неповнолітніх ді-

тей, з яких одна дитина є його падчеркою, у якій є біологічний батько, і заперечує факт утримання його дочки іншою особою, не може бути встановлений за правилами окремого провадження, тому Верховний Суд рішення районного суду та постанову апеляційного суду скасував, заяву залишив без розгляду.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/123658923*

Перебування одного з відповідачів за межами країни не свідчить про неможливість розгляду пред'явлених до нього вимог

4 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 297/1881/23 задовольнив касаційну скаргу позивача, якому було повернуто його заяву.

Працівник звернувся до суду з позовом, в якому просив стягнути з головного лікаря Медико-діагностичного центру несплачену заробітну плату.

Залишаючи без руху позовну заяву, суд першої інстанції виходив із того, що позовна заява не відповідала вимогам п. 2 ч. 3 ст. 175 ЦПК України.

На виконання зазначеної ухвали суду позивач надіслав заяву про усунення недоліків, в якій зазначив відповідачем Медико-діагностичний центр та виклав вимоги про витребування даних на відповідача.

Суди встановили, що зазначений у позові головний лікар Медико-діагностичного центру знятий із місця реєстрації у зв'язку з виїздом в Угорщину. Крім того, як фізична особа-підприємець, не зареєстрований.

Медико-діагностичний центр ліцензію МОЗ України з медичної практики не отримував.

Також відповідно до інформації з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань Медико-діагностичний центр не значиться в такому реєстрі.

Постановляючи ухвалу про визнання неподаною позовної заяви та повернення її заявнику, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що позивач не усунув недоліки позовної заяви, оскільки не уточнив дані відповідача у справі за його позовом, що свідчить про невідповідність поданої ним позовної заяви вимогам ч. 3 ст. 175 ЦПК України.

Розглянувши касаційну скаргу позивача, Верховний Суд вказав, що відповідно до ч. 1 ст. 175 ЦПК України у позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

Предмет позову - це певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, стосовно якої позивач просить ухвалити судове рішення, яке опосередковується відповідним способом захисту прав або інтересів. Підстави позову – це обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги щодо захисту права та охоронюваного законом інтересу.

Правові підстави позову – це зазначена в позовній заяві нормативно-правова кваліфікація обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги. Незгода суду з наведеним у позовній заяві правовим обґрунтуванням щодо спірних правовідносин не може бути підставою для визнання позовної заяви неподаною та повернення її позивачеві.

Згода батька на позбавлення його батьківських прав і свідоме ухилення від виконання батьківських обов'язків є достатніми підставами для позбавлення

19 лютого 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 147/277/24 задовольнив частково касаційну скаргу позивачки, яка просила позбавити колишнього чоловіка батьківських прав, послаючись на його ухилення від виконання своїх батьківських обов'язків щодо доньки.

Рішенням районного суду, залишеним без змін апеляційним судом, у задоволенні позовних вимог відмовлено з тих мотивів, що позивачка не довела, що відповідач умисно ухиляється від виконання батьківських обов'язків, а також того, що позбавлення його батьківських прав необхідне для захисту інтересів малолітньої дитини.

Подану у суді апеляційної інстанції заяву відповідача про відмову від батьківських прав та його згоду на позбавлення батьківських прав суд відхилив, зауваживши, що зазначена заява не може слугувати єдиною та достатньою підставою, оскільки виключний перелік підстав для позбавлення батьківських прав визначено у ч. 1 ст. 164 Сімейного кодексу України.

У касаційній скарзі позивачка зазначала, що суди попередніх інстанцій не врахували фактичної поведінки батька щодо виконання ним своїх батьківських обов'язків, наявності нотаріальної відмови батька від батьківських прав щодо дитини.

Верховний Суд вказав, що підстави позбавлення батьківських прав передбачені ч. 1 ст. 164 СК України. Зокрема, п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України визначено, що мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти.

Тлумачення змісту п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України доводить до висновку, що ухилення від виконання обов'язків щодо виховання дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав є винятковим заходом, який тягне за собою істотні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (ст. 166 СК України). Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Правовий висновок про те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, який слід розглядати як виключний і надзвичайний спосіб впливу на недоброчесних батьків, викладено, зокрема, у постановках Верховного Суду від 29 липня 2021 р. у справі № 686/16892/20, від 3 серпня 2022 р. у справі № 306/7/20, від 7 грудня 2022 р. у справі № 562/2695/20, від 11 січня 2023 р. у справі № 461/7447/17, від 6 вересня 2023 р. у справі № 545/560/21.

На стадії касаційного розгляду і мати дитини, і батько дитини, і служба у справах дітей запевняли суд, що позбавлення батьківських прав біологічного батька щодо малолітньої доньки переслідує легітимну мету - це у найкращих інтересах дитини. Всі учасники справи підтверджують, що біологічний батько протягом близько п'яти років не спілкувався з донькою, 2018 р. народження, не має з нею психоемоційного контакту, більше того не має наміру виконувати своїх батьківських обов'язків. Графік контакту дитини з батьком, встановлений

Аналіз наведених норм процесуального права дає підстави для висновку, що саме на суд покладено обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін, виходячи із фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору. Самостійне застосування судом для ухвалення рішення саме тих норм матеріального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини, не призводить до зміни предмета позову та/або обраного позивачем способу захисту.

Тобто визначення відповідачів, предмета та підстав спору є правом позивача. Натомість встановлення належності відповідачів та обґрунтованості позову – обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи, а не на стадії відкриття провадження.

Верховний Суд у своїх постановках, зокрема від 6 грудня 2023 р. у справі № 337/804/23 та від 25 січня 2021 р. у справі № 308/13063/19 зазначав, що на стадії вирішення питання щодо відкриття провадження у справі суддя не вправі вирішувати питання достатності доказів, поданих позивачем на обґрунтування своїх вимог, а кожна сторона може розпоряджатися своїми процесуальними правами на власний розсуд та несе ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій, відсутність певних доказів не перешкоджає розгляду справи, за результатами якого вирішується питання про доведеність чи недоведеність пред'явлених позовних вимог, оцінка доказів є можливою виключно на стадії розгляду справи по суті.

На зазначене звертав увагу й Верховний Суд у постанові від 27 березня 2024 р., скасовуючи попередні судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій та направляючи справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Також Верховний Суд звернув увагу на те, що ЄСПЛ притримується позиції, що внутрішньодержавним судам при застосуванні процесуальних норм належить уникати як надмірного формалізму, так і надмірної гнучкості, які можуть призвести до скасування процесуальних вимог, встановлених законом (до прикладу, рішення у справі «Шишков проти Росії» (Shishkov v. Russia), № 26746/05, параграф 110, від 20 лютого 2014 р.).

Надмірний формалізм у трактуванні процесуального законодавства визнається неправомірним обмеженням права на доступ до суду як елемента права на справедливий суд.

З огляду на викладене, у цій конкретній справі суди попередніх інстанцій порушили норми процесуального права, не у повній мірі врахували вказівки Верховного Суду у постанові від 27 березня 2024 р., допустили надмірний формалізм та непропорційність між застосованими засобами та поставленою метою, наслідком чого стало порушення права заявника на судовий захист у обраний ним спосіб. Суди не врахували, що перебування одного з відповідачів за межами країни, не свідчить про неможливість розгляду пред'явлених до нього вимог, не врахували, що визначення відповідачів, предмета та підстав спору є правом позивача, натомість встановлення належності відповідачів та обґрунтованості позову – обов'язком суду.

Тому Верховний Суд ухвалу районного суду та постанову апеляційного суду скасував, справу направив до суду першої інстанції для продовження розгляду.

**Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/123567800**

службою у справах дітей, не виконується батьком. Біологічний батько не заперечує проти позбавлення його батьківських прав, вважаючи, що це відповідає інтересам дитини. Дитина зростає і виховується у благополучній сім'ї. У сімейному житті дитини присутній чоловік матері, якого дитина називає татом, який займається її вихованням, утриманням та який має намір усиновити її.

На виклик до суду касаційної інстанції для подання пояснень відповідач не з'явився, зазначивши про зайнятість на роботі та виклад його позиції у попередньо поданих письмових поясненнях щодо доцільності позбавлення його батьківських прав, що буде відповідати інтересам дитини.

Вказані обставини дають підстави для висновку про наявність підстав, передбачених ст. 164 СК України, для позбавлення відповідача батьківських прав, з огляду на його свідоме ухилення від виконання батьківських обов'язків щодо виховання доньки.

Тому Верховний Суд рішення районного суду та постанову апеляційного суду скасував, позов задовольнив.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/125296237*

В разі відчуження спадкового майна особою, яка не є спадкоємцем, на користь добросовісного набувача територіальна громада має право на грошову компенсацію

9 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у справі № 754/446/22 задовольнила касаційну скаргу відповідачки, яка є добросовісним набувачем.

Прокурор в інтересах держави в особі міської ради звернувся до суду з позовом про визнання спадщини відумерлою та витребування майна, оскільки спадщина у вигляді квартири після смерті власника мала б бути визнана відумерлою і перейти у власність територіальної громади. Разом з тим, прокуратурою встановлено факт незаконного відчуження спірної квартири на користь третіх осіб.

Задовольняючи позов, районний суд, з висновками якого погодився й апеляційний, виходив із того, що особа у законний спосіб не набула права власності на спірну квартиру, тому ні вона, ні наступні набувачі не були власниками спірного нерухомого майна і не мають законних прав розпоряджатися ним.

Враховуючи викладене, суди вважали, що спірна квартира на підставі п. 3 ч. 1 ст. 388 ЦК України підлягає витребуванню на користь дійсного власника майна - територіальної громади відповідно до положень ч. 5 ст. 1268 ЦК України.

У касаційній скарзі відповідачка наполягала, що при відчуженні спадкового майна особою, яка не є спадкоємцем, на

користь добросовісного набувача територіальна громада має право лише на отримання грошової компенсації його вартості.

Верховний Суд вказав, що ст. 1280 ЦК України передбачає, що якщо майно, на яке претендує спадкоємець, що пропустив строк для прийняття спадщини, перейшло як відумерле до територіальної громади і збереглося, спадкоємець має право вимагати його передання в натурі. У разі ж продажу такого майна спадкоємець має право на грошову компенсацію.

Тлумачення зазначеної норми свідчить про те, що право на отримання спадкового майна в натурі виникає у спадкоємця лише якщо майно, що було визнане відумерлою спадщиною, збереглося і не було відчужене територіальною громадою. Якщо ж воно було відчужене іншій особі за договором або не збереглося, то спадкоємець має право лише на компенсацію його вартості у грошовому еквіваленті. А відтак, застосовуючи аналогію закону, й територіальна громада в разі відчуження спадкового майна особою, яка не є спадкоємцем, або незбереження цього майна, на користь добросовісного набувача, має право на отримання лише грошової компенсації.

Закон передбачає саме такий спосіб захисту порушеного інтересу територіальної громади та спосіб відновлення її інтересу на спадкове майно за відсутності спадкоємців (ст. 16 ЦК України) та у разі продажу спадкового майна іншій особі, якщо остання є добросовісним набувачем.

З метою захисту порушеного права чи інтересу територіальної громади при відчуженні спадкового майна розмір грошової компенсації вартості цього майна визначається, виходячи з його ринкової вартості на час розгляду спору в суді або на час добровільного врегулювання спору між сторонами цих правовідносин.

Отже, у цій справі при відчуженні спадкового майна територіальна громада має право лише на компенсацію вартості спадкового майна за ринковими цінами, а тому позовні вимоги територіальної громади про визнання спадщини відумерлою та передачу її територіальній громаді задоволенню не підлягають.

Крім того, суди не врахували, що саме власнику або законному користувачу майна належить право на витребування майна з незаконного володіння (див.: постанови Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 р. у справі № 522/2110/15-ц; від 30 червня 2020 р. у справі № 19/028-10/13).

У цій справі суди встановили, що позивач не є власником або законним користувачем спірного майна, яке незаконно вилучено з його володіння, а тому у нього немає підстав для витребування майна на свою користь як неволодіючого власника або користувача.

Тому Верховний Суд рішення районного суду та постанову апеляційного суду скасував, у задоволенні позову відмовив.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/124186734*

